

A DEBRECENI ORVOSKÉPZÉS NAGY ALAKJAI

21. füzet

Dr. Lampé László:

Dr. Kovács Ferenc szülészprofesszor
(1890–1974)

A debreceni orvosképzés nagy alakjai
21. füzet

Dr. Lampé László

Dr. Kovács Ferenc szülészprofesszor

Lektorálták:

*Dr. Batár István, Dr. Kovács Ágota, Dr. Kovács Lajos,
Dr. Rák Kálmán, Dr. Surányi Sándor, Dr. Szállási Árpád.*

Debreceni Egyetem Orvos és Egészségtudományi Centrum
2004

ISSN: 1416-4175

Kiadja: A Debreceni Egyetem Orvos és Egészségtudományi Centrum Elnöki Hivatala

Nyomdai munka: Puskás Lajos

Példányszám: 300

ELŐSZÓ

Az 1912-ben alapított Debreceni Magyar Királyi Tudományegyetem és jogutódjai orvosi karának Szülészeti és Nőgyógyászati Klinikája az intézmény kiemelkedő gyógyító, tudományos és oktató intézménye sok és hosszú évtizedek óta. Az alapító Kenézy Gyula professzor halála után 20 évre Kovács Ferenc professzor kapta meg a klinika irányítását. Kovács professzor élete hű tükörképe a XX. század tipikus professzori életpályáinak. Az orvosdoktorrá avatást négy év orvosi katonai szolgálat követte. A szülész-nőgyógyászati pályakezdés mellett klinikai laboratóriumot is vezetett. Több más kortársához hasonlóan Rockefeller ösztöndíjasként az USA, Kanada és Európa számos klinikáján ismerkedett a kor legmodernebb gyógyítói, kutatói tevékenységével. Húsz éven át, 1931 és 1951 között irányította a debreceni Szülészeti és Nőgyógyászati Klinika életét, munkáját a szó legszorosabb fizikai értelmében is, hiszen családjával a klinikán lakott. Az 1940-es években dékáni szolgálatot is vállalt. Két évtized sikerei, kiemelkedő szakmai munkásság ellenére az '50-es évek elején menesztették állásából, amelyre mind a mai napig nincs racionális magyarázat. A sorstól hosszú, gazdag életet kapott, sokat látott és tapasztalt, iskolát teremtő tudós-klinikus képe bontakozik ki e kötet olvasója előtt.

Mindig nagy öröm olyan kötethez bevezetőt írni, amely megvilágítja gazdag szakmai múltunk egy-egy kevésbé ismert darabját. Különösen így van ez, amikor olyan professzorról készült igen részletes, rendkívül pontos, elemző kötet, akiről hosszú időre megfeledkeztünk. Kovács Ferencet kivételes tehetsége, rendkívüli szorgalma a magyar szülészeti-nőgyógyászat és egyben a debreceni orvostképzés és klinikum erőteljes, kiemelkedő egyéniségévé tette. Ezúton is köszönöm Dr. Lampé László egyetemi tanár munkáját, amely emberi közelségbe és méltó szakmai képbe és megbecsülésbe helyezte volt professzorunkat.

Debrecen, 2004. július

Dr. Fésüs László
*akadémikus, egyetemi tanár,
a DEOEC elnöke*

A közelmúltban megkérdeztem a negyvenévesnél fiatalabb korosztályhoz tartozó 12 debreceni szülész-nőgyógyász szakorvost, mit tud Kovács Ferenc professzorról. Kilenc tudta, hogy a Debreceni Egyetem Szülészeti Klinika professzora volt, azt csak négy, hogy a múlt század kb. harmincas-negyvenes éveiben, néhányan nem is hallottak róla.

Méltatlanul merült feledésbe kivételes egyénisége, értékes munkássága.

A SZÜLŐK ÉS A TESTVÉREK

Szegeden született 1890. november 1-én műszaki rajztanár negyedik gyermekeként. *Édesapja Kovács Pál (1. kép)* a tanári hivatás mellett jó érzékkel több szép ház felépítését is vezette, irányította. *Édesanyja (2. kép)* a négy gyermeket nevelte, a háztartást vezette. Idős korában súlyos osteoporosis miatt szenvedett, erősen görnyedt hátát ki sem tudta egyenesíteni, az utolsó években toloszékbe kényszerült. A család polgárinak mondható, szerény anyagi körülmények között élt. A három testvér: Erzsébet, Anna, Ágoston. (3. kép) Legidősebb testvére *Erzsébet*, Pottyondy Károly katonatiszt felesége volt. Két gyermekük született. Az idősebb fiú – Gusztáv – apját követve szintén a katonatiszti pályát választotta. A világháború után kivándorolt Ausztráliába. Hetven éves korában az akkor felfedezett bélrák miatt öngyilkos lett. Másik fiuk – Lóránt – orvosi diplomát szerzett, szülész-nőgyógyász volt a Debreceni Egyetem klinikáján 1938–1943 között. Tüdő tuberkulózis vitte el 28 éves korában.

Anna pedagógusi diplomával alsó tagozatos tanítónő volt. Nem ment férjhez, sok éven át beteg édesanyját ápolta.

Ágoston festőművész, Szegedi Kovács Ágoston néven ismeri a művészettörténet. Első felesége súlyos terhességi toxicosis miatt halt meg Budapesten a II. sz. Női Klinikán.

1. kép. Édesapja

2. kép. Édesanyja

3. kép. Családi kép 1916-ból. Baloldalon édesapja, mellette Anna és Erzsébet a két fiával (a kisebbik Pottyondy Lóránd, később klinikai orvos), jobb szélén édesanyja, mögötte Ferenc katonaruhában

4. kép. Esküvői tanú festőművész bátyja, Ágoston második esküvőjén (az első felesége meghalt).

kitelepítették. Az embertelen körülmények miatt sokat szenvedtek, később anyagi nehézségeik miatt halálukig támogatásra szorultak. Kovács Ferenc évtizedeken át készségesen segítette őket.

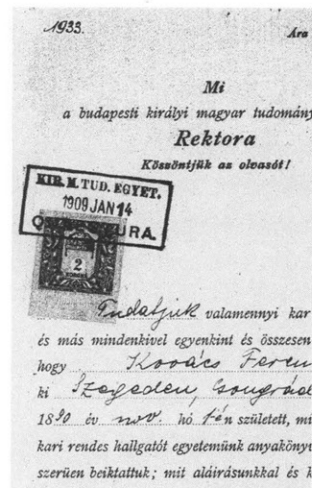
KÖZÉPISKOLAI ÉS EGYETEMI ÉVEK

Szegeden járt iskolába és a Piarista Gimnáziumban érettségizett 1908 júniusában „praematurus” jelzéssel. (5. kép.) Kitűnő tanuló volt a középiskolában és az egyetemen is. Még gimnazista korában „Az alkohol romboló hatása” címmel írt tanulmányával pályadíjat nyert, s ezzel együtt szerény ösztöndíjat az egyetemi tanulmányok idejére. (6. kép) Az akkori évfolyamtársak között a szegényebek közé tartozott, csak nagyon egy-

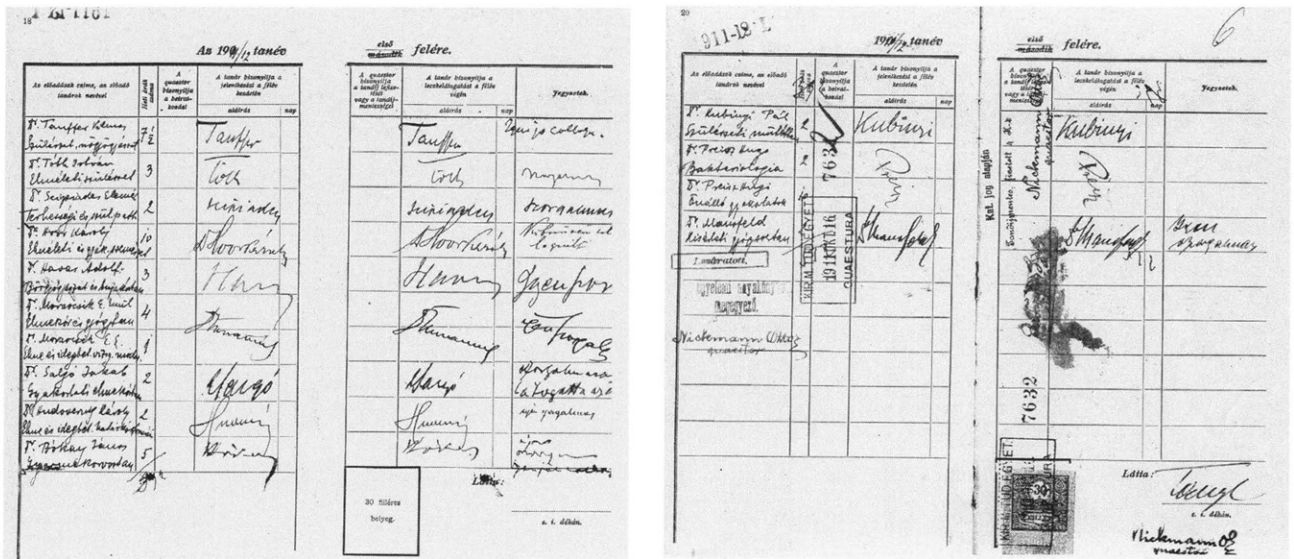
5. kép.
Érettségi képe

6. kép.
Az egyetemi
felvételt bizonyító
igazolás

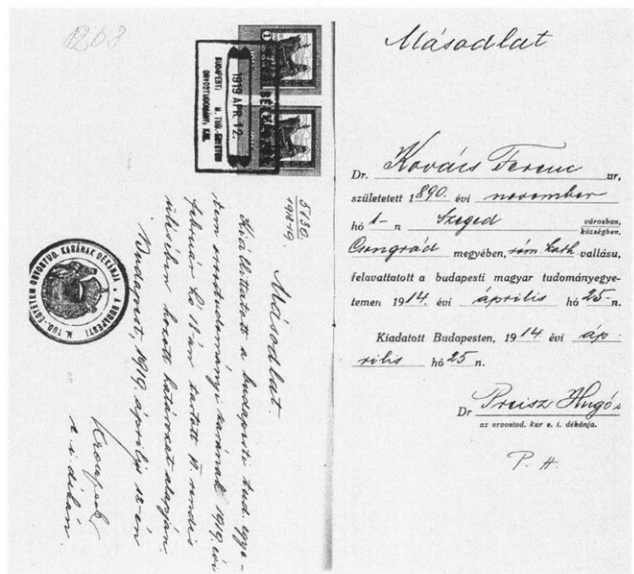
yszerű albérletre és önellátó étkezésre volt lehetősége, persze szülői élelmiszer csomagokkal kiegészítve. Több jómódú társa nem fogadta baráti körébe, vagy inkább lenézte a szegény sorsú, ugyanakkor rendkívül szorgalmas Ferencet. Amikor már a kórbonctanon gyakornokoskodott, többször is megréfálták társai: pl. gilisztából vagy főtt csigából készített szövettani metszetet adtak át vizsgálatra, hogy „melyik emberi szervből” származik. Meglepetésükre mindig rájött a turpisságra és megadta a reális választ, megszégyenítve a tréfacsinálókat.

Érdeklődése kezdetben a jogi pályára vezette és az érettségi évében beiratkozott a budapesti Tudományegyetem jogi fakultására. Hamarosan megváltoztatta szándékát, mert sokkal nagyobb vonzalmat érzett a természettudo-

7. kép. Részletek a leckekönyvből

mányok, a biológia és az orvostudomány iránt és átiratkozott az orvoskarrá. Szorgalmasan hallgatta az előadásokat, mind az elméleti, mind a klinikai tárgyakat, emiatt a professzorok többsége jól ismerte. Leckekönyvében a kor kiválóságai (többek között Lenhossék Mihály, Eötvös Lóránd, Schaffer Károly, Bókay Árpád, Pertik Ottó, Krompecher Ödön, Vámosy Zoltán, Mansfeld Géza, Bókay János, stb. mellett több szülész tanár, Tauffer Vilmos, Tóth István, Scipiades Elemér, Kubinyi Pál) igazolták, hogy „szorgalmas”, „kiválóan szorgalmas”. (7. kép) Egy alkalommal a tanterem előterében lévő fogasról ellopták a télikabátját. Kétségbeesve jelentette az előadás után Korányi professzornak, aki megsajnálta az eminens fiút és átadott neki egy új kabátra elegendő összeget. Szorgalmával és felkészültségével kiemelkedett társai közül. Már a második szemesztertől, 1910 júniusától az egyetem Bakteriológiai Intézetében Preisz Hugó professzor mellett dolgozott több mint egy évig. Egy évvel később Moravcsik Ernő Emil tanár irányításával az Idegkórtani Klinika szövettani laboratóriumában főleg hisztológiai módszerekkel ismerkedett, majd ismét egy év múlva Krompecher Ödön professzor intézetében, az egyetem II. sz. Kórbonctani Intézetében gyakornoki állást kapott. VI. éves hallgatóként évi 600 koronás versenyvizsgálati ösztöndíjat nyert, amit az egyetem befejezéséig megkapott. 1914. április 25-én avatták orvosdoktorrá. (8. kép)

8. kép. Az orvosdoktori diploma igazolásának „másodlata”

A VILÁGHÁBORÚBAN

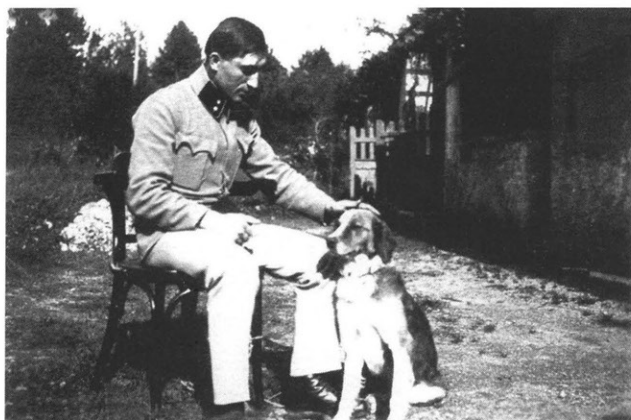
Az I. világháború kitörésekor bevonult katonai szolgálatra. Kezdetben segédorvos-helyettesi beosztásba került, nem sokkal később a galíciai fronton a 18. cseh gyalogezred zászlóalj orvosa volt. Félévi csapatszolgálat után a hadügyminisztérium átvezényelte az olasz frontra, ahol igénybe véve bakteriológiai és kórbonctani szakképzettségét a „Salubritats-Kommission” tagjává nevezték ki. Állatszeretetét több kép is bizonyítja. (9., 10. kép) Pergine közel két évig volt állomáshelye, ahol szívesen lovagolt, és ahova kedvenc kutyája is elkísérte (11. kép). A Salubritats bizottságot C. Sternberg bécsi patológus professzor vezette, akivel kitűnő szakmai együttműködésben értékes kórbonctani, kórszövettani, bakteriológiai, szerológiai és higiéniai vizsgálatokat végeztek (12. kép, 13. kép). A Pergineben töltött katonai szolgálat idején több érdekes történésről és eseményről is tájékoztatnak a megőrzött fényképek (14., 15., 16., 17., 18. kép). A Salubritats-Kommission működési székhelye a háború első két évében Innsbruckban az egyetem Kórbonctani Intézetében volt, ennek folytán a munkák jelentős részét igen kedvező feltételek között végezheték. Kovács Ferencet eredményes munkájának köszönhetően kinevezték az 51. sz. „Grosses mobiles Epidemielaboratorium vezetőjévé. Sternberg professzorral a kapcsolat és együttműködés ezekben az években is töretlen maradt. Közben „hadsereg patológus” címmel is felruházták igen nagy anyagon végzett kórbonctani, kórszövettani, bakteriológiai és szerológiai vizsgálatai eredményinek elismeréseként. Munkásságával kiérdemelte a soron kívüli főorvosi kinevezést és több értékes kitüntetést: Koronás Arany Érdemkereszt a vitézségi érem szalagján, a Vöröskereszt hadiékítményes II. osztályú Érdemkeresztje, Signum Laudis.

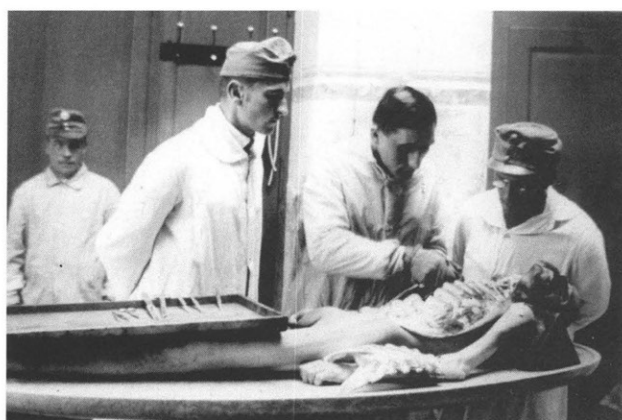
9. kép. Régi, öreg lován
(Pergine, 1916)

10. kép. Új háttaslován
(Pergine, 1917)

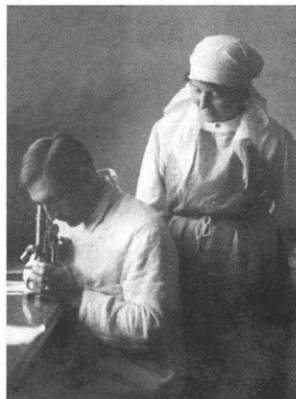
11. kép. Kedvenc kutyájával
(Pergine, 1916).

12. kép. Kovács főhadnagy boncol
(Pergine, Járványkórház)

BUDAPESTEN A II. NŐI KLINIKÁN

A háború végén 1918 novemberében tért vissza a harcterről és a következő hónap elsején már Budapesten, a Tóth István professzor által vezetett II. Sz. Női Klinikán kapott állást és kezdte meg szülész-nőgyógyász pályafutását. Közel egy évig díjtalan gyakornoki állást töltött be, 1919. szeptember 1-jétől már díjas gyakornok, 1920 decemberétől címzetes tanársegéd. Díjazott tanársegédi állásra 1921 szeptemberétől nevezték ki. A szülészeti-nőgyógyászati tevékenység mellett debreceni kinevezéséig vezette a II. sz. Női Klinika laboratóriumát. Valamennyi patológiai, kórszövettani, szerológiai és bakteriológiai vizsgálat végzése, illetve ezek irányítása is a feladataihoz tartozott.

13. kép.
A laboratóriumban
Pergine (1916)

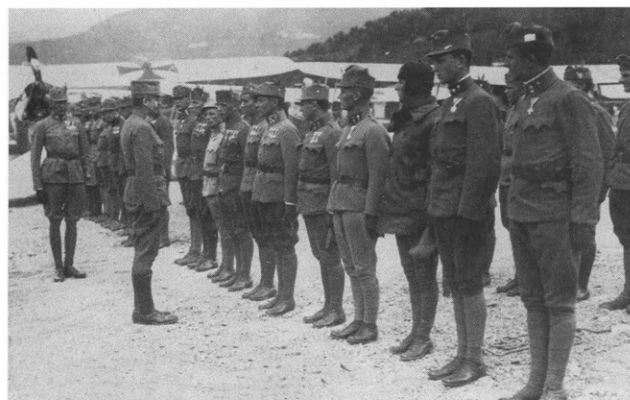
14. kép.
Mosómedence
Pergineben (1916)

15. kép. 1917 karácsony. A Járványkórház orvosai, nővérei. Baloldalon a második Kovács Ferenc főhadnagy

16. kép. Pergine, 1917. Karácsony a Járványkórházban. Középen Kovács főhadnagy

17. kép. Károly király látogatása a perginei repülőtéren

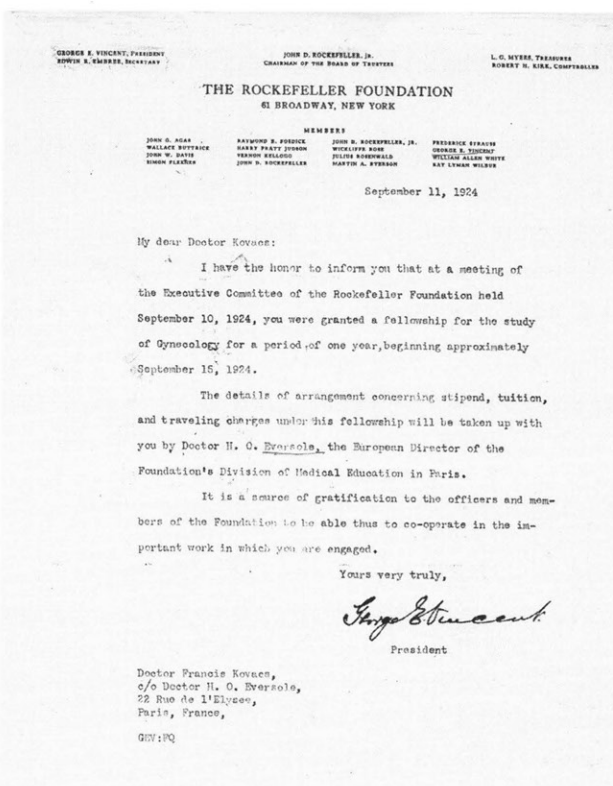

18. kép. Károly király Pergineben

ROCKEFELLER ÖSZTÖNDÍJJAL AMERIKÁBAN ÉS NÉHÁNY EURÓPAI ORSZÁGBAN

Sokrétű képzettségének, tehetségének és szorgalmának, példátlan munkabírásának elismerését jelentette főnökének, Tóth István professzornak a javaslata és támogatása Rockefeller ösztöndíjra. Előterjesztésére a Rockefeller Bizottság megszavazta a kutatási ösztöndíjat (19. ábra). Tizenhárom hónapot (1924. október 1-től 1925. október végéig) töltött az Amerikai Egyesült Államok, Kanada és Európa számos klinikáján. Hat hónapon át a Johns Hopkins Egyetem Szülészeti Klinikáján dolgozott J. Whitridge Williams professzor, az Egyesült Államok akkor legelismertebb szülészje mellett. Közös kísérleteikben biopatológiai kérdéseket tanulmányoztak. Érdekes olvasmány az a nyolcoldalas levél, amelyben Tóth István professzornak beszámol amerikai tapasztalatairól.

Több mint négy hónap után jelentkezett a levéllel, mert nem akart az első hetek szokatlan benyomásai után megalapozatlan véleményt leírni. Az amerikai medicináról azt írja, hogy az „sajátságosan kiforrotlan keveréke a komoly tudományos szakmunkának és a részben jóhiszeműen naiv, részben tudatos, üzlet-érdekből üzött sarlatánizmusnak.” „Maga az orvosképzés is eléggé chaoticus, amennyiben nemcsak az önállósít játszó különböző államocskáknak nincsenek egységes minősítési törvényei, de még ugyanazon állam különböző, teljesen magántársaságok kezén lévő egyetemek is önkényesen szabják meg az általuk megkívánt előképzettség mértékét. Így pl. a Baltimoreban lévő két egyetem közül az egyik, a 'Johns Hopkins' a collegium (főiskola) négy évfolyamának előzetes elvégzését követeli az egyetemre való felvételhez, míg a másik (University of Maryland) megelégszik kettővel, de még ma is vannak itt obscurus egyetemek egyes államokban, (pl. Virginiában, stb.), melyek minden előzetes alapiskolázottság feltétele nélkül kezdetleges és tessék-lássék tanfolyam után 200 dollárért árulják a doktori diplomát, mely összeg esetleg 100\$-ra is lealkudható. Éppen nem régiben egy azelőtt baltimorei rendőr jött vissza pár hónapi távollét után az egyik déli államból, mint orvosdoktor”. „Ilyen körülmények között azután természetes, hogy az orvosi társadalom kevésbé egységes, mint bárhol másutt.” „Ezért a jobb kór-

19. kép.
A Rockefeller Alapítvány elnökének igazolása

házas s hivatalos orvosi állások pályázatai mindig kikötik, hogy „A” osztályú diplomát kívánnak. A „B” és „C” osztály másod- és harmadrendű orvosi iskolát jelent. A magyar orvosi diploma, mint a legtöbb európai, természetesen „A” class.” „A legnagyobb értékű Amerikában a Johns Hopkins képzése, mert az egyetemi felvételhez négy év elemi + nyolc év középiskolán kívül még négyéves főiskola elvégzését is követeli, sőt még ezek közül is csak a legjobbakat válogatja ki. Egy évfolyamra csak 75-öt vesz fel.”

Ma is reálisak a szülészeti-nőgyógyászati gyakorlatra vonatkozó kritikus megjegyzései. „...imponáló, hogy a bármily panasszal jelentkező beteget végigvizsgálják a hajától a lába körméig majd a sok vizsgálati és kórtörténeti elemzés eredménye az, hogy (pl. egy konkrét esetben) folyásos panaszok és bizonytalan alhasi fájdalmak miatt salpingitis diagnózissal hasmetszést végeznek, s a csak kissé belövellt tubákat kiszedik.” „Szerencsés, akinek az ovariumát bennhagyják.” „Az ilyen esetek napirenden vannak.” „Viszont igen ügyesen operálnak, a Tarnier fogót használják. Kjelland fogójuk nincs. Nem akarják belátni, hogy előnye volna. A fogó gyermekhalálózása 6,6%. „Ez a néhány adat eléggé illusztrálja a legkonzervatívabb amerikai szülészeti iskola elveit és eredményeit. Prof. Williams különben sok európai, francia és német klinikán járt és hosszabb ideig volt Leopoldnál.”

Említést tesz a fizetési körülményekről is. Aki tanszékvezetői teljes idejű állást vállal, szerződésében lemond a magánpraxisról. Illetve csak a klinikán rendelhet magánbetegeknek, de az orvosi honorárium a klinikáé, amiből a különböző tudományos szükségleteket fedezik. „Viszont jól is fizetik őket, pl. Williams 1000 dollárt kap havonta, ami ugyanannyit jelent itt, mint 75 millió magyar korona otthon. (Ebben az időben igen nagymértékű volt az infláció a pengő bevezetése előtt.) „Itt az egyetemi tanszék neves klinikus számára nem olyan kívánatos cél, mint otthon, sokan vissza is utasítják. Ezért hagyta ott Kelly is 66 éves korában a nőgyógyászati tanszéket, és magánszanatóriumában dolgozik. Elméleti orvosi katedrára pedig (anatómia, biológia, pathologia) gyakran kénytelenek bölcsész lektort alkalmazni, mert orvost nem kapnak a hálátlan mesterségre.”

„A szülőintézetekben sehol sincsenek bábák, csak nurse-ök. A baba-intézmény, melynek még van egy iskolája New Yorkban, kezd kimenni a divatból, csupán vidéken a szegényebb magán eseteknél van még szerepük a hiányosan és egyoldalúan képzett műveletlen bábáknak.”

„Érdekes, hogy a nagyközönség legszélesebb rétegei rá vannak nevelve a higienikus gondolkodásra, mely az amerikai embernek valóságos mániája. Itt mindenki tudja, hogy a zöld salátával, mely minden nap felkerül télen is minden család asztalára, vitamint eszik! Sőt még a vitaminok A- B- C-jéről is kioktatják az embert. A jegyzőkönyvbe be van jegyezve havonta a vérnyomása, esetleg a vércukrának mennyisége, testsúlya és alig van ember, aki ne szedne rendszeresen valami csálhatatlan orvosságot, élesztőt, szódát stb., a vérét sűríteni, hígítani, az életét meghosszabbítani.”

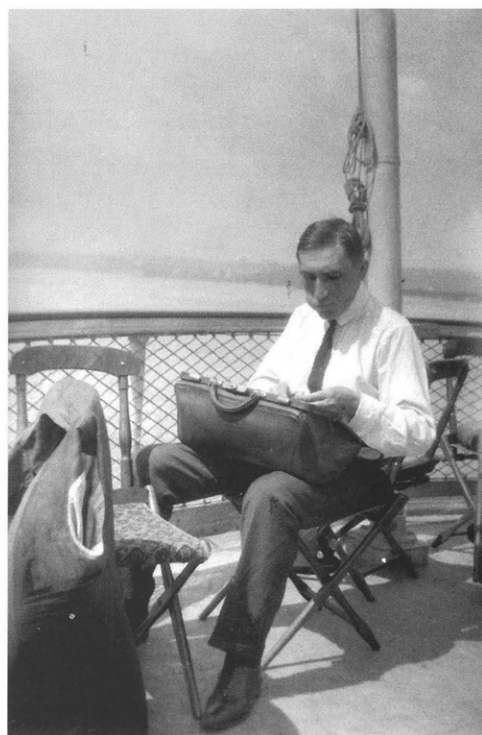
„Az amerikaiak helyzete kevés kivétellel kellemes, örömteli, existentialis gondoktól mentes, irigylésre méltó. A legegyszerűbb munkáscsaládnak is megvan a szépen berendezett legalább 3–5 szobás lakása, fürdőszobája, hideg-meleg vize, grammofonja és villamos zongorája. Egy kőműves könnyen megkeresi a napi 8–10 dollárt. Ezzel szemben a boarding house-ban heti 10–15 dollárért jó lakást és igen bőséges teljes ellátást adnak. Saját háztartásban természetesen még sokkal olcsóbb az élet. Otthoni értelemben vett napi kenyér-gond itt nincs. S ez a megelégedett jó élet határozottan jobba teszi az embereket. Nem marják egymást annyira, türelmesebbek egymás hibáival szemben.” (Annyit jegyezzünk meg, hogy a tanulmányutas túlságosan 'rózsaszínben' látta az amerikai életet és nem ismerkedett meg a munkanélküliek helyzetével, a nyomornegyedek lakóival, stb.)

„Itt minden iskola, múzeum, templom, kórház, menhely stb. hatóságoktól függetlenül, magán-adakozásokból létesült és abból él és ennek dacára minden van, sőt nagyon jól el van látva az eredményes működéshez. Mert mindig mindenki, a legszegényebb is önként ad mindenre. A gazdagokról nem is beszélve, akiknél az altruisztikus jellegű alapítványok és adakozás elemi polgári kötelességszámba megy, egyrészt, mert megvan a helyes socialis érzéke, hogy megértse: amit ad azt magának adja, s később megkapja (ha nem ő, hát a gyereke vagy az unokája), másrészt meg adhat, mert jut is, marad is.”

A bűnözésről már reálisabb véleményt alakít ki. „A bűnözés itt igazán amerikai méreteket és stylust ölt. 1924-ben pl. 28 nagyobb amerikai városban összesen 57774 autót loptak el, s betű szerint mindennapi esemény, hogy fényes nappal a legforgalmasabb üzlet negyedekben revolveres rablók 'hands-up'-olják a boltok pénztárosát, elvive a pénzt. S ezek nem tréfálnak: aki mukkan, abba beelölőnek kíméletlenül.”

„A belső életük kedélyes és úgy látom, hogy az intimebb összejöveteleken az alkohol szerepének jelentősége a prohibitációs törvény dacára nem csökkent. Nem isznak olyan jó borokat mint odaát, de azért segítenek magukon. Pl. szénsavval telített cukros narancslével kevernek össze pálinkát ('gin') ami elég kellemes üdítő, pezsgőszerű italt ad.”

További három hónap alatt napokat-heteket töltött New York, Boston, Philadelphia, Washington, Buffalo, Chicago és Toronto (Kanada) egyetemem. Szakított időt a hatalmas ország szépségeinek és nevezetességeinek

20. kép. Kirándulás hajóval a Hudson folyón

megismerésére is. Egy, a Hudson folyón tett hajókiránduláson készült az a fotó, amely azt is elárulja, hogy étkezését az itthoni szokásoknak megfelelően oldotta meg (20. kép).

Európára négy hónap jutott. Londonban, Párizsban, Koppenhágában és Berlinben az egyetemi szülészeti klinikákon tanulmányozta az intézetek életét, szervezettségét, műtéteit, a tudományos profilokat és külön hangsúllyal a bábaképzést.

A *Rockefeller Alapítvány* 1931. január 8-án kelt igazolásában a következő olvasható: „*Doctor Francis Kovacs was a foreign fellow of the Rockefeller Foundation for a period of twelve months. During nine months of this time, he worked with Professor J. Whitridge Williams and while there, carried on research. The reports we received on him have been distinctly satisfactory and the various scientists he met in the United States were impressed with his seriousness and likewise his ability in his particular field of obstetrics and gynecology.*”

ÚJRA ITTHON A II. NŐI KLINIKÁN

Hazatérése után a korábbi szorgalommal vetette magát a klinikai és laboratóriumi munkába. 1928. január 1-jétől első tanársegéddé nevezték ki, majd még ugyanebben az évben megvédte „Szülészeti műtéttan” témakörben habilitációs értekezését, közben adjunktusi beosztást kapott.

A *magántanárrá képesítés* bírálatára 16 különlenyomatot, közöttük 11 önálló dolgozatot nyújtott be. Köztük 2 angol, 3 német nyelven jelent meg. A 11 dolgozat közül 4 „casuisticus”, 7 pedig eredeti tanulmány. A bírálat néhány fontosabb megállapítására, amit Tóth István professzor állított össze, indokolt kitérni.

„Ha végigtekintjük Kovács Ferenc dr. irodalmi működését, abban nem csak a legnagyobb szorgalom, hanem a kórtani és biológiai kutatásnak olyan széles ismerete és szeretete s logikus gondolkodása nyilvánul meg, ami nem mindennapi a klinikai munkások között. Emellett éppen klinikai közlései is, különösen a méh hátrahajlásának műtéti gyógyításáról s a méhen kívüli terhességről írott dolgozatai azt is bizonyítják, hogy mint a gyakorlati gynaekologia művelője is teljes alapossággal s éles kritikájával dolgozza föl anyagát”
„Kovács Ferenc dr. 10 éves klinikai működése a legodaadóbb munkában telt el, amellett, hogy a klinika összes osztályain önállóan működve, állandó vezetője volt a klinika laboratóriumának, s úgy szövettani, mint serológiai s bakteriológiai vizsgálataiban páratlan gondossággal járt el s kiváló előképzettsége folytán (az egész világháború alatt hazai és német kiváló vezetők laboratóriumában dolgozott) eléggé meg nem becsülhető szolgálatot tett a 2. sz. női klinika anyagának ez irányú feldolgozásával. Emellett kiadós részt vett a tanuló ifjúság oktatásában. – Teljes megelégedésemre végzi az adjunc-

tus nagy felelősséggel járó teendőit, s nem csak a klinika vezetésében helyettesem, hanem szükség esetén helyettesít az előadások megtartásában, amire nagy gonddal készülve, előadásai mindig tartalmasak.”

„Kovács Ferenc egyszerű, szerény megjelenése mögött nagy, általános orvosi műveltség rejtőzik, ami alapját képezi szakbeli tudásának is. Minden remény megvan arra, hogy ha egyetemünkön habilitatiót nyer, ez tudományos munkásságára csak még jobban fogja ösztönözni. Kovács kutató munkásságára éppen a magyar orvosi tudománynak nagy szüksége van. – Mindezek alapján a legjobb lelkiismerettel ajánlom, hogy Kovács Ferenc dr. a további magántanári cselekményre bocsájtassék.”

A habilitációt a kultuszminiszter 1929. március 1-jén hagyta jóvá.

A Klinika orvosi kara a magántanári kinevezés alkalmából ezüst cigarettás dobozzal ajándékozta meg, bevésve a munkatársak nevét is (21. kép).

21. kép. A magántanári kinevezéshez gratuláló munkatársak ajándékán, ezüst cigarettás dobozon bevésett sorok és nevek

HÁZASSÁG, GYERMEKEK

1930-ban házasodott. Felesége művészettörténeti tanulmányait férjhezmenetelekor abbahagyta. Katonatiszti családból származott. Édesapja fiatalon meghalt, az özvegy kézimunkázásból és családi segítséggel nehéz körülmények között nevelte két lányát. A szűkös leánykor után jó anyagi körülmények közé, és Debrecenben a „magas társasági körbe” került fiatalasszonyt szépsége, szerény komolysága és fiatalsága miatt az akkor nagynevű professzorok feleségei rögtön befogadták és felkarolták. A visszaemlékezések szerint élete legboldogabb húsz évét Debrecenben töltötte gyermekeivel, jó módban, jó társaságokban, gondtalanul. Három gyermekük született: (22., 23. kép) Ferenc, Ákos és Ágota.

A két fiúnak tragikus sors jutott.

Ákos, a *kisebbik fiú* a budapesti ostrom és nélkülözések idején kapott tbc-s fertőzésből kialakult agyhártyagyulladás következtében 11 éves korban meghalt. A tragédia Debrecenben, közvetlenül a Budapestről visszatérés után következett be. „Emlékszem, amikor édesapámat vizsgálati fogsága miatt rendőr kísérte fiának betegágyához, ez volt életemben azon kevés alkalmak egyike, amikor sírni láttam őt” írja leánya Dr. Kovács Ágota egyik levelében.

22. kép. A három gyermek 1938. decemberben

< 23. kép. A boldog házaspár az első gyermekkel.
1932. december

A család állandó programja lett a temetőbe járás (24. kép). Az édesanya gyönyörű kertet létesített kisfia sírja körül.

Az idősebb fiú (25. kép) hüllő szakos biológus volt. Amikor már Budapesten laktak, a József körüti lakásban több terráriumot tartott viperákkal, kígyókkal, szalamandrakkal, tarajos gótékkal. Ezen szakterületen országos szakértőnek ismerték el, a hivatalos szervek gyakran kérték szakértelmét. Barátai Ferencet emiatt nevezték Kígyászónak. Törő Imre intézetében dolgozott. Indiai hercegre emlékeztető szép fiatalembert (26. kép) a hallgatók Szudán 3-nak is becézték. 1956. októberben, 24 éves korában kenyérért sorban állva az első

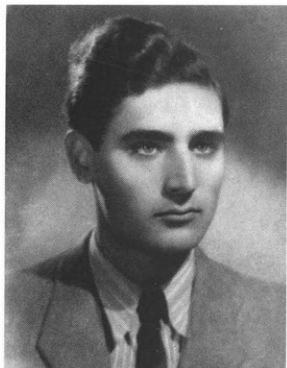
bejövő orosz tankok egyikéből végzetes koponyalövést kapott. Édesapja reggel 8-tól délután 5 óráig mesterséges lélegeztetéssel tartotta életben. Reménytelenül és eredmény nélkül. Később saját kezűleg kátránypapírba csomagolta a testet és a maga által ásott sírba temette elsőszülött fiát. Később a kisebbik fiút exhumálták

24. kép. A szülők, kisebbik fiuk halála után egy évvel

25. kép. A nagyobbik fiú édesapjával

26. kép. ifjú Kovács Ferenc „a kígyászó”,
másik becenevén
Szudán 3

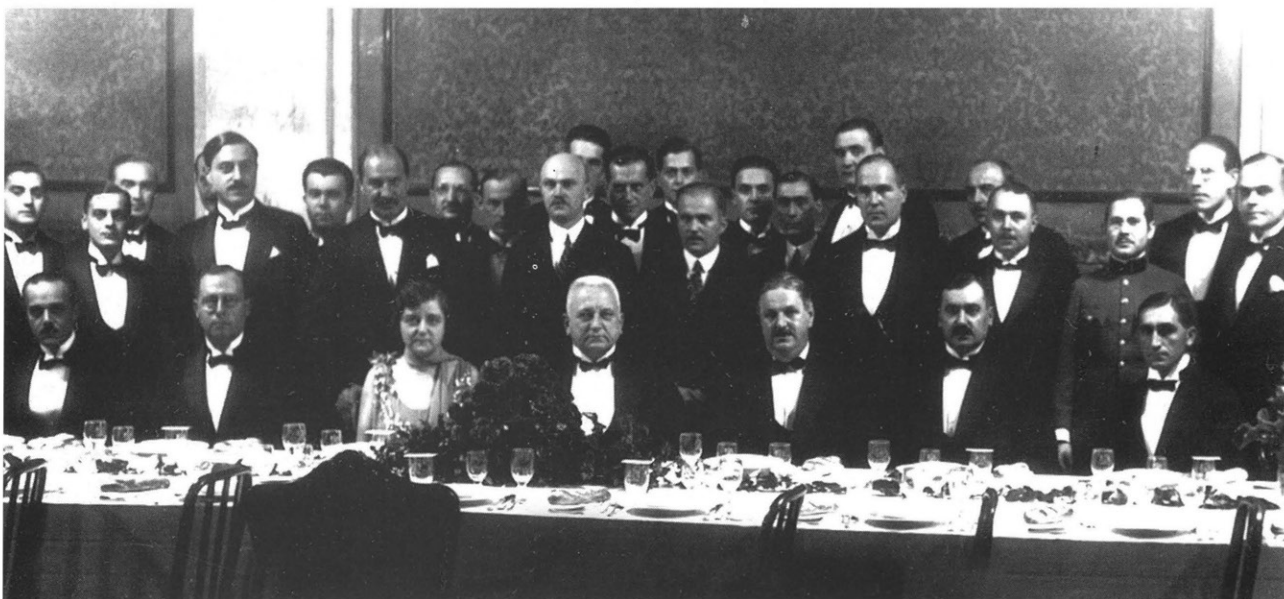

27. kép.
Kovács Ágota
belgyógyász
professzor

Debrecenből, és a Farkasréti-temetőben helyezték el a két fiú hamvait. A temetőjárás Budapesten folytatódott...Az édesanya élete végéig magát is okolta idősebb fia haláláért. Az utcára készülő fiú kezébe szatyrot nyomott és kérte, hogy hozzon kenyeret is. A szatyrot a család ma is őrzi.... Az édesapa óriási lelkiertőt tanúsított két fiának tragikus elvesztése kapcsán.

Ágota (27. kép) az orvosi pályát választotta. A diploma megszerzése

után a Szabolcs utcai Kórházban Magyar Imre professzor mellett kezdte pályafutását, onnan az Orvostudományi Egyetem I. sz. Belklinikájára került. Tudományos fokozatot szerzett gasztroenterológiából (A colitis ulcerosa etiopatogenezise). Osztályvezető főorvosi kinevezést kapott 1984-ben a Balassa János Kórházban, ahol a kórház bezárásáig, 1996. december 31-ig dolgozott. 1986-ban könyve jelent meg a gyulladáshoz vezető bélbetegségekről. Két ízben Markusovszky-díjjal tüntették ki. Jelenleg is dolgozik szakrendelésen és szakkonzíliárius a Péterfy Sándor utcai Kórházban. Férje, egykor évfolyamtársa Péterfy Miklós szintén orvos. Két gyermekük van, akikkel minden lehetőséget kihasználtak kirándulásra, természetjárásra, sportolásra. Nagy sítúrákkal, evezőtúrákkal, kempingezve bejárták egész Európát. Fiuk tehetséges kutató Kaliforniában, molekuláris biológus, genetikus. Lányuk ügyvéd St. Louisban.

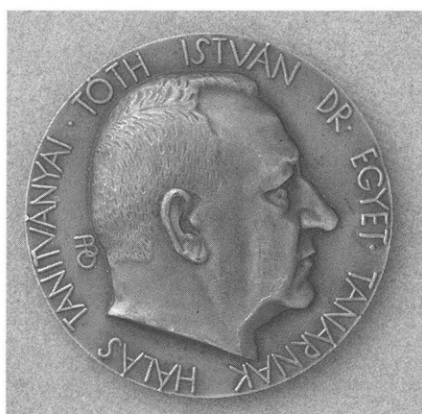
28. kép.
Ünnepi vacsora Tóth István professzor tiszteletére. A kép bal szélén Kovács Ferenc. (1927)

TÓTH ISTVÁN PROFESSZOR KLINIKÁJA

Kovács Ferenc a budapesti klinika valamennyi osztályát vezette és több éven át, mint Tóth István professzor helyettese a klinika vezetésében, igazgatásában is tapasztalatokat szerzett. Joggal érezte magát érettnek és felkészültnek, amikor megpályázta a Debreceni Tudományegyetem Kenézy Gyula professzor elhalálozása folytán megürült szülészeti-nőgyógyászati tanszékének igazgató professzori állását.

29. kép.
Tauffer Vilmos professzor, a
II. Női Klinika első igazgatója

30. kép. Tóth István érem.
Előlap: Balra tekintő markáns profilja.
Körkörös: TÓTH ISTVÁN DR. EGYETEMI TANÁRNAK HÁLÁS
TANÍTVÁNYAI. A nyak mögött mesterjel.
Hátlap: Stilizált fa alatt padon ülő nőalak, bal kezében koponya,
jobb kezével könyvet tart. Előtte bagoly.
Alul négy sorban: NEHÉZ HIVATÁSA KÖZBEN
A MŰVÉSZETEK ÁRNYÉKÁBAN ÜDÍTÉ LELKÉT.
Fölül mesterjel, alatta egy nagyobb címerben három kisebb címer.

A budapesti II. sz. Női Klinikának ebben az időben igen nagy tekintélye volt (28. kép). Tauffer Vilmos professzort (29. kép) a klinika első igazgatóját tekintették, és tekintjük ma is a hazai szülészeti-nőgyógyászat alapjai megteremtőjének, aki az akkori nemzetközi színvonalra emelte a szakma minden területét, különösen a műtéti gyakorlatot. Az alapokra építve az utód Tóth

31. kép. Robert Schröder professzor a
II. Női Klinika vendége. Középen R. Schröder, tőle jobbra
Tóth István, a kép jobb szélén Kovács Ferenc

32. kép.
Sellheim professzor a klinikán. Mellette Tauffer Vilmos professzor. Mögötte Kovács Ferenc, tőle balra Tóth István (1928)

33. kép. *Ludwig Fränkel boroszlói professzor Tóth Istvántól jobbra. A kép bal szélén Kovács Ferenc (1929)*

34. kép. *Tóth István professzor hüvelyi műtétet végez. Az egyik asszisztens Kovács Ferenc (szemben).*

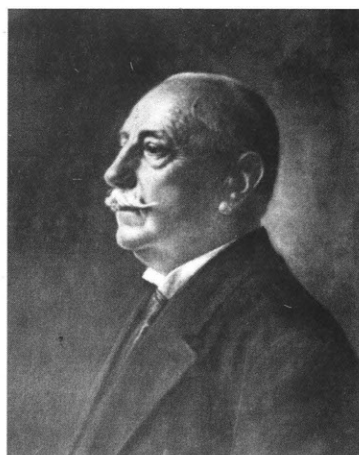
István professzor kiváló operatív munkásságával Európa hírűvé fejlesztette a II. Női Klinikát (30. kép). Gyakran látogatták meg a klinikát Európa legtekintélyesebb professzorai is, mint Robert Schröder, Hugo Sellheim, Ludwig Fränkel (31., 32., 33. kép) és gyakran volt sok nézője kiváló technikával végzett műtéteinek (34. kép). Persze tudni kell, hogy ezt az ún. új korszakot még a klóretil bódítás, a csepegtetéses éter narkózis, a daraboló műtétek nagy száma, a lábfordítás + extractio, a Friedman-Lapham terhességi reakció, az öt ezrelék körüli anyai és öt százalék körüli perinatális magzati mortalitás jellemezte, és amikor a szülőszoba egyetlen diagnosztikus eszköze a magzat életviszonyainak megítélésére a szívhanghallgató sztetoszkóp volt. Kétségtelen, hogy a legtehetségesebb orvosok kerültek a klinikára. Aki szorgalmával is bizonyította rátermettségét és több éves gyakorlatra tett szert, legkevesebb, hogy nagy vidéki kórház főorvosa lett, de innen kerültek ki a klinikák professzorai is: *Scipiadesz Elemér* (Pécs), *Frigyesi József* (Budapest, I. Női Klinika), *Batizfalvy János* (Szeged), *Burger Károly* (Budapest) és *Kovács Ferenc* (Debrecen).

A DEBRECENI NŐI KLINIKA A HÚSZAS ÉVEKBEN

A húszas évek végén a debreceni klinikán 15–20 orvos dolgozott, közel vagy inkább több, mint fele díjtalan gyakornoki állásban. Mindössze három nő orvos lakott a városban, a többi – mind nőtlen – a klinika épületében. Együtt voltak tehát munkában, szórakozásban és ismerték egymás törekvéseit, gondjait. A jóban-rosszban együtt töltött évek jó baráti közösséggé formálta az orvos kollektívát, aminek kialakításában Kenézy professzornak döntő szerepe volt.

Kenézy Gyula (a Debreceni Tudományegyetem első professzora, első rektora, majd díszdoktora (35. kép), aki elévülhetetlen érdemeket szerzett a Debreceni Tudományegyetem létrehozásában, a Szülészeti Klinika első igazgatója volt. Röviddel azt követően, hogy az új, impozáns épületet birtokba vehették, gyógyíthatatlan betegsége (gégerák) miatt nyugállományba kényszerült. Egy ideig még ellátta az adminisztratív teendőket, de a klinika egyéb vezetői tennivalóit Miskolczy Kálmánra bízta. Kenézy azért is támogatta egy ideig Miskolczyt, mert sokáig hitt abban, hogy mint leendő veje, elvált, beteg (morfinista és alkoholista) lányának sorsát rábízhatja. Állítólag az is nyílt titok volt, hogy egy ideig Miskolczyt tekintette tanszéki várományosnak. Miskolczy élt is a hatalommal, vagy inkább visszaélt vele és kitudódott, – nyilvánvalóan Kenézy is tudomást szerzett róla – hogy főleg a professzori állás elnyerését tekintette céljának, a házasságot nem gondolta komolyan.

Miután Miskolczy alkalmatlanná vált a bizalomra, Sós Zoltán (később a mátszalkai kórház szülész-nőgyógyász főorvosa) szerette volna megszerezni a hatalmat, ami rövid időre sikerült is. Törekvését azonban sem a klinika orvosai, sem az egyetem vezetői nem támogatták.

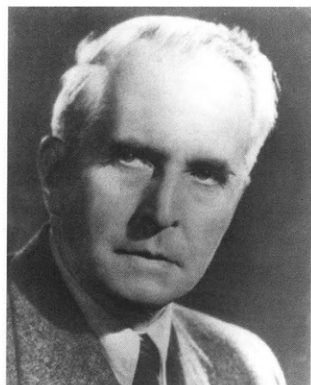

35. kép. Kenézy Gyula

PÁLYÁZÓK A DEBRECENI KLINIKA IGAZGATÓI ÁLLÁSÁRA

A tanszékvezetői állásra Kovács Ferencen kívül pályázott még Probstner Arthur és Fekete Sándor.

Probstner Arthur már 1926 óta a klinikán dolgozott, minden bizonnyal Kenézy professzor segítette a meghívását Budapestről, Becker tanár osztályáról. Néhány év múlva megbízott vezetője is volt a klinikának

36. kép.
Probstner Arthur

A személyi hatalmi torzsalkodások is szükségessé teheték, hogy az „interregnum idejére” az igazgatói feladatok ellátására Probstner Arthur (36. kép) kapott megbízást. Probstner felvidéki cipszer családból származott. Kitűnően képzett, jól operáló és jó vezetői erényeket felmutató szakembernek írták le, akik személyesen ismerték. Jellegzetes volt alacsony termete, határozott egyénisége, gyors észjárása és megnyerő modora. Kenézy teljes visszavonulása után elharapóztak a pezsgős vacsorák, az éjszakába nyúló mulatozások. Probstner ezeket megszüntette, fegyelmezett munkát követelt. 1928-ban „Nőgyógyászati diagnosztika” témakörből habilitált. Terveket készített a klinika fejlesztésére, a tudományos munka bővítésére.

A laboratóriumot átszervezte és vezetésével a kutatói tapasztalatokkal és magas szintű élettani ismeretekkel rendelkező Árvay Sándort bízta meg. A klinika orvosainak egy része, talán a többsége kedvelte Probstnert, és sok pozitív tulajdonsága, rátermettsége alapján őt szerette volna tanszékvezetőnek. Ezek ismeretében nem alaptalanul remélte, hogy ő kapja meg a professzori állást. Szépnek tartott, nála jóval fiatalabb felesége is segítette beilleszkedését a debreceni professzori körökbe.

Probstner működési idejére esett az a sajnálatos tény, hogy a Klinika keleti pavilonját át kellett adni a Fül-orr-gége Klinika céljaira.

Az ennél is nagyobb veszélyt, a Sebészeti és a Szülészeti Klinika épületének cseréjét a már nyugállományban lévő Kenézy Gyula tudta megakadályozni. Az 1930. évi május 5-én tartott bizottsági ülésen (jelen voltak: Hüttl Tivadar, Orsós Ferenc, Neuber Ede, Verzár Frigyes és Fornet Béla egyetemi tanárok) Hüttl Tivadar, a Bizottság elnöke írásba foglalt memorandumot terjesztett elő, amelyben részletezi, hogy a Sebészeti Klinika nagy és egyre növekvő betegforgalmát nem tudják kellő színvonalon ellátni helyhiány miatt, ezért kéri annak mérlegelését, hogy a Sebészeti Klinika és a nagyobb méretű Szülészeti Klinika cseréljen helyet. – Verzár Frigyes vita után elő is terjeszti az indítványt: „A Sebészeti Klinika a Szülészeti Klinika helyére költözzék át, és viszont.” A bizottsági ülés végén Hüttl Tivadar sebészprofesszor a következő megjegyzést teszi: „Megjegyezni kívánom még, hogy indítványomat eddig

azért nem tettem meg, mert a Szülészeti Klinika igazgatójának személye iránti tisztelem és az egyetem létesítése körül szerzett érdemeinek méltánylása ezt nekem megtiltotta. Nyugállományba vonulásával, intézete éléről való távozásával kapcsolatban azonban az eddigi gátló szempontok elesnek és a Sebészeti Klinika majdnem kétségbeejtő állapotait feltárva, arra vagyok bátor kérni a tekintetes Bizottságot, hogy indítványomat komoly mérlegelés tárgyává tenni kegyeskedjék.”

Kenézy professzor – már mint nyugdíjas – sok adattal alátámasztva bizonyította, hogy a Szülészeti Klinikának nagyobb a betegforgalma, mint a Sebészeti Klinikáé, továbbá a medikus képzésben, a szakorvosképzésben és a bábaoktatásban olyan plusz feladatokat lát el a szülészet, hogy semmi nem indokolja a javasolt változtatást.

Könnyen érthető, hogy Probstner tanár nem tudta az interregnum idején megfelelő szinten képviselni a szülészeti klinika érdekeit és a keleti pavilont elvették a szülészettől.

A tanszékvezető professzori állást sem ő kapta meg. Sértődötten visszatért a fővárosba, ahol elnyerte az Alföld utcai Kórház nőgyógyászati osztályának vezető főorvosi állását. Vesztesként távozott tehát Debrecenből. Állítólag emiatt felesége cserbenhagyta, elvált tőle. Néhány év múlva vigasztalódott és 70 évesen ismét megnősült, egy 20 éves medika lett a felesége.

A másik pályázó Fekete Sándor (37.kép) címzetes egyetemi tanár, a budapesti Szülész-nőképző Intézet igazgatója. Tudományos munkásságát nem csak Magyarországon, de külföldön is jól ismerték. A II. Női Klinikán Tauffer professzor munkatársa, majd a Poliklinika (később Szövetség utcai Kórház) főorvosa. Rangját, beosztását és tekintélyét ismerve, többen a tanszék első számú várományosának tartották annak ellenére, hogy Szegedre és Pécsre is sikertelenül pályázott korábban. Nem megalapozott információk – inkább pletykák – szerint kudarcának egyik, talán fő oka az lehetett, hogy a professzoroknál tett bemutatkozó látogatások után köszönő és ismételten támogatást kérő levelében a professzorokat „Kedves Barátom”-nak szólította. Ezt a bizalmaskodó megszólítást többen sértőnek tartották, nem fogadták szívesen egy címzetes rendkívüli tanártól. Számos dolgozata mellett legismertebb műve a szerkesztésében megjelent „A szülészet és nőgyógyászat haladása” Medicina, Budapest 1962., és „Tauffer Vilmos élete és munkássága” c. monográfiája. Ő volt a Semmelweis Orvostörténeti Múzeum első igazgatója.

37. kép.
Fekete Sándor

A DEBRECENI KLINIKA ÚJ PROFESSZORA

Kovács Ferenc tehát többségi szavazatot kapott az egyetemi tanácsban és miután élvezte főnöke, Tóth István professzor ajánlását, a minisztérium vezetőinek támogatását is, 1931. július 28-tól megkapta a kinevezést a tanszék élére, mint nyilvános rendkívüli tanár, 1935. július 8-tól mint nyilvános rendes tanár.

A tanszékvezetői állásokért ádáz harcok dúltak, és akinek sikerült megszereznie, az akkori poroszos korszellemnek megfelelően szinte „hitbizományt” kapott, és abszolút ura volt intézetének és célja érdekeinek rendelkezése alá a klinika egész személyzetét, írja Nemes János, majd így folytatja: Kovács professzor nem élt vissza a hatalommal, mindenkinek lehetőséget adott a kibontakozásra, ha ehhez megvolt a kellő szorgalma és tehetsége.

Tanszékfoglaló előadásában (megjelent az Orvosi Hetilap 75. 1 – 16, 1931 számában) köszönetet mondott a Tanári Karnak a kinevezését lehetővé tevő bizalomért, hálával említette volt főnökét, Tóth professzort, akit büszkén vallott tanítómesterének, s akinek 13 évi nevelése, példaadó munkája tette számára lehetővé azt, hogy nyugodt lelkiismerettel vállalhatta a nagy felelősséggel járó állás betöltését. „Hálás köszönettel kell adóznom még ezen tanszékbeli elődömnek, Kenézy professornak is, aki ezt a gyönyörű intézetet megalkotta, a legmodernebb igényeknek megfelelően felszerelte, maradandó emléket emelve benne alkotó geniusának”. – Előadásában kiemelte a születés korabeli fejlődésének fontosabb állomásait (fájdalomcsillapítás, endokrinológia, fájáserősítő gyógyszerek, sebészi technika, anya- és gyermekvédelem, stb.), majd éles kritikával illette a magyar orvostudomány túlságosan német orientáltságát. „Túlnyomóan a német orvosi irodalom uralkodik rajtunk, egyoldalúan német intézetek, szakemberek képviselik számunkra az orvosi tudományt.” Véleménye szerint „Az új orvosi nemzedéknek elsősorban nyelvek tanulása és külföldi tanulmányutak révén meg kell teremteni a közvetlen érintkezést – természetesen a német kulturkapcsolatok további ápolása mellett – a többi művelt nemzet orvosi irodalmával, intézményeivel és intézőivel is.”

Debrecenbe költöztek. Lakásuk a klinika főépületének nyugati szárnyában, a jelenlegi növédelmi szakrendelés helyén volt. Az előszobaként funkcionáló folyosó egyik vége a klinika földszinti folyosójára nyílt, ezen keresztül a család tagjainak szigorúan tiltva volt a közlekedés. Az előszoba egyik oldalán a szülők lakószobái voltak, míg a másik oldalán a gyermekek laktak. A gyermekek lakrésze így egy „szeparált birodalom” volt a szülők lakrészétől távolabb, biztosítva a tanulás, sportolás, játék és pihenés zavartalan menését. A kor szokása szerint német anyanyelvű nevelőnő felügyelete alatt élték mindennapjaikat, akitől a német nyelvet anyanyelvi szinten elsajátították, írja Kovács Ágota. A bejárat előtti verandát poligónium sűrű indái takarták, itt tartottak a gyerekek mindenféle állatot, pl. sündisznót, vakondot,

házi nyulat, fehérpatkányt, egeret, sebesülten talált madarat. Édesapjuk a családdal ebédelt, majd a napi munka befejeztével késő éjszakáig az épület másik szárnyában lévő dolgozószobájában végezte tudományos munkáját. Az ügyeletes orvos bármikor, éjjel is felhívhatta, ha szükségét érezte. Minden problémás esetet, rendkívüli műtétet jelenteni kellett neki, ahogy ezt a Tóth klinikán megszokta.

A klinika épülete mögött, (az 1980-ban épített jelenlegi szárnyépület helyén) volt az ún. Kovács-kert, benne kerti lak, hajóhinta, igazi gyerekparadicsom. A mindenkori kutya, olykor más állat, pl. kecske, nyúl, is itt kapott helyet. A professzor nem csak szerette az állatokat, hanem tudományos érdeklődéssel figyelte azokat, pl. hogy a papagáj miért a jobb „kezében” tartja a kanalat, az ennivalóval, stb.

A háború után a kert az óvodáé lett, a professzort ért gyász és a megváltozott körülmények hatására a gyerekek elkülönültsége megszűnt, a klinikatelep gyerekei társadalmi helyzetüktől függetlenül egy közös csoportot, „bandát” alkottak, együtt játszottak és követtek el csínyeket, pl. egy nagy fáról leskelődtek be a klinikai műtő ablakán.

A KLINIKA ÚJ ÉS RÉGEBBI ORVOSAI

A II. sz. Női Klinikáról négy munkatársat hozott magával Debrecenbe: Ács Miklós adjunktust, Ebergényi Sándor tanársegédet, Szentpály Rhemann Ferenc tanársegédet és Weninger Antal tanársegédet.

Ács Miklós 1950-ig adjunktusi beosztásban a klinikán maradt, közben Nőgyógyászati urológia címmel habilitációs munkáját is megvédte és magántanári kinevezést kapott. Később Kecskeméten osztályvezető főorvosi állásra nevezték ki.

Ebergényi Sándor adjunktusi beosztást elérve 1943-ig volt a klinika tagja, amikor kinevezték Diósgyőrben a Városi Kórház főorvosává. Habilitációs munkájának címe Vizsgáló eljárások a szülészetben és a nőgyógyászatban.

Szentpály Rhemann Ferenc szülészeti műtéttan tárgykörből habilitált, 1939-ig maradt a klinikán. Ismertté tette nevét az általa konstruált fogó a farfekvéses szülések befejezéséhez. Ungváron, Szolnokon, majd Körmenden volt osztályvezető főorvos.

Weninger Antal 1939-ig töltött be díjtalan majd díjas gyakornoki állást. Később elmélyülten foglalkozott természetgyógyászati kérdésekkel és több értékes könyve is megjelent.

Az interregnum alatt eluralkodott személyi civakodások és ellenségeskedések az új professzor kinevezése után egyáltalán nem csitultak, sőt a Budapestről érkezett új osztályvezetők „trónfoglalása” után még élesebbé váltak. A régebbiek közül elsőként *Szendi Balázs* „állt be a sorba” és Kovács professzor rendíthetetlen híve és segítő társaként őt mindenben támogatta.

A többiek passzív ellenállást tanúsítottak, vagy ellenségesen viselkedtek. Voltak, akik a már évek óta eluralkodott és egyáltalán nem mérséklődő anyagiasság ellen léptek fel.

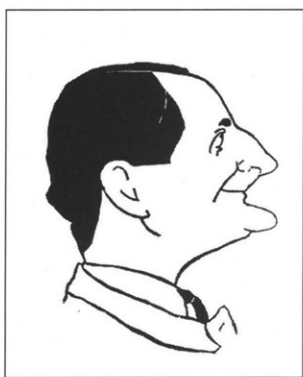
Árvey Sándor „A Szülészeti és Nőgyógyászati klinika története” c. kéziratában a következő visszaemlékezés olvasható:

„Kovács professzor kinevezése döntő fordulatot jelentett a klinika életében. A magyar nőgyógyászat nagy mesterének, Tóth Istvánnak volt tanítványa s iskolájának egyik reprezentáns képviselője. Hallatlan energiájával, kimeríthetetlen munkaképességével, erőskezű vezetésével új szellemet teremtett a klinikán, s 20 évi működése alatt ezt végig biztosította is. Keményen, zökkenő nélkül vitte át a klinikát a személyi változások nehézségein, amikor a kinevezésekor itt működő 17 orvos közül egy esztendő leforgása alatt csupán 4 maradt a klinikán.”

„Sajnos az ma is nagy divat, hogy az új vezető minél hamarabb kicseréli elődje orvosi garnitúráját és ennek a cserének sokszor igen értékes, és tehetséges emberek esnek áldozatul. Ez annak idején Debrecenben is megtörtént.” A kinevezésekor állásban lévő 17 orvos közül négy maradt a klinikán. „Ezzel nem egy esetben ellenszenvet szerzett magának” mondta Nemes János főorvos az 1987-ben tartott szülészeti klinikai jubileumi ünnepségen.

Lőrincz Ernő tanársegéd, a mindig vidám és furfangos észjárású székelly „góbé” még 1931-ben Miskolcon kapott főorvosi állást, majd a II. Világháború után hazatért Erdélybe. Kolozsváron az egyetemi klinikán dolgozott, onnan Kézdivásárhelyre került és az ottani Bábaképző Intézet igazgatójává nevezték ki, majd a marosvásárhelyi magyar egyetem Szülészeti Klinikáján egyetemi tanárrá.

Önként távozott a klinikáról Maklár (korábban Mayer) Elek I. tanársegéd. Az 1944-ben Debrecenért első nagy bombatámadás oltotta ki életét, orvosi hivatásának teljesítése közben. Egy összeomló emeletes ház maga alá temette.

38. kép.
Kontsek Béla.
A karikatúrát
Faragó Gábor
grafikusművész
készítette 1930-ban.

39. kép.
Bösze Lajos.
A karikatúrát
Faragó Gábor
grafikusművész
készítette 1930-ban.

Imre Gábor a röntgen laboratórium vezetője is távozni kényszerült.

Kontsek Béla (38. kép) lett Maklár távozása után az első tanársegéd, mint rangidős. Úgy emlékeztek rá, mint a klinika adminisztratív vezetőjére, aki igen nagy körültekintéssel, lelkiismeretesen látta el feladatait, és akire a fiatalabbak mindig számíthattak, ha szakmai nehézséggel találtak szemben magukat. Az épület földszintjén a legszebb lakást kapta meg. Néhányan nem jó szemmel nézték rangos beosztását és arra hivatkozva, hogy

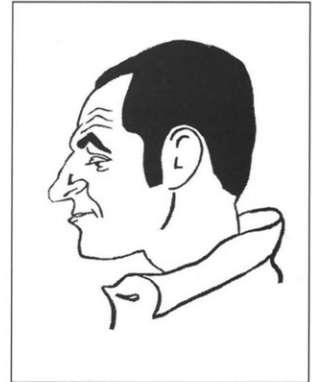
négyesztendei frontszolgálat alatt lemaradt a szakmai fejlődésben, kikezdték. Kontsek a kisebb ellenállást választotta és a Sebészeti Klinikán vállalt állást. Lakását Ács Miklós adjunktus kapta meg. Kontsek Béla később a DEMKE épületében működő szülőotthon vezető főorvosa lett, majd a szülőotthonból kifejlesztett Városi Kórház szülész-nőgyógyász főorvosa.

Kontsek Bélát rangsorban *Magyari Cornél* követte. Ő sem sokáig maradt a klinikán, Csehszlovákiába távozott. Sokak meglepetésére a korábban „magyarkodásáról” híres hazafi új hazájában még a nevét is megváltoztatta fontos politikai szerepet vállalt a szocializmus építésében.

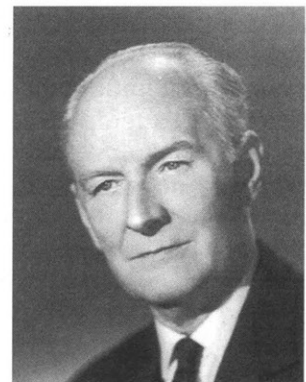
Díjtalan gyakornok volt *Bösze Lajos* (39. kép). A klinikáról való kényszerű távozása után előbb Debrecenben a DEMKE épületében létrehozott szülőotthon vezetőjeként helyezkedett el, majd Budapesten kapott főorvosi állást. Fia, B. Péter professzor, az Országos Onkológiai Intézet nőgyógyász főorvosa tájékoztatása szerint édesapjának távoznia kellett, mert „nem állt be a sorba”.

Fekete Károly (40. kép) aki világhír nélkül világ-raszoló felfedezést tett, szintén díjtalan gyakornok volt. Fekete a világon elsőként mutatta ki, hogy toxaemiás terhések vérében magas szinten mutatható ki oxitocináz enzim.

Raics Jenő (41 kép) (ebben az időben – ki tudja miért – Palinak nevezték, (mi évtizedekkel később Pali bácsinak) a diploma megszerzése után 1927-ben került a klinikára és nyugállományba vonulásáig megszakítás nélkül a klinikán maradt. Végigjárva a ranglétra fokozatait. Tizenhét évi tanársegédi beosztás után 1947-ben klinikai főorvosi, 1950-ben egyetemi docensi kinevezést kapott. Tauffer Vilmos (Budapest II. Női Klinika) professzortól a Debreceni Szülészkerület megszervezésére kapott megbízást Kovács professzor irányításával. Klinikai munkája mellett több, mint húsz évig ellenőrizte és a Tauffer statisztika szabályainak megfelelően rendezte az abban az időben legelhanyagoltabb keleti országrészen a szülészeti eseményeket. A szülésznőképzésben is fontos szerepe volt évtizedeken keresztül. Nyugállományba vonulásáig, 1971-ig több éven át a klinika igazgatójának helyetteseként is ellátta feladatait. Negyvennégy évi folyamatos klinikai szolgálat után „a Munkaérdemrend Ezüst Fokozata” kitüntetéssel vonult nyugállományba.

40. kép.
Fekete Károly.
A karikatúrát
Faragó Gábor
készítette 1930-ban.

41. kép.
Raics Jenő

42. kép.
Ruzicska Gyula

Ruzicska Gyula (42. kép) 1931. november 1-jén került a klinikára. Egyetemi tanulmányai idején az Anatómiai- és Biológiai, majd a Kórbonctani- és Törvényszéki Orvostani Intézetben főleg morfológiai módszereket sajátított el. Már klinikai orvosként Berlinben Walter Stoeckel professzor klinikáján és Robert Meyer hisztopatológiai intézetében fejlesztette metodikai tudását és folytatta kutatásait. A petefészek daganatok témakörben folytatott vizsgálatait, és több újszerű felismerését ismertető dolgozatai alapján 1944-ben nyújtotta be habilitációs kérelmét, de a közbejött háborús események miatt erre nem kerülhetett sor.

A háború idején, amikor Kovács professzor Budapestre távozott (1944. október 10-től 1945. áprilisig) az Orvostani Tanács Loessl János sebész professzort bízta meg a Szülészeti Klinika igazgatói teendőinek ellátásával, de a közvetlen vezetői munka irányítására november 17-től Ruzicska Gyula tanársegéd kapott felhatalmazást.

„Szeptember 21. után felhagytak Debrecen bombázásával. Az élők keresték a halottakat, és a halottak irigyeltették magukat az élőkkel” - írta az 1944-ben hadszíntérré vált Debrecen krónikása. A város háborús sérültségének mértéke 33%, vagyis minden harmadik ház többé-kevésbé súlyosan sérült. Ennél is súlyosabb és megrendítőbb volt azonban az erkölcsi pusztítás, amit a háború és az ostromtól való félelem az egyetem számos alkalmazottjában végzett. „...ahogy a menekülést nézem,...nem tudok szabadulni attól a gondlattól, hogy a legbiztosabb úton járunk az egyetem teljes széttörléséhez...Ha ez így folyik, nem a háborús cselekmények fogják tönkretenni az egyetemet, hanem mi magunk” veti szemére a súlyos hibákat az Egyetemi Tanácsnak Sántha Kálmán ideggyógyász, idegsebész professzor. Ugyanekkor Bodnár János kémia professzor megállapítja, hogy „...Az egyetem olyan erkölcsi tekintélyt képvisel, amelynek magatartása azokban a súlyos időkben kétségtelenül irányítólag hatott volna a debreceni közvéleményre és nem menekültek volna el annyian, mint ahányan elmentek és aminek eredményeképpen Debrecen lakossága vezetők nélkül maradt.”

Az 1944. november 17-én tartott II. rendes kari ülésen megállapították, hogy az orvoskarnak csak négy tagja maradt vissza Debrecenben: Sántha Kálmán ideggyógyász, idegsebész, Szalay Sándor fizika professzor, később az Atommagkutató Intézet alapító igazgatója, Bodnár János kémia és Verzár Gyula fül-orr-gégész professzor. A Szemészeti Klinikán egyetlen diplomás orvos sem maradt, noha a minisztérium 1944. szeptember 26-i rendelete értelmében klinikánként legalább egy-egy orvosnak vissza kellett volna maradnia. Október elején még német ütegállások voltak a klinikatelep körül, emiatt a környék lakosságából többen a klinikákon találtak menedéket. „Az egyetem tervezett kiürítésével kapcsolatosan sikerült a már becsomagolt ládákat visszahozatni és a ládába csomagolt műszereket, gyógyszereket, számos értékes gépi és laboratóriumi felszerelést biztonságba helyezni, ill. azokat újra a gyógyítás szolgálatába állítani” írja Ruzicska Gyula egy kéziratában.

A pavilont bombatalálat érte, nagyrészt használhatatlanná vált. A klinika épületében az I. és II. emeleten szovjet hadikórházat telepítettek, ahol több száz sebesült került átmeneti ellátásra. Mivel a műtőket nem tudták fűteni, és a betört ablakokat sem lehetett pótolni, az I. emeleti könyvtárat rendezték be a hadi kórház műtőjének. A szemtanúktól sokszor hallottuk, hogy a vérző nők gyógyítása és a szülészeti ellátás egyetlen napra sem szünetelt. A szülönőket az alagsorban kialakított óvóhelyiségekben helyezték el. A központi fűtés szünetelt a vezetérendszer sérülései miatt. Téglából rakott tűzhelyet és vaskályhákat építettek be, konyhai tűzhellyel fűtöttek az alagsori szülőszobában és az itteni műtőben és forralással oldották meg a műszerek sterilizését. A központi mosoda sem működött, a fehérnemű mosását is „házilag” oldották meg. Fűtőanyaghoz a parkerdő sérült, vagy kiöregedett fáinak kivágásával jutottak. Korabeli feljegyzés szerint 1945 első felében 12 császármetszés és 35 egyéb laparotomia történt.

Ruzicska a front átvonulása idején és az azt követő hihetetlenül nehéz időben Kovács Lajos és Kovács László szigorló orvossal majd két orvostársával, Raics Jenővel, Csap Tiborral és a munkaszolgálatból menekült Schiff Ödönnel kitűnően helytálltak. 1945 januárjában már öt orvos, négy szigorló orvos, 16 nővér illetve szülésznő és 16 takarító látta el a klinika feladatait. Amikor a front távolabb került, a szovjet kórházparancsnokság eltávozott a klinikáról, de még hónapokig tartott, amíg helyre tudták állítani a betegellátás és az ápolás nagyon szegényes körülményeit, és a betegek ismét visszakerülhettek az emeleti kórtermekbe. Az újjáépítés munkájának irányítását 1945 áprilisától a visszatért Kovács professzor vette át.

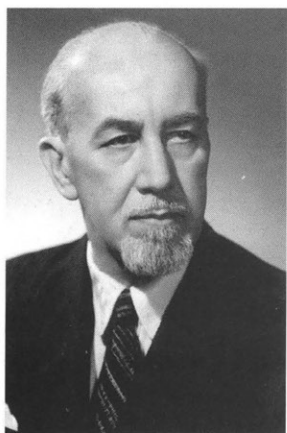
Ruzicska Gyula egyetemi docensi kinevezést kapott 1950-ben. Kandidátusi értekezését „A késői terhességi toxicosisok placentáinak histomorphologiai vizsgálata” címmel 1958-ban védte meg. Számos értékes közleménye és könyvfejezete mellett a Takács István professzorral írt monográfiája (Terhességi toxicosisok. Medicina, Budapest 1975) nívódíjban részesült. „Érdeemes Orvos”, arany „Békevédelmi jelvény”, „Törzsgárda aranyfokozat” mellett nyugállományba vonulása alkalmával 1976-ban az „Egészségügy Kiváló Dolgozója” kitüntetésben részesült. Kinevezésétől kezdve megszakítás nélkül 45 éven át volt kiemelkedő és sok területen meghatározó személyisége a klinikának. Nyugállományba vonulása után még sokáig gyakran bejárt a klinikára, ahol mindig szeretettel fogadtuk, és élvezettel hallgattuk szellemes történeteit, csipkelődő kritikai megjegyzéseit, később az alacsony „nyögdíj”, vagy az öregséggel együtt járó, fokozódó gondjai miatti panaszait. Sohasem az általában megszokott módon panaszkodott. Csípőizületi kopásos eltérések miatti sántikálását az utolsó években azzal magyarázta, hogy „elhanyagoltam az alváz védelmet”. Máskor betegágyában bölcs megnyugvással tudatta, hogy „lejárt a garanciális idő”.

Fiatal korában az Egyetemi Nyomdát vezető és hivatásos fényképész édesapjától örökölt tehetségét kamatoztatva is készített szép grafikákat, festményeket, nyugdíjasként pedig művészi színvonalra fejlesztette tudását. Festményeiből színvonalas kiállítást rendeztek 1993-ban az Elméleti Tömb épületének előcsarnokában. Számos verset is írt, sajnos csak az íróasztal fiókja számára.

Dapsi Endre hétévi (1932–1939) klinikai gyakorlat után Nyíregyházán kapott osztályvezető főorvosi állást.

Csanádi Sándor frontszolgálatban töltött négy év után került a klinikára, de már a 30-as évek elején eltávozott.

Szabó Lajos 1932–1948 között volt a klinika orvosa, utána rendelőintézeti főorvosnak nevezték ki debrecenben.

43. kép.
Árvay Sándor

Árvay Sándor (43. kép) medikus éveiben – az első szemeszter kivételével – a Verzár Frigyes professzor által vezetett Élettani Intézetben fizetési I. tanársegédi beosztásig jutott és gazdag tapasztalatokat szerzett laboratóriumi módszerekben és kutatómunkában. Az Élettani Intézetben látogatást tett Herbert McLean Ewans professzor (Berkeley), a vitaminkutatás világhírű úttörője és megismerve Árvay munkásságát, meghívta hosszabb tanulmányútra Berkeleybe. Verzár csak egy évre engedélyezte volna az amerikai utat, amit Árvay nem tartott elfogadhatónak és megsértődve kivált az intézetből és megpályázta az egyetlen üres klinikai állást a szülészeten. Nemzetközileg is elismeréssel fogadott közleményei birtokában jelentkezett a már súlyos beteg Kenézy Gyula professzornál, aki örömmel felvette a klinikára. Nyugállományba vonulása után az interregnum idejére kinevezett vezető Probstner Arthur megbízta a laboratórium vezetésével és a könyvtár irányításával. Néhány hónap után Verzár Frigyeset meghívták Bázélbe az Élettani Intézet élére, és ő magával vitte kedves tanítványát Árvay Sándort. Egy esztendei együttműködést vállalt, majd ennek leteltével lehetőséget kapott arra, hogy az ottani szülészeti klinikára bejárhasson. Kovács professzor fél évre adott engedélyt.

Amikor visszatért Bázélből, Kovács professzor mellett már kialakult az őt támogatók köre a Budapestről hozott négy osztályvezetőből és a hozzájuk csatlakozókból. Ezek nem szívesen fogadták be, és minden bizonnyal Árvayból is hiányzott a szükséges alkalmazkodási szándék. Kezdetől fogva nem jól érezte magát, úgy gondolta, hogy indokolatlan és megalapozatlan támadásoknak van kitéve és Kovács professzorral sem tudott felhőtlen viszonyt kialakítani. Arra az elhatározásra jutott néhány évi klinikai gyakorlat után, hogy főorvosi

állást vállal. Szikszón sikeres pályázat után 34 évesen 1937 szeptemberében elfoglalhatta a II. Rákóczi Ferenc Kórház főorvosi állását. A II. világháború idején két alkalommal is katonai szolgálatot teljesített, majd 1941 júniusában kinevezték a Magyarországhoz visszacsatolt Máramarosszigeti Állami Kórház szülész-nőgyógyász főorvosává. – Amint a front közeledett, el kellett hagyni Máramarosszigetet és Gyulán a megyei kórházban kapott osztályvezető főorvosi állást. 1951-ben Ratkó Anna miniszter kinevezte a Debreceni Tudományegyetem Szülészeti-Nőgyógyászati Klinika igazgató professzorává, ahonnan Kovács Ferenc professzor távozni kényszerült. Árvay professzor 22 éven át töltötte be a vezetői állást és mind hazai, mind nemzetközi szinten sok elismerést szerzett a klinikának. Dékáni és rektorhelyettesi funkciók mellett a Magyar Nőorvos Társaság elnöki teendőit is ellátta egy ciklusban. Nyugállományba vonulása után még 18 éven át nap mint nap bejárt dolgozószobájába, ahol egykori munkatársai szeretettel vették körül. (Pályafutását részletesen ismerteti Lampé L.: Árvay Sándor és a XX. század. DEOEC, 2000).

Vitéz Solt (korábban Schubert) Károly a háború alatt honvédorvosi szolgálatban számos kitüntetést kapott és vitézzé avatták. Leszerelése után kilépett a klinikai állásból és Budapesten az országos intézetben egészségügyi statisztikával foglalkozott. Eredményes munkájának elismeréseként Rockefeller ösztöndíjjal két évet töltött az Egyesült Államokban, ahol szintén egészségügyi, főleg szülészeti statisztikával foglalkozott. Hazatérése után még rövid időre eljött Debrecenbe az itteni szülészeti események feldolgozására. A harmincas évek második felében meghívást elfogadva Marburgban telepedett le, ahol professzorként vezette az Egészségügyi Statisztikai Intézetet. Munkájának elismerését bizonyítja, hogy ott dékáni feladatokat is ellátott.

44. kép
Szendi Balázs

Szendi Balázs (44. kép) az Anatómiai-biológiai Intézetben töltött medikus évek után 1930-ban került a szülészeti klinikára. A professzor legkedveltebb tanítványa volt, akit méltán tartott az egyik legtehetségesebb munkatársának. Nevezetes volt jó és új ötleteiről, munkabírájáról, szorgalmáról és kitartásáról. Közel 200 publikációja közül számos külföldi folyóiratokban is megjelent és tette ismertté nevét külföldön is. Rockefeller ösztöndíjjal két évet töltött Londonban. A klinikáról 1941-ben Miskolcra került főorvosnak és a Bábaképző Intézet vezetőjének. A II. világháború végén katonai szolgálatot teljesített a fronton, s a Felvinc–Nagyenyed körüli harcokban súlyosan megsebesült. Gyógyulása után 1946-ban Szikszóra

nevezték ki, majd 1951-ben Gyulára, a Megyei Kórház Szülészeti Osztályának élére Árvay Sándor után. Őt tekintjük a humán magzati etológia hazai úttörőjének, de az elsők között ismerte fel a magzatvíz keringésében a nyelő

mozgások és a légző mozgások szerepét is. A méhnyak elégtelenség megoldására kidolgozott műtete (a cervix teljes bevarrása) évtizedek múlva is idézett és többek által külföldön is elfogadott eljárássá vált. Pl. Saling világhírű berlini professzor, az amnioszkópia és a magzati fejbőrvér sav-bázis háztartás elméletének és gyakorlatának kidolgozója is többször hivatkozott rá, ajánlja és végzi a műtétet. Kényszernyugdíjazása után (1965) élete végéig a nőgyógyászat mellett általános orvosi praxist is folytatott. 1986. július 25-én hunyt el.

Csap Tibor három évet töltött díjtalan gyakornoki állásban, 1931-ben a MÁV-hoz nevezték ki főorvosnak. A front átvonulása előtt, mint szökött munkaszolgálatos a klinikán talált menedéket Ruzicska Gyula jóvoltából, majd több hónapon át segítette a betegellátásban.

Varga Gyula kétévi díjtalan gyakornoki beosztás után Kisvárdára került a rendelőintézetbe, később itt főorvossá nevezték ki.

Balogh Béla két évet töltött a klinikán (1931–1932), fiatalon elhunyt.

Prisztás Gizella négy éven át (1934–1938) volt a klinikán díjtalan gyakornok. Ruzicska Gyula feleségéként szakrendelést vezető főorvosi állást vállalt Debrecenben.

Pottyondy Lóránd (Kovács professzor unokaöccse) 1938–1943 között gyakornoki állást töltött be. Tüdőtuberkulózis miatt fiatalon meghalt.

Ujj Pál 1940–1942 között volt a klinika gyakornoka. Később Szerencsen a szülőotthon vezető főorvosi állását töltötte be.

45. kép
Gyöngyössy Andor

Gyöngyössy Andor (45. kép) 1941-ben került a klinikára. Az Rh faktor kutatásában nemzetközileg is elismert sikereket ért el. Röviddel az után, hogy Landsteiner és Wiener az Rh faktort felfedezte, Gyöngyössy felfigyelt azokra a hidropszos magzatokra, akiknél a kórképet jellegzetesnek tartotta az irodalom alapján. Az anya szérumával különböző ABO csoportú vörsejteket hozott össze és sikerült kimutatnia az anti-D ellenanyagokat. Az első ilyen megfigyelését azonnal bemutatta Kovács professzornak, aki szinte felkiáltott: "Ember, ez nagyon érdekes, kérem folytassa és minden részeredményről számoljon be!" Később Gyöngyössy a Megyei Vérellátó közreműködésével megszervezte az Rh-negatív terhesek szűrését Hajdú-Bihar megyében, majd az Rh-szenzibilizáltak gondozását, a hemolitikus betegségben született újszülöttek cseretranszfúzióját pedig saját

maga végezte. Kísérletes munkáiból kiemelhető a nyulak vércsoportjának tanulmányozása és azokon az emberihez hasonló, vércsoport szenzibilizálás útján keletkező magzati hemolitikus betegség létrehozása. A kórképet szerológiai, szövettani és hematológiai módszerekkel is feldolgozta. Az Orvostudományok Kandidátusa címet is ebben a témában készített disszertációval szerezte. Pályázott 1960-ban a Szegedi Orvostudományi Egyetem Szülészeti tanszékére, sikertelenül. A Szabolcs-Szatmár megyei Kórház, majd Budapesten a MÁV Kórház szülész-nőgyógyász osztályvezető főorvosává nevezték ki.

46. kép
Kovács Lajos

Kovács Lajos (46. kép) 1942–1943-ban a Törvényszéki Orvostani Intézetben, 1943–1950. november 1. között a Szülészeti Klinikán dolgozott mint szigorló orvos, majd gyakornok és osztályvezető tanársegéd. Katonai szolgálatra hívták be 1950-ben, s ezzel zátonyra futott klinikai karrierje, azonban tehetségét a honvédségnél is kamatoztatta. A Magyar Néphadsereg 1. számú Katonai Kórházában előbb adjunktusi, majd osztályvezető főorvosi beosztást kapott. 1981-től nőgyógyász főszakorvos, 1988-tól pedig – betegsége miatti nyugdíjazását követően – ny. orvos ezredes és a Semmelweis Orvostudományi Egyetem címzetes egyetemi tanára.

Kandidátusi értekezését 1970-ben, az orvostudomány doktora disszertációt 1983-ban védte meg. 1953–1955 között a Magyar Vöröskereszt főtitkári teendőit látta el. Számos kitüntetés (többek között Kiváló Orvos, Dobszai Emlékérem, Vöröskereszt munkáért arany fokozat, Munka Érdemrend arany fokozat) tulajdonosa. A lézer kezelés nőgyógyászati alkalmazásában úttörő kezdeményezései és eredményei kiemelkedő jelentőségűek.

Mint tantermi felelős illetve előkészítő tanársegéd több éven át a szokásosnál is közelebbi kapcsolatban volt Kovács professzorral, akinek tantermi előadásai igen színvonalasak és érdekesek voltak. Szabadon, néha kalandozva, de mindig lebilincselően adott elő. Szemléletes hasonlataival könnyen érthetővé tette a szülészeti és nőgyógyászati élettani folyamatokat. Nem csak az előírt tananyagot ismertette, hanem a legújabb irodalmi adatokat is beleszötte az előadásokba és minden alkalommal bemutatott egy-két tanulságos esetet. A gyakorlati tennivalókra irányította a figyelmet. Arra igyekezett felkészíteni a hallgatókat több évtizedes tapasztalataira alapozva, hogy vidéken, magukra hagyatva mit kell tenni kritikus helyzetben. Az oktatáshoz több száz nagyméretű sémás rajzot, szemléltető ábrát használt, amelyeket Ebergényi Sándor és Ruzicska Gyula készített. A hallgatók többsége minden előadásán jelen volt, nem volt szükség katalógusolvasásra. A medikusok szoros kapcsolatát a professzorral a következő vidám történet is alátámasztja.

Egy alkalommal a Mayer-Rokitansky-Küster-Hauser szindrómát taglalta előadásában. Mint ismeretes a kórképre jellemző a hüvely veleszületett hiánya. Másnap előadás előtt az egyik orvos a következő szöveget írta a táblára egy apát és egy fiatalembert ábrázoló rajzzal:

„Én leszek az ön veje, ha van lányának hüvelye”. – Kovács professzor jót mosolygott az illusztráción, nem fűzött hozzá véleményt, csak annyit mondott: törölje le kérem!

A hallgatók is tudták róla, hogy szivarozik. Tantárgya és a szivar név összevonásából gyakran nevezték egymás között „Ivar”-nak.

Szigorú vizsgáztató volt. Ma már túlhaladottnak tartjuk, hogy a szülésbefejező műtétek feltételeit és javallatait különösen pontosan, hiba nélkül kérte számon. A harmincas – negyvenes években azonban a szülések többsége háznál zajlott le és a bábáknak szükség esetén nem szülész-nőgyógyász szakorvos volt segítségére, hanem körzeti- vagy körorvos. Mentőszolgálat hiányában ott helyben kellett befejezni – akár fogóműtéttel – a szülést. Értethető tehát, hogy szigorúan megkövetelte nem csak a feltételek és a javallatok hibátlan ismeretét, de fantomon a műtétek kivitelezését is be kellett a vizsgázonak mutatni.

Egy kivételes esetet őriz a színhagyomány. Kesztyűs Lóránd (később akadémikus, Állami Díjas, 1959 – 63 között a Debreceni Orvostudományi Egyetem dékánja, 1967–1973 között rektora, 1947–1979 között a Kórélettani Intézet igazgató professzora) a szülészeti szigorlaton két hibát vétett a fogóműtét feltételeinek felsorolásában és az egyenlő volt a bukással. Kesztyűs már évek óta dolgozott az Élettani és Általános Kórtani Intézetben és köztudottan elméleti kutatónak készült, kérte a professzort, hogy ne buktassa meg, hiszen

nem akar gyakorló orvos lenni. Kovács professzor hosszas gondolkodás után megígérte, hogy átengedi, de meg kell esküdni, hogy soha nem vállalja terhes vagy szülőnő kezelését, ellátását. Kesztyűs azonnal megesküdött és megkapta az elégséges jegyet. A történet azért maradt fenn napjainkig, mert Kesztyűs nem tudta esküjét megtartani, ugyanis a háború alatt, a frontátvonulás idején Karcagon körorvost kellett helyettesítenie és ezalatt több szülőnő ellátásában is segédkezett. Fogóműtetre szerencsére nem volt szükség.

Egy másik anekdota Riskó Tibor professzortól származik.

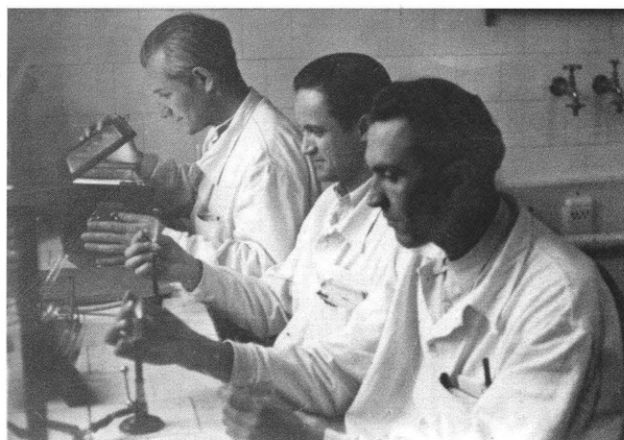
47. kép
Kovács professzor,
mint
balett táncos
angyal.
(Debreczeni
Csaba medikus
karikatúrája).

48. kép
Fornet Béla
professzor,
mint
Mme. Fornet comtesse,
(Debreczeni Csaba
medikus
karikatúrája).

A szigorlat egyik részét képezte a professzor által egy fantomon beállított szülészeti helyzet megítélése. A hallgatók jól emlékeztek arra, hogy a professzor gyakran hangsúlyozta a várakozás és az intézetbe szállítás jelentőségét. A kérdéses vizsgán a professzor kérdésére Mit tenne kolléga úr?, a jelölt nem tudta a megfelelő választ, ezért azt mondta: Várakoznék, professzor úr. A professzor csak hümmögött és a fantomon egy újabb beállítás után ismét megkérdezte: Mit tenne kolléga úr? Intézetbe szállítanám, volt a válasz. Igen, igen, de ...a professzor elégedetlen volt a felelettel. Még három-négy alkalommal változott a kérdés, de ugyanaz maradt a válasz, és a professzor egyre dühösebb lett, majd azt mondta: Kolléga úr, képzelje el, hogy egy hegy tetején van a szülőnővel, ahonnan nincs szállítási lehetőség. Ön mögött ott áll a férj, dőfésre tartott késsel a kezében, hogy ön végre tegyen valamit. Most mit tenne? – A válasz: Visszalépnék professzor úr. Ezzel a szigorlat véget ért. A tréfáskedvű medikusok vidám pillanatokat is megörökítettek sajátos ábrázolással (47. és 48. kép).

Rodé György. Orvosi diplomáját 1938-ban szerezte és két évvel később, 1940-ben lett díjtalan gyakornok a klinikán. Tizenhárom évi gyakorlat után, 1953-ban nevezték ki a Tatabányai megyei Kórház szülész-nőgyógyász osztályvezető főorvosává. Vezetése idején az osztály igen jó eredményeket ért el. Szerencsés emberi tulajdonságai, optimista világszemlélete folytán senkivel nem került ellenséges viszonyba.

49. kép Kardos Ferenc, Németi Sándor és Gyöngyössy Andor a laboratóriumban.

Takács Jenő három időszakban volt a klinika orvosa. Előbb 1942–43-ban, 1949–1950-ben, majd 1955–1956-ban. Ezt követően Miskolcon kapott főorvosi állást.

László László 1945–1948 között volt díjtalan gyakornok. Később a vásárosnaményi szülőotthon vezető főorvosi állását töltötte be.

Uray Gyula öt éven át (1945–1950) volt a klinika orvosa, majd a honvédség keretében a Honvédelmi Minisztérium egészségügyi csoportfőnökévé nevezték ki. További pályafutása során a rákszűrés és a nőgyógyászati onkológia terén fejtett ki általánosan elismert tevékenységet.

Kardos Ferenc. Diplomájának megszerzése (1944) után három évvel, 1947-ben került díjas gyakornoki állásba a klinikán (49. kép). Budapesten a Korányi Szanatóriumban létesített genitális tbc. osztályára nevezték ki vezető főorvosnak 1955-ben.

50. kép
Surányi Sándor

Surányi Sándor (50. kép). A diploma megszerzése (1948) évében nevezték ki díjtalan gyakornoki állásra. Medikusként az Élettani Intézetben szerzett tapasztalatai, szemlélete és kitűnő képzettsége folytán szívesen fogadta Kovács professzor és megbízta a laboratórium vezetésével is. Tudományos fokozatot a genitális tbc. korszerű diagnosztikája és terápiája témakörben szerezte. Ezt követően a 60-as években az akkor születőben lévő perinatológia új módszereinek hazai elterjesztésén fáradozott. Debrecenben a Megyei Kórház (Kenézy Gyula Kórház) osztályvezető főorvosi állására nevezték ki 1966-ban. Irányításával az osztály úttörő szerepeket vállalt új diagnosztikus és terápiás módszerek bevezetésével. A Debreceni Orvostudományi Egyetemtől címzetes egyetemi tanár címet kapott. Nyugállományba vonulása után elmélyülten foglalkozott a szülésznőképzéssel, közleményei, tanulmányai segítettek a mai felsőfokú képzési rend kialakításában. Ma is aktívan figyelemmel kíséri az orvostudomány, minde- nek előtt a szülészet-nőgyógyászat fejlődését.

51. kép
Berta István

Berta István (51. kép). 1943-ban avatták orvosdoktorrá. Katonai szolgálatra hívták be, majd a keleti fronton szovjet hadifogságba esett. Több év után került haza a fogságból és 1948-ban kapott díjtalan gyakornoki állást a klinikán. A szülészeti-nőgyógyászati szakvizsga után radiológiából is szakképesítést szerzett és ennek alapján vezette a kli- nika radiológiai diagnosztikai és sugárterápiás osztályát. Szeretetreméltó, kedves egyénisége megőrizte vidámságát, jó humorát a háborús és fogsági meghurcoltatások elle- nére is. Eredeti stílusban előadott vicceit még most is so- kan visszaidézik. 1963-tól az önálló tanszékké szervezett Radiológiai Klinikán folytatta munkáját. Megromlott egészségi állapota miatt 1978-ban nyugállományba vonult. Fiatalon, 1980-ban elhunyt. Egyik fia az orvosi hivatást választotta, Debrecenben a Szemészeti Klinika igazgató pro- fesszora.

52. kép
Németi Sándor

Németi Sándor (52. kép) 1943-ban díjtalan gyakornoki állást kapott, néhány év után a DEMKE szülészeti osztá- lyán folytatta pályafutását. Kitűnő képzettsége, empátiás magatartása tette népszerűvé. 1979-ben hunyt el.

Molnár András (53. kép) 1939-45 között volt a klinika orvosa. Alapításkor megrágalmazták, és állásából elbocsátották. A szülészet-nőgyógyászaton kívül sugárterápiából is képesítést szerzett. Hajdúnánáson egy évig vezette a szülőotthont, majd évtizedeken át Debrecenben nőgyógyászati szakrendelést vezetett, rákszűrést végzett.

Stangl József tíz évig volt a klinika orvosa (1940 – 1950). Előbb Kisvárdán, majd Nyíregyházán kapott osztályvezető főorvosi állást.

Szabó Lajos tizenhat évi klinikai tevékenység után 1948-ban körzeti orvosi állást vállalt Debrecenben és magánorvosi rendelőt tartott fenn.

Nemes János 1940-ben kapott díjtalan, később díjas gyakornoki állást. Évtizedekkel később is elismeréssel nyilatkozott Kovács professzorról. Egyedül ő volt bejáratos a tanársegédek közül, miután a bizalmas személyi és anyagi ügyek intézése is a feladatai közé tartozott. Közel tízévi klinikai munkát követően Pásztón osztályvezető főorvossá nevezték ki.

Kiss Bálint 1945–49 között töltött be gyakornoki állást. Azt követően a felszerképző iskola igazgatói feladatait látta el, majd Tiszafüreden a szülőotthon vezető főorvosa volt. Értékes orvostörténeti munkái vannak.

Alacs Zoltán néhány évi klinikai gyakorlat után Szikszón kapott főorvosi állást.

Soltész Domokos 1945–49 között látott el klinikai feladatokat, majd a Hajdúnánási Szülőotthon vezetői állását töltötte be.

Rétháti Miklós két évet töltött díjas gyakornoki beosztásban, majd Nyírbátorban szülőotthon vezető főorvosnak nevezték ki.

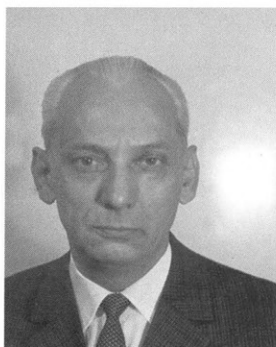
A negyvenes évek közepén, a professzoron kívül három Kovács nevű orvosa volt a klinikának. A már említett Lajos, a későbbi honvédorvos ezredes, valamint Tibor és László. Megkülönböztetésül a műtéti kiírásokban Kovács I., Kovács II. és Kovács III. megjelölést használtak.

Kovács Tibor 1943-ban díjtalan gyakornoki állást kapott és 1961-ben sikeres pályázattal nyerte el a ceglédi kórház főorvosi állását. A kolposzkópia kiváló szakértőjeként évekig egyedül vezette a rákszűrő rendelőt.

Kovács László 1946-ban került a klinikára. 1951-ben honvédségi szolgálatra kapott behívót, majd 1956-ban, leszerelése után előbb Kisvárdán helyezkedett el. Innen Vásárosnaménybe került szülőotthon vezetőnek, utána főorvosi kinevezést kapott a fehérgyarmati kórház szülészeti-nőgyógyászati osztályának vezetésére. Az igazgató főorvosi állást is betöltötte. 65 éves korában hunyt el.

53. kép
Molnár András

54. kép
Szentpáli
Gavallér István

Szentpáli Gavallér István. (54. kép) 1945–1960 között volt a klinika tagja. Gyors helyzetfelismerés és hasonlóan gyors döntés, ügyes kivitelezés jellemezte szakmai tevékenységét. Tudományos munkájában csatlakozott Surányi Sándor genitális tbc-vel foglalkozó tanulmányaihoz és ebben a témában szerzett kandidátusi fokozatot. 1960-ban főorvosi állást kapott Ózdon, ahol nem csak a betegellátásban ért el kiemelkedő eredményeket, hanem tudományos rendezvényekkel, publikációkkal is hírnevet szerzett a kórháznak. Nyugállományba vonulása után ismét Debrecenben telepedett le.

Szűcs Gyula egy évig volt klinikai gyakornok. 1951-ben az Amerikai Egyesült Államokba távozott, ahol szülész-nőgyógyászként sok elismerésben részesült.

Bodnár István. Eredeti neve Böhm. 1950-től 1953-ig volt a klinika orvosa. Budapestre távozott a II. Női Klinikára, onnan pedig az Amerikai Egyesült Államokba – az akkori kifejezéssel élve – disszidált. Ekkor ismét Böhm-re változtatta a Bodnár nevet

Molnár György még Kovács Ferenc professzor idejében (1950-ben) került a klinikára és húsz éven át töltött be gyakornoki, osztályvezetői és docensi feladatokat. Tudományos érdeklődésének előterében a nőgyógyászati urológia és a vizelet incontinencia diagnosztikája, terápiája volt. Kandidátusi értekezésének is ez volt a témája. Nyíregyházán a megyei kórház szülész-nőgyógyász főorvosi teendőit látta el nyugdíjazásáig.

Tóth Pál három évig volt a klinika gyakornoka (1950–1953). Medgyesegyházára került, a szülőotthon vezető főorvosi állását töltötte be.

55. kép
Görgey Miklós

Görgey Miklós (55. kép). 1951-ben avatták orvosdoktorrá. Medikusként az Anatómiai és a Kórbonctani Intézetben dolgozott, és szigorló orvos korában, 1950-ben kinevezték a Szülészeti Klinikára. Nem sokáig maradhatott a klinikán, ugyanis behívták hivatásos honvéd orvosi szolgálatra. Néhány év múlva kórházparancsnoki beosztást kapott, emellett egyetemünkön az akkor hivatalos katonai tanszék vezetőjének nevezték ki. 1957-ben saját kérésére leszerelték és visszatérhetett a klinikára. Előbb radiológiából, majd szülész-nőgyógyászatból szakorvosi képesítést szerzett. Jellemző tulajdonsága volt a segítőkészség, a baráti kapcsolatok építése és azok önzetlen ápolása. 1991-ben hunyt el.

Milyen vezető, milyen orvos, milyen operatőr volt Kovács Ferenc?

Kovács professzor orvosi, műtői gyakorlatáról és tevékenységéről sok történetet őriz a szájhagyomány. Gyakran lehetett hallani a klinika akkori tagjaitól, hogy a frissen kinevezett professzor rendkívüli szorgalomról tett tanúbizonyságot. Úgy érezte, hogy fejlesztenie kell műtési gyakorlatát és azzal igyekezett tökéletesíteni manualitását és technikai tudását, hogy több mint egy éven át minden műtétet és szülések után minden gátvarrást maga végzett. Az önmagát sem kímélő szorgalmat és kitartást a munkaidőtől függetlenül beosztottjaitól is a legszigorúbban megkövetelte. Minden orvos köteles volt bent lakni és a professzornak éjjel nappal rendelkezésre állni, korától és beosztásától függetlenül, így emlékezik az együtt töltött évekre Molnár András, akinek pl. egy éjszakai szülőszobai szövődményről (karelőesés fej mellett) készített röntgenfelvétel másolatát reggel félnyolcra postázáshoz készen be kellett mutatni. Leadta, postázták. A kép a már csaknem teljesen kinyomtatott Gyakorlati és műtéti szülészetben (II. 312) meg is jelent.

A még élő, kevés tanítványa, munkatársa (Nyíri István, Surányi Sándor, Kovács Lajos, Molnár András) szerint kitűnő gyakorlati érzékű, kiváló diagnosztika és nagyszerű operatőr volt. Műtét közben rendkívül nyugodtnak és fáradhatatlannak látták. Kissé mogorva és távolságtartó magatartása miatt voltak, akik nem tartották empátiásnak, kedvesnek a betegekhez fűződő viszonyát. Röviden, lényegre törően kifejtett véleménnyel tájékoztatta betegeit. Viziteken is szűkszavúan, inkább csak a hozzá legközelebb álló orvosnak mormogta mély basszus hangján mondanivalóját. Emiatt van, aki úgy emlékszik rá, hogy nem tartozott a „lelkiző”, kedves, behízelt modorú orvosok közé. Riskó Tibor visszaemlékezése példás orvosi magatartást és szemléletet bizonyít:

„A debreceni Szülészeti Klinikán Kovács professzor rendszeres műtési másodasszisztenseként megtanultam, hogy adott esetben nem a saját életünk a legfontosabb. Bombázás közben is a helyünkön kell maradni, mert a nyitott hasú beteg mellől nem szaladhatunk az óvóhelyre, ha mások szaladnak is. 'Ott kell esetleg vele együtt nekünk is meghalni' – ezt adta tudunkra egy műtét alkalmával – bombázás közepette. Nyugodtan folytatta a műtétet.”

Andrássy Ernő visszaemlékezéséből: „Emberi nagysága és tudása lenyűgöző volt számomra. Végtelenül boldog voltam, hogy az ő közelében és irányítása alatt élhettem, dolgozhattam. Sokszor voltam ügyeletes és olykor kialvatlanul vettem részt a professzor úr műtétében. Második segédként a beteg combjai között álltam. Egy ízben fáradtan elbóbiskoltam a több órán át tartó műtétnél. A professzor úr finoman a kezemre ütött mondván: „sohase aludj el egy nő combjai között.” „Szeretettel gondolok az ott eltöltött időre, ami sajnos rövid volt.”

Egy alkalommal az iraki nagykövet feleségét operálta. A sikeres műtét után köszönő sorokat (56. kép) kapott a nagykövetségtől, amit örömmel és szívesen mutatott meg vendégeinek.

56. kép
Az iraki követség köszönő levele

Józan ítélőképességére utal Gyöngyössy Andor személyes élménye: adnex tumor miatt hüvelyboltozati punctiót végzett és sárga punktátumot kapott, ami vizeletnek bizonyult. Kétségbeesett, azonnal a professzorhoz sietett és jelentette a szövödményt. Ne legyen úgy megrémülve! Három napra tegyen be katétert, és naponta vizsgálják meg a vizelet vörösvérsejt tartalmát. Gyöngyössy megnyugodott, a beteg meggyógyult.

Munkatársait önállóságra szoktatta, és amikor már meggyőződött szorgalmukról, kellő tapasztalatukról, váratlan feladatokkal a „mély vízbe küldte”.

Nemes János leírásában találunk erre jellemző példát. „Mondja, csinált-e már hüvelyi méheltávolítást?” Mondtam, hogy erre még nem került sor. „Nem baj – mondta – kezdjen hozzá, és ha valami baj lenne, hívjon.” Így négy éves diplomával minden rutin nőgyógyászati műtétet végeztem, aminek a későbbiek folyamán nagy hasznát vettem.

Tudományos munkássága nagyon sok területet ölelt fel, de a témaválasztásokban nem elhanyagolható kényszer érvényesült. Többször kifejtette, hogy a hiányzó laboratóriumi és műszeres háttér nem teszi lehetővé kísérletes vizsgálatok végzését. „Úgy nézünk ki, mint aki nyakkendő nélkül, kihajtott ingnyakkal jelenik meg csupa szmokingos és frakkos úr között.” Még kolposzkóp beszerzéséhez sem nyújtott anyagi támogatást a gazdasági hivatal. Tanszékvezetői kinevezése után kialakította a rutin szövettani laboratóriumot, amelynek vezetését Ruzicska Gyulára bízta. Érthető, hogy a hisztológiai feldolgozás képezte a legtöbb tudományos igényű vizsgálat, klinikai tanulmány és publikáció alapját.

Ilyen feltételek között Debrecenben az anya- és csecsemővédelem, az anyai és perinatális mortalitás, a népszaporulat, a bábaképzés, az intézeti- és házi szülés kérdéseivel foglalkozott elmélyült statisztikai elemzéseiben.

Aligha vitatható, hogy szakmai tudományos munkásságának főműve a két kiadást megért „Gyakorlati és műtétes szülészet”, amely kitűnő tankönyv, és még kitűnőbb szakkönyv volt több évtizeden keresztül. Még az ötvenes és hatvanas években is ott volt minden szülőszobán, és kritikus pillanatokban segített a helyzet megoldásához pontos és félre nem érthető szabályaival, ta-

nácsaival és tanulságos példáival. Nem kétséges, hogy a szigorlatra készülő orvostanhallgatók és a fiatal szülésznővendékek sokat szenvedtek a könyv miatt, ugyanis a legfontosabb szabályokat szigorlaton – pl. a fogóműtét és a többi műtét feltételeit, javallatait - betűhiba nélkül kellett tudni és fantommon, vagy a gyakorlatban bemutatni. Érthető volt ez a követelmény, hiszen a század közepén a szülészeti gyakorlat sokkal inkább volt művészet, mint napjainkban az akkor érvényben lévő sokféle hüvelyi szülésbefejező műtét (bemeneti-, üregi-, kimeneti fogóműtét, különféle lábrafordítás, extrakció, farfogó, a magzat testét kisebbitő műtétek, stb.) miatt és mivel a szülések döntő többsége háznál zajlott le.

Részletezést érdemel a császármetszésről vallott felfogása.

Magyarországon 1931-ben 286 császármetszést végeztek, ami kevesebb, mint két ezrelék, 1932-ben pedig 139.000 szülés közül 495 császármetszés történt, ami 0,24%-nak felel meg, az intézetekben lezajlott 30.000 szülésre számítva pedig 1,63%-nak. Az egyetemi klinikákon és a bábaképző intézetekben, ahol a szövődményes esetek koncentráálódtak, a császármetszés gyakorisága 2,47% volt, a többi kórházban 1% körüli. Ugyanebben az évben 730 szepszisos szülészeti esetet (vetelés, spontán szülés, műtétes szülés együtt) jelentettek, s közülük 362 (!) végződött az anya halálával. A császármetszés anyai mortalitása 1–5% közötti az egyes intézetekben, és ennek fele szepszis miatt következett be. Az elképesztően magas szepszisos veszélyeztetettségűtől való félelem rányomta bélyegét az akkori szülészeti gyakorlatra. A szülészek mindent elkövettek, hogy a császármetszést el lehessen kerülni és a szülést hüvelyi úton igyekeztek befejezni. Ma már képtelenségnek tűnnek a medencetágító (symphysiotomia, hebosteotomia) műtétek, a Braxton-Hicks féle lábrafordítás, a daraboló műtétek, a Walcher-féle függő helyzet, a Hofmeyer-féle impresszió, a bemeneti fogó, stb. A vezető szülész szakemberek fontos célnak tekintették a császármetszés elkerülését és csak anyai életveszély elhárítására tartották indokoltnak. Ekkor még ismeretlen volt a profilaktikus szemlélet és a magzat érdekei is csak másodlagosan jöttek számításba. Ezekben az években szinte dogmaként „tisztelték” az optimálisnak vagy inkább maximálisnak tekintett 3–3,5% császármetszés gyakoriságot az intézetben zajló szülésekre számítva.

Kovács professzor az Orvosi Hetilap 1954 évi 15. és 16. számában „A mai szülészet anya- és magzatvédelmi törekvéseinek néhány vitás kérdéséről” címmel, mindenképp előtte a császármetszés javallatairól írt tanulmányt. Érveinek többsége a császármetszés veszélyire hívja fel a figyelmet és véleményének alátámasztására a korabeli szakirodalomnak a saját szemléletét igazoló adatait használta fel. Emellett nehezen követhető és nehezen vitatható számítási módszereket is alkalmazott. A tanulmányra Zoltán Imre professzor, a budapesti II. sz. Női Klinika igazgatója határozottan, de a kölcsönös tisztelet határait megtartva reagált, ő ugyanis már akkor a császármetszés ésszerű

kiterjesztését és a magzat érdekében végzett hasi műtét elterjedését indokolta és támasztotta alá adatokkal. Bizonyította, hogy az antibiotikumok alkalmazása és az anesztézia fejlődése következtében sokkal veszélytelenebb a műtét, mint évekkel korábban. Hivatkozik külföldi irodalmi adatokra, is, pl. 1000 császármetszést végeztek haláleset nélkül (d'Esopo: Am. J. Obstet. Gyn. 1950. 59/1). Az éles pengeváltásokkal zajlott vita végül is elősegítette a hazai szülészeti fejlődését, a profilaktikus szemlélet kibontakozását.

Másik kedvenc klinikai témája volt a genitális tuberkulózis. Érvekkel támasztotta alá, hogy a női nemi szervi tbc is fertőzheti a környezetét, és különös veszélyt hordoz magában az a tény, hogy a megbetegedés meddőséggel jár, a meddő nők pedig előszeretettel választanak olyan hivatást, amelyben csecsemőkkel, kisgyermekkel foglalkoznak (csecsemős nővér, óvónő, gyermekgondozónő, stb.). A nemzetközi irodalomban sokan vallották azt a nézetet, hogy genitális tbc gyanújakor a betegség felismerését szolgáló diagnosztikus méhkaparás ellenjavallt, mert a beavatkozás a folyamat propagációjához vezethet. Kovács ezzel ellentétes felfogást vallott. Mivel egyéb diagnosztikus módszer nem állt rendelkezésre (az uterinális váladék gyűjtésének és a bakteriológiai tenyésztésnek a módszerét csak később dolgozták ki Magyarországon elsőként Surányi Sándor és mtsai.), gyanú esetén élni kell a méhkaparás és szövettani feldolgozás módszerével. A szemléletén alapuló gyakorlat magyarázza, hogy a klinikán 190 genitális tuberkulózist diagnosztizáltak, ugyanakkor sok más hazai klinikán (ahol gyanú esetén nem végeztek méhkaparást, mert ellenjavallatnak tartották a tuberkulózis gyanúját), ritkaságszámba ment a betegség felismerése. Akinél pedig a gyanú igazolódott, a méh és mindkét kürt eltávolítását tartotta a választandó megoldásnak. Ez a radikális műtéti eljárás nyilvánvalóan régóta túlhaladott, de abban az időben gyógyszeres kezelésre még nem volt lehetőség. Vizsgálataival megállapította, hogy a műtéttel kezelték 85%-a vált panaszmentessé, az egyéb módon kezelték közül csak 17%.

A terhesség művi megszakítását határozottan és kérlelhetetlenül ellenezte. Kizárólag életmentés céljából, röntgennel igazolt torz magzat (egyéb diagnosztikus eljárás akkor még nem állt rendelkezésre), vagy bűncselekmény következtében létrejött terhesség esetén tartotta megengedhetőnek. Felfogása ellenére két területen is találkozunk a nevével ebben a témakörben.

Nevéhez fűződik a középídős (12 hetesnél idősebb) terhességek megszakításának egyik viszonylag egyszerű és jó hatásfokú módszere, az extraovuláris dextróz feltöltés. Javaslatának megfelelően a nyakcsatornán felvezetett katótereken át annyiszor 100 ml. 20%-os steril dextróz oldatot kellett befecskendezni, ahány hónapos a terhesség. A módszert Magyarországon rutin eljárás-ként alkalmazták hosszú időn át, és több külföldi országban is bevezették. A témának nemcsak a klinikai gyakorlata érdekelte. Számos kísérletet végzett

munkatársaival különböző töménységű és változó mennyiségű dextróz oldat, élettani sóoldat extraovuláris befecskendezésével és folyadékkal feltöltött ballon bevezetésével. Mérték és regisztrálták (kimografionnal) az intrauterin nyomás változásait, a méhkontrakciók és a méhtevékenység egyes jellemzőit, és ezek ismeretében a terhesség megszakításához szükséges legelőnyösebb feltételeket. A befecskendezett folyadék útját is követték részben festékkel színezve, részben a keringésbe jutott szőlőcukor oldat koncentrációjának változásaival. Kísérleteiről még 1957-ben és 1958-ban is részletesen beszámolt a Magyar Nőorvosok Lapjában.

Kevesebb pozitív visszhangot váltott ki a terhesség látszat megszakítása terhességi vészes hányás megszüntetésére. Az eljárást diagnosztikus értékűnek tartotta annak eldöntésében, hogy a hányásnak pszichés okai vannak, vagy maga a terhesség váltja ki. A minden kezeléssel dacoló, befolyásolhatatlan hányás miatt felvett terhesnek elmagyarázta, hogy nincs más megoldás, mint a terhesség megszakítása. A páciens – látszólag nem könnyű szívvel – beleegyezett a műtétbe. Előkészítés után a műtőben rövid narkózis történt, majd a beteget visszavitték a kórterembe, a szeméremrész elé a vérhez hasonlító piros festékkel színezett vattát helyeztek. Csodák csodája, a hányás megszűnt. Egy esetről szól a fáma, miszerint a páciens mélységesen felháborodott és bírósági eljárást helyezett kilátásba, amiért a terhessége megmaradt. Minden bizonnyal házasságon kívül fogant terhességről volt szó.

SZAKMAI KÖZÉLETI TEVÉKENYSÉG

A Magyar Nőorvos Társaság 1936-ban elnökévé választotta. A háború előtti utolsó, VII. nagygyűlést Budapesten rendezte 1938. december 16–17-én a Semmelweis teremben (Szentkirályi utca). A debreceni klinikáról Ebergényi Sándor, Szendi Balázs, Szent-Pály Ferenc, Kontsek Béla tartott előadást. A fő referátumot Burger Károly tartotta a perinatális magzati halálózásról (57. kép).

Nagy jelentőségű esemény történt 1938-ban: Szarka Sándor tanársegéd és Probstner Arthur főorvos megalapította a Magyar Nőorvosok Lapját. A tulajdonos Szarka Sándor a kiadás gondjait vállalta magára, a szerkesztés munkája Probstner feladata volt. A lap megjelenését mind a

57. kép
Burger Károly tartja a Magyar Nőorvosok Társasága VII. nagygyűlésének főreferátumát. Üléselnök Kovács Ferenc, jobb oldalán Szendi Balázs.

Gynaekologiai Szakosztály, mind a Magyar Nőorvos Társaság támogatta, ily módon az egyetemi klinikák igazgatói (Berecz János, Burger Károly, Frigyesi József, Kovács Ferenc, Scipiades Elemér) mellett Fekete Sándor és Lehoczky-Semmelweis Kálmán magántanárt is beválasztották. Berecz János halála (1938) után helyére Batizfalvy János került és tagja lett a szerkesztőbizottságnak a kolozsvári professzor Páll Gábor is.

Számos hazai tudományos és továbbképző előadáson kívül sokszor szerepelt külföldön nemzetközi fórumokon: A Deutsche Gesellschaft für Gynäkologie Berlinben tartott 1933-as (58. kép) és 1937-es kongresszusán három illetve

58. kép
A Német Nőorvos Társaság kongresszusának résztvevői Berlinben
1933. október 11-én.
Alulról a negyedik sorban középen Kovács Ferenc

59. kép
Az 1948 – 1950 évi (ekkor már kétéves) tanfolyam
sikeresen vizsgázott növendékeivel Kovács professzor és
tőle balra Raics Jenő.

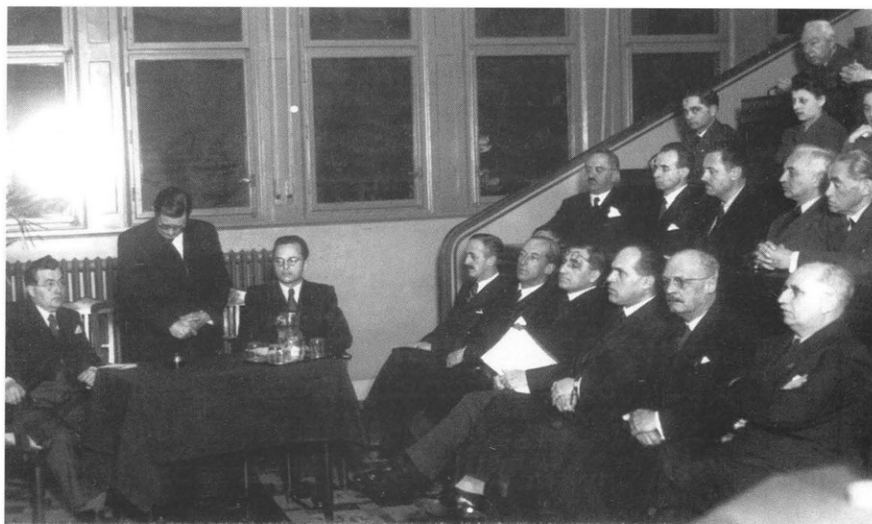
két előadással, Münchenben (1935) két előadással. Meghívott előadó volt Amsterdamban nemzetközi kongresszuson 1938-ban, ahol felkérésre elemezte a császármetszés kérdését egymillió szülés adatai alapján. Vendégelőadó volt Bécsben a Német Nőgyógyász Kongresszuson 1941-ben. Stockholmban részt vett a higiénikus kongresszuson (1942). A Heidelbergi Egyetem meghívott vendégként tartott két előadást 1943-ban és ugyanabban az évben a Kieli Egyetem meghívására tartott egy előadást. A Heidelbergi Természettudományi Társulat „Az orvostudományi kutatás terén szerzett elismerésüül” levelező taggá választotta. A szülésznőképzést kiemelten fontos kötele-ségeként kísérte figyelemmel. Az előadások

többségét sok éven át Raics Jenő tartotta, de a tanterv összeállításában, a gyakorlatok megszervezésében szerepet vállalt, a vizsgákon pedig elnökként mindig jelen volt, ami a növendékeknek megalapozottan nem kis izgalmat okozott. A sikeres vizsgák után csoportképet készítettek (59.kép).

Akkoriban ritkán – a mostaninál lényegesen ritkábban – rendeztek tudományos üléseket. Ezeknek azonban sokkal nagyobb jelentősége volt, mint napjainkban, mert bárminemű nemzetközi szakmai kapcsolat, tanulmányút ritkaságnak számított és csak kivételesen lehetett külföldi folyóiratokhoz jutni a nem klinikán dolgozóknak. Emiatt a tudományos rendezvényeket a szakmai és szakirodalmi

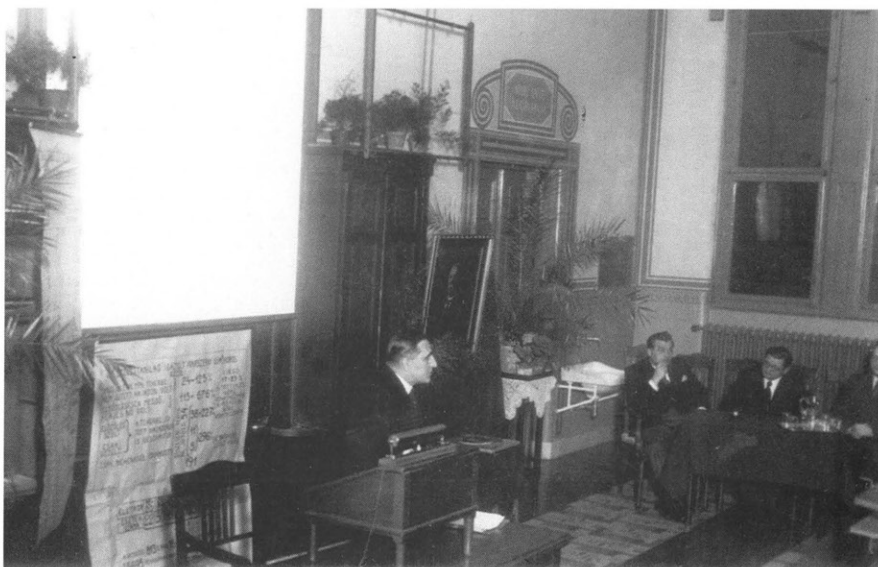
tájékozódás és fejlődés egyik, talán legfőbb forrásának tekintették. A néhány tudományos rendezvény közül kiemelkedőnek tartották a Tóth Lajos emlékülést (60., 61., 62. kép) és a Kovács professzor elnöksége alatt a klinika tantermében rendezett nőgyógyász tudományos ülést (63. kép).

Kiadásában jelent meg A Debreceni Egyetemi Női Klinika közleményei, az 1948-as centenáris évben. (Debreceni Tudományegyetemi Nyomda, 1948). A 393 oldalas kötet 20 dolgozatot tartalmaz, köztük Kovács Ferenc négy nagy

60. kép

Tóth Lajos emlékelőadás a Belklinika tantermében, 1942. február 19-én. Előadó Kettesy Aladár szemész professzor. A hallgatóság első sorában balról jobbra: Fornet Béla belgyógyász, Borsos-Nachnebel Ödön patológus, Kovács Ferenc, Went István fiziológus, Bókay Zoltán gyermekgyógyász professzor, a második sor elején Loessel János sebész főorvos és Sántha Kálmán ideggyógyász professzor

61. kép

*Tóth Lajos egykori államtitkár tiszteletére rendezett emlékelőadás
Előadó Kovács Ferenc professzor*

62. kép
A Tóth Lajos emlékelőadás hallgatósága. Az első sorban
Törő Imre anatómus egyetemi magántanár

63. kép
Nőgyógyász tudományos ülés Debrecenben a Szülészeti Klinika
tantermében 1949. májusában. Az előadó asztalnál
Kovács Ferenc professzor, az ülés elnöke

terjedelmű munkáját és az 1947. szeptember 21-én, a tanévnyitó közgyűlésen, mint orvoskari dékán által tartott előadás szövegét.

Mind a négy, illetve öt dolgozatát indokolt röviden ismertetni.

Az első dolgozatnak a címe is figyelemre-méltó: „A fejlődéstan jelentősége az orvostudományban, különös tekintettel a nő ivarélet- és kórtanára.” Alcím: (Gondolatok egy „evolúciós pathologia” terv vázlatához.)

Engem már medikus koromban, amikor a dolgozatot először vettem kézbe, gondolkodóba ejtett a cím, de még inkább az alcím. Tehát egy terv vázlatához fűz gondolatokat 51 oldalon keresztül. Mindhárom megjelölés (terv, vázlat, ezekhez gondolatok) valami rövid összefoglalást sejtet. Milyen terjedelmű

lenne, ha a témát megszorítások nélkül fejtené ki. Minden bizonnyal több kötetben írta volna meg.

Az elmélyült gondolatokat feltáró tanulmány foglalkozik az orvostudományban legrégebbi korok empirikus, majd papi-varázslói kuruzslásaival, a skolasztikus orvoskodással, az anatómiai tanulmányoknak az előítéletek alóli felszabadulásával, az általános tudományos és technikai fejlettséget tükröző divatokkal, a kémia, a fizika fejlődésével, a nagyító, majd a szemüveg felfedezésével (XIV. század) és ezeken keresztül a finomabb vizuális megismerés, a szellemi alkotóképesség kibontakozásával.

Már akkor, több mint 50 évvel ezelőtt úgy ítélte, hogy az ismereteknek szinte felmérhetetlen mennyiségű felhalmozódása szétfeszítette az orvostudomány kereteit és szűkebb szakmákra tagolta. A diagnosztika olyan bonyolulttá vált, hogy szinte annyi különböző betegség van, ahány beteg. Félő, hogy az elkülönült szakmák művelői nem látják az egészet, a szervet összetévesztik a szervezettel.

Ebben a dolgozatban és más közleményeiben is előszeretettel foglalkozik a fajfejlődés elméletével. A Darwin által egységbe foglalt evolúció, és létért való küzdelem teória mellett elemzi az alkalmazkodás (Lamarck), a mutáció (Hofmeister, De Vries) elméletét. Haeckel teóriája, amely szerint az egyén fejlődése a fajfejlődés gyors megismétlődés szintén kritikai elemzést kap. Meglepetésként hat, hogy megemlíti – igaz csak apró betűs széljegyzetben –, hogy Dacqué elképzelését „a marxista dialektikus materialismus megcáfolja. Ezen cáfolatot meggyőzően támasztják alá Micsurin és Lisenko szovjet tudósok világszerte megérdemelten nagy feltűnést keltő nagyszerű agrár-biológiai kísérleti eredményei”. Nem kétséges, hogy nehezen izzadta ki ezt a mondatot. A medicina több diszciplínáját elemzi szokatlan gondolatokkal és fejtegetésekkel a fajfejlődés szempontjából.

Az elmekórtanból kiemeli, hogy „katathym mechanizmusok a kultúrfejlődés rég letűnt korszakainak szellemi életében éppúgy, mint a jelenleg élő primitív népeknél kimutathatók. Ezen filogenetikailag ősbibb, archaikus és annak idején normális gondolkodásnak lehetőségei mindnyájunk psychéjében megvannak látens állapotban és functióba léphetnek lelki betegség állapotában kb. úgy, mint amikor az agy philogenetice későbbi szerzeményű magasabb mozgóató-rendszerének kiesésénél az ősbibb, primitívebb mozgóató berendezések működésére kerül sor (pl. a kar bénulásánál először az ujjak, a kéz legkésőbbben szerzett finomabb mozgási képessége szűnik meg, legkésőbbben a legősibb mozgás, a kapaszkodás).” Hasonló eszmefuttatásokat ír a szív ingerületi zavarairól, és kifejti, hogy a vitális veszedelmek vagy a sport és a kikapcsolódás általános stimuláló hatásokon kívül kikapcsolja a működésből a könnyen kimerülő magasabb centrumok működését. – Az emberi csók - véleménye szerint – „az ősi táplálkozási ösztönkomplexum filogenetikusan leszakadt részének csökevényes maradványa”. „Az éhség a táplálék szájnnyíláson át történő bekebelezési törekvésében nyilvánul meg. A szeretet annak tárgyával való lelki összeolvadási, bekebelezési vágyában ugyanezen ősi primitív fizikai törekvés jelképes imitálását használja fel kifejezési eszköznek. Ha az ösztönkomplexumból differenciálódott szerelmi csókot elemezzük, annak beszéd-fraseológiájával együtt (amelyben a 'megevés', 'ennivaló' 'úgy szeretik, majd megeszik egymást' stb. kifejezések nagy szerepet játszanak), az impulzus-források közös eredetre, a táplálkozási ösztön-megnyilvánulás ősi kifejeződési formáihoz vezetnek vissza.”

Elemegzeti az organikus jellegű elmegabajok, az idegélettan, idegkórtan és idegsebészet néhány kérdését a nagyagy, mint késői evolúciós szerzemény működésével.

Újból és újból visszatér a „recapitulációs tan”-ra és részletezi, a filogenezisnek az erősen gyorsított menetű megismétlődését az ontogenezisben, ami nemcsak a méhen belüli életben zajlik le, hanem posztnatálisan is. Leírja, hogy a néger újszülött bőre ugyanolyan világos, mint a fehéré, csak pár hetes korában kezdi utolérni saját fajának színét elárulva ezzel azt, hogy a néger a fehér ősfajtából valószínűleg később alakult ki, geoklimatikus viszonyok sok évezredes hatására.

Ezt a gondolatmenetet követve foglalkozik az idegrendszer fejlődésével az újszülöttkortól kiindulva. Leírja, hogy a subcortex és a cortex is csak később, az ifjú korban alakul végleges szerkezetűvé. A szülési sérülések, a gyermekkori szellemi és ideges ártalmak ennek megfelelően különlegesen bírálандók el. Egészen másképpen, mintha ugyanazon ártalom kifejlett agyat ért volna. Ezért vezethető vissza sok gyermekkori idegrendszeri kórforma (Little-kór, imbecillitás, epilepsia, stb.) szülés alatti mechanikus, intracranialis ártalomra. Ezen megállapításból arra a rendkívül fontos következtetésre jut, hogy „a szülészet egyik új céljául nem csak élő újszülött világrahozatalát, hanem kíméletes szüléssel világrahozatalát tűzzük ki, a császármetszés javallatának a túlzott conservatismus rovására történő megfelelő kiterjesztésével.” – Ez a véleménye azért is figyelemreméltó, mert ezekben az években szinte ádáz szakmai vita folyt a császármetszés optimális arányáról, s ebben Kovács Ferenc a konzervatív álláspontot képviselte pl. Zoltán Imrével szemben.

Érdekes fejtegetést olvashatunk a vegetatív idegrendszerrel összefüggésben lévő működésekről annak figyelembevételével, hogy a végrehajtó szerv (mirigy, simaizom) és az idegrendszer között a filogenezis folyamán még nem alakult ki olyan szoros működési kapcsolat, mint a harántcsíkolt izomzat és a hozzátartozó mozgató idegrost között. „Míg a harántcsíkolt izomzat normálisan csak idegingerre reagál, addig a vegetatív idegrendszer által beidegzett szervek evolúciós hátramaradottságuk következtében az idegrendszeren kívül egyéb ingerekre (humorális, hormonális, ion-hatás, stb.) is. Ilyen összefüggésben talál magyarázatot a terhességi hányás és obstipatio kialakulásának mechanizmusára. Kitér a szovjet fiziológusok idevágó munkáira is.

Hosszú fejezetet szentel „bizonyos előzetes és időszerűtlenné vált ősi jellegek megmaradása vagy atavistikus felbukkanása” kérdéseinek.

A fajfejlődés maradványaként megőrzött szerv-csökevények – amelyek száma kb. 200 – nemcsak fölöslegesek, hanem esetenként halált is okozhatnak. Ilyen a féregnyúlvány és ide sorolhatók a bél diverticulumok. Számos torzképződés is visszavezethető evolúciós visszaütésre. Vannak ártatlan ősi maradványok, pl. Darwin-csomó a fülön, ami a fülkagyló egykori nagyobb méretére utal. A vízi életre emlékeztet a karélyos vese (ren lobatus), az úszóhártya a kéz és a láb ujjai között, a számfeletti fog, vagy a mongolredő, amely a vízi állatok szemvédő hártájának maradványa, stb.

A legártatlanabb maradványok is okozhatnak életveszélyes szövődeményeket. Pl. az epooophon, a paroophon vagy a Wolff-cső maradványa kiinduló helye lehet jó és rosszindulatú daganatoknak.

A többemlőjűség és a többes terhesség is visszaemlékezés azokra az időkre és ősökre, amikor a többes szülés volt normális.

A kétneműség (ovotestis, hermaphroditismus verus), a méh kettőződéses rendellenességei, a hüvely kettőződése, a női kloaka stb. mind ősi, a maguk idejében normális, optimális életfeladatukat betöltő szervek és szerkezetek elkésett, a megváltozott fejlődési állapotban már többé-kevésbé súlyos zavart okozó felbukkanásai.

A szülési téraránytalanságok okai között szereplő infantilis és az anthropoid, szagittálisan ovális medencék is visszaütések az anthropoid majmokéval közös ősre.

A vérképzés fejlődésében is jól felismerhetők a törzsfajlás egyes szakaszai. A függőleges testtartás lehetővé tette az első végtag kézzé alakulását, ezzel az emberi civilizáció megteremtését. Azt írja, hogy az ember minden mozgásával elárulja, hogy négylábú őstől ered. Pl. járás közben a kezét lóbálja. A két alsó végtag egyedül viseli az egész test súlyát a négy végtag helyett, ezért aránytalanul megerősödött, hosszabb lett, a karok pedig megrövidültek. Az alsó végtagok visszereinek fala nagy nyomást kénytelen elviselni. Érthető, hogy olyan megbetegedések keletkeztek (varicositas, aranyér, alszár fekély, stb.) amelyek a négylábbon járóknál ismeretlen. Ugyanezen okokra vezethető vissza a gyomorsüllyedés, vándorvese, comb- és lágyéksérvek, gerincferdülés, a női nemi szervek süllyedése, a bokasüllyedés, stb.

A függőleges testhelyezethez való nem tökéletes alkalmazkodás velejárói az ortosztikus megbetegedések is. A vér a test alsó részeiben stagnál, a szív feletti régiók vértömege és vérnyomása csökkent. Érdekes megfigyelés, hogy az állatok, amelyek vízszintes testtartáshoz vannak szokva, elpusztulnak, ha hosszabb ideig függőleges testhelyzetben tartjuk őket.

A derék- és kereszt-táji fájdalmak, amelyek miatt a nők gyakran panaszkodnak, szintén igen sokszor filogenetikus eredésűek: az ágyék és kereszt-táji gerincrészlet még kevésbé alkalmazkodott az egyenes testtartáshoz. Ennek áthidalására szeretik a primitív és a keleti népek a még ma is sokkal kényelmesebb guggoló testtartást.

Az emberi medencefenék legerősebb záró berendezése a m. levator ani a legfiatalabb evolúciós szerzemény, miután a két lábon járással függ össze. Bizonyítékul elfogadható, hogy még az emberszabású majmoknál is hiányzik. A m. transversus perinei profundus és a diaphragma urogenitale a magzati életben a legkésőbb jelenik meg és kifejlődésének nagyobb része a születés utáni időszakokra esik. A két lábon járás szükségessé tette a medencefenék izomzatának megerősödését, hogy a hasfal helyett a ránehezedő zsigerek súlyát tartani tudja és a nemi szervek süllyedését megakadályozza. Ugyanakkor a jól záró, erős medencefenéknek át kell engednie a végbelet, a hüvelyt, a húgycsövet. De még ennél is jelentősebb, hogy a jól záró, erős medencefenéknek át kell engednie az állatokénál sokkal hatalmasabb agyú, illetve körfogatú magzati koponyát. Ez a magyarázata a szülés elhúzódásá-

nak és fájdalmosságának. A medencefenék struktúrájának a szülés után rövid idő alatt helyre kell állnia, ami sok esetben hiányos. Megfogalmazza azt a szabályt, hogy minél későbbi szerzemény valamely jelleg az evolúció folyamán, annál sérülékenyebb. Az emlősök satnya medencezáró berendezésére való filogenetikai visszaütésnek fogható fel a nőknél oly gyakori hajlam a descensusra, prolapsusra.

A függőleges testhelyzettel magyarázható, hogy a tüdőcsúcsokba kevesebb vér jut, s itt gyakoribbak a megbetegedések, pl. a tbc. – A bordák száma az ember őseiben több volt, mint 12 pár. Visszaütésképpen előfordul 13 vagy 14 pár is.

Dolgozatában kitér az olyan banálisnak látszó jelenségekre is, mint a balkezesség. Az orvosi végzettségű David Livingstone megállapításai szerint az összes papagájfaj élelmét a bal lábával ragadja meg és viszi a szájához. Az oroszán a bal lábával teríti le áldozatát. „Minden állat 'balkezes', kivéve az embert. Az emberi jobbkezesség az idegrendszer fejlődésével, a beszédképesség kialakulásával függhet össze.

Érdekes az a megállapítás, hogy „az emberré válás kapcsán gátlások következtében érzékszerveink is elmaradtak a haladás útján.” Az értelem fejlődésével, a nagyagy tökéletesebb kiépülésével átveszi az érzékszervek szerepének egy részét.

Ésszerű eszmefuttatásokkal és következtetésekkel írja le az összefüggéseket a csontos medence, a medencefenék izomzat fejlődése, a magzati agy és koponya mérete valamint a hordási idő között. Arra a megállapításra jut, hogy évmilliók során egyre rövidebbé vált a terhesség ideje, ami magyarázza, hogy az emberi magzat a szabályos terminusban is „koraszülött” és anyai gondoskodás nélkül nem is maradna életben.

De Snoo munkásságára hivatkozva elemzi a nemi szervek evolúciós fejlődését, a szaporodási folyamat tökéletesedését, ami még távolról sem befejezett. Pl. a magzatvizet az evolúció csökevényes szervének tekinti.

Különleges és elhanyagolt területe a gyakorlati szülészetnek a köldök- és lepényi erek billentyűi és azok jelentősége. Amikor a normális fejlettségű magzat, rendes lefolyású szülés alatt minden kimutatható ok nélkül elhal és még a boncolás sem találja meg az elhalás magyarázatát, a lepény- és köldökerekben a billentyűk hiánya adhat magyarázatot. A szülőfájások alatt a nagy nyomásingadozások kiegyenlítődése ilyenkor elmarad. Több saját esettel is bizonyítja ennek jelentőségét. A saját vizsgálatok kiterjedtek vetélésből származó lepényekre, és már a negyedik hónaptól ki tudták mutatni a billentyűket, ugyanakkor kutya, macska, ló placentájában és köldök ereiben egyetlen billentyűt sem találtak.

További nagy fejezet foglalkozik a szaporodás fajfejlődésével. Először a két-neműség alakult ki, ami kezdetben csak a nemi kromoszómák biokémiai tulajdonságához kötött, majd kialakultak a nemi hormonok. A hormonok

szerepe a továbbiakban egyre jelentősebbé és sokoldalúbbá vált. Az ezen a téren legfontosabb endokrin szervek megjelenési sorrendje: ivarmirigyek, pajzsmirigy és hypophysis. Kezdetben a hypophysis csak tüszőérést tudott előidézni és csak később sárgatestet. Érthető, hogy emberben ez a funkció sérülékenyebb és gyakran okozója vérzészavaroknak, meddőségnek.

Az evolúció folyamán felismerhető a nagy szaporulat, nagy pusztulás elvét felváltó kis szaporulat, fokozott utódvédelem.

Érdekes eszmefuttatást ír a nemi étellel kapcsolatos rendellenességekről. Nőknél a frigiditás igen gyakori, akár 50 – 60%-ban fordul elő. Egyik oka azzal függ össze, hogy az emlősöknél igen későn alakult ki a Müller-járat disztális végéből a hüvely. Az emlősök nagy részénél a hüvely a szexuális aktusnál orgasztikus szerepet nem játszik. A másik ok az orgazmus érzésének filogenetikus fejlődésében található. Eredetileg ez mindkét nemnél az ivarsejtek kiürítését kísérő érzés volt (pl. halak, kétéltűek, stb.). A hímnemnél ez így is maradt.

A kétneműség kialakulása, a másodlagos nemi jellegben, a testi és lelki tulajdonságokban meglévő különbségek is ésszerű magyarázatot kapnak. Az állatok szaporodóképessége idényhez kötött, csak az év bizonyos időszakában képesek párzásra és szaporodásra. – Az agyvelő fejlődése és a két lábbon járás, a két első végtag kézzé alakulása megteremtette az ember számára az évszakoktól és az időjárástól való függetlenséget és ezen keresztül a nemi ösztöne és a szaporodóképessége is időszakosból állandóvá vált. Az emberi nemi ösztön tehát kortikalizálódott. „A nemi ösztönnek ezen emberi emancipációja azonban kétélű fegyverré vált.: öncélúvá válván sokkal kevésbé áll a szaporodás szolgálatában még állandósulása ellenére is, mint a feltétlen, elsőrendűen hormonális, időszakos nem működések.”

A menstruációt evolúciós szempontból nézve „a természet botladozó törekvésének, úttörő munkájának tekinthetjük” írja.

Kifejti gondolatait a női emancipáció előnyös és nem kívánatos következményiről is. Irodalmi adatokat idéz arról, hogy a női ipari munkások sokkal gyakrabban betegszenek meg. A terhesség alatti nehéz testi munka veszélyeit is részletezi, majd kifejti, hogy „a szociálista társadalom gazdasági fejlődése lehetővé teszi a nő számára is szerepkörének és terhelési mértékének önkéntes megválasztását. Biztosítani fogja számára az anyasági szerepkör túlterhelés nélküli betöltésének lehetőségét is, mint ahogy ezt a Szovjetunióban már megvalósulva is látjuk.” – Még tovább is megy: „A további evolúció érdekében kívánatos ilyen társadalmi átalakulás feltétele, a kapitalizmus teljes felszámolása.” „Amíg kapitalizmus van, addig szociális és gazdasági nyomorúság is van.”

Azért is kiemelendők ezek a gondolatok, mert a negyvenes évek végén maradinak, reakciónak, fejlődésre képtelennek minősítették Kovács professzort. Az 1948-as Centenárius évben kiadott kötet másik dolgozata: „Néhány fontosabb nőgyógyászati műtét javallatáról.”

Már a bevezető sorok általános érvényű tanulságokkal szolgálnak. Megfogalmazza, hogy nem csak a panaszolt tünetek megszüntetése a cél és nem csak az anatómiai gyógyulás. Tekintettel kell lenni az ivari funkcióképességre és ezáltal az egyén egész test-lelki életére, családi állapotára. Idézi Bonney angol neves nőgyógyászt, aki leírja, hogy milyen drámai hatással volt rá a radikális módon végzett nőgyógyászati műtétek következtében szaporodóképességüktől, esetleg a petefészküktől is szükségtelenül megfosztott fiatal nők lelki szenvedése. „Ennek a subjectív csökkent-értékűségi tudatnak, biológiai rokkantságnak jelentőségét általában még a szakorvosok sem méltányolják eléggé, amikor a panaszolt betegségből való kigyógyítást és a kifogástalan műtéti gyógyulást tűzik ki egyedüli célként maguk elé.”

Hangsúlyozza a javallatok gondos mérlegelésének és az ehhez szükséges nagy tapasztalatoknak a fontosságát.

A méhkaparás javallatait illetően igen nagy különbségek vannak az irodalomban. A rosszindulatú daganatok felismerésében a javallat kiterjesztésének akkori elveit ma is elfogadjuk, bár a kolposzkópia, az onkocitológia, a hiszteroszkópia, a transzvaginális ultrahang vizsgálat és más képalkotó eljárások alkalmazása időről időre módosítja gyakorlatunkat. A másik, többszörösen hangoztatott indok a genitális tbc., az endometritis tuberculosa felismerése. Ma már szinte hihetetlennek tűnik, hogy a klinika akkori anyagában 191 ivarszervi tbc-t diagnosztizáltak, s közülük 17 virgonál. Az 1940-ben végzett méhkaparások 3,1%-ban adtak szövettanilag igazolt tbc-t. Ez a javallat azért is idegen számunkra, mert a genitális tbc diagnosztikájának nem invazív módszerei (az uterinális váladék tenyésztése, HSG, stb.) kerültek kifejlesztésre Surányi és mtsai munkássága révén és a gyógyszeres kezelés is régóta megoldott, de legfőképpen azért, mert a tbc előfordulása jelentősen csökkent, a genitális tbc pedig a ritka kórképek közé szorult.

A kolpopuncio, hasfali punctio, kolpotomia fejezet rész ma már túlzónak értékelhető felfogást tükröz. Tíz év alatt 1380 hüvelyboltozati punctio történt a klinikán. A fiatalabb nőgyógyász generáció ultrahang ellenőrzés nélkül az ilyen beavatkozásokat el sem tudja képzelni (nagyon helyesen), de abban az időben megalapozottak voltak ezen beavatkozások.

A myoma kezelésében a XX. század első felében a röntgen kasztráció előkelő helyet foglalt el világszerte. Idéz egy külföldi dolgozatot, amelyben 549 myoma közül 526-ot mélyterápiás röntgen besugárzással, a petefészkek elpusztításával, hormontermelésük megszüntetésével kezeltek, és csak 30 sugárterápiás eset volt eredménytelen. Kovács erősen bírálja ezt a kezelési módot, szűkre szabja annak javallati körét, és a műtetet helyezi előtérbe. A műtet lehetővé teszi az esetleg mellékletként előforduló cervix vagy endometrium carcinoma, sarcoma felismerését, a petefészkek tumorra való összetévesztés elkerülését.

A női ivarszervi tbc fejezetben a radikális műtéti megoldás hasznosságát bizonygatja, amit abban az időben sokan megalapozottnak tartottak, nap-

jainkban azonban egyes kivételtől eltekintve - túlhaladottá vált a műtét a gyógyszeres kezelés birtokában.

Élvezetes olvasmány, értékes klinikai tanulmány a harmadik dolgozat: Adatok a granulosa-sejt-daganatok élettani és kórtani vonatkozásaihoz. A saját anyagban 653 petefészek daganat között 11 (1,6%) volt granulosa-sejt tumor, de a dolgozat 18 eset elemzését tartalmazza.

Az idős először szülőkről c. dolgozat Balázs Lillyvel közös munka. Meglepő a 35 évesnél idősebb először szülő nők előfordulása a klinika 1932–1947 közötti anyagában: 24,000 szülés közül 6074 volt primipara, és csak 341 (1,4%) 35 éves vagy idősebb. – Az utóbbi évtizedekben ez az arány jelenősen növekedett.

Megállapítják, hogy az idős primiparák szülése tovább tart, gyakoribbak a magzati elhelyezkedési rendellenességek, a korai burokrepedés, a fájásgyengeség, a lepényleválási zavarok, nagyobb a műtéti frekvencia, az anyai szülési morbiditás és mortalitás (2,9%!), valamint a magzati mortalitás (8,7%!). Legfontosabb következtetése, hogy a kedvezőtlen anyai és magzati szülési eredmények megjavítása csak a császármetszés javallati kereteinek megfelelő kiterjesztése útján remélhető.

Sok tanulsággal szolgálnak a kötet további dolgozatai is.

Ács Miklós: Eklampsziás eseteink ismertetése.

A klinika 16 éves anyagában (1932 – 1947) 22250 szülésre 236 (!) eklampsziás esetet észleltek. Terhességi 38 (16,1%), szülési 157 (66,4%), gyermekágyi 41 (17,5%). Túlnyomóan először szülőknél fordult elő: 161 (63,9%). Összesen 28 anya, 25 érett és 24 kora magzat halt meg.

Gyöngyössy Andor: Evipan altatással kapcsolatban Coraminnal végzett kísérletes vizsgálatok.

A harmincas-negyvenes években az akkor divatos klóretil+éter narkózis mellett az intravénás altatás nagy előrelépést jelentett. A mélyebb altatással nem ritkán előforduló légzészavarok kivédésére a Coramint kedvező hatásúnak találta.

Gyöngyössy Andor: Haemagglutinációs vizsgálatok icterus neonatorumnál szüléskor és gyermekágyban.

A dolgozat hazánkban az első klinikai és szerológiai tanulmány, amely az Rh-inkompatibilitás jelentőségére hívja fel a figyelmet.

Nemes János: A petefészek daganatok másodlagos fertőződései.

Tizenöt év alatt (1932 – 1947) 798 valódi és funkcionális cysta közül 17 másodlagosan fertőződött daganat fordult elő. Ebből 14 gennyes, egy typhus és két tbc-s fertőzés. Ez utóbbi három irodalmi ritkaság.

Nemes János: A polydaktylia fejlődéstani vonatkozásai.
Tizenöt év alatt 18 esetben észleltek poly- és syndaktyliát.

Nemes János: A méhrákok kezelésével szerzett tapasztalataink a debreceni női klinikán.

1932–1943 között 1152 rákos beteg közül collum cc. volt 894 (77,5%), corpus cc. 109 (9,4%), vulva cc. 23 (1,9%), primer hüvely rák 15 (1,3%).

A 894 méhnyakrákos betegből 313-at operáltak meg, 120-at Wertheim szerint. Ez utóbbi radikális műtét primer mortalitása 19,16% (!) volt, az ötéves túlélés 53%-nak felel meg. Kiterjesztett hüvelyi műtétet 193 esetben végeztek. A műtéti veszteség 3,1%. Az operált betegek felének tudták a sorsát követni, ezek 53,3%-a élt öt év után is.

A méhtestrákos betegek közül 72-t hüvelyi, 18-at hasi méheltávolítással és kiegészítő sugárkezeléssel gyógyítottak. Ezekben az években még csak a mélyterápiás röntgen besugárzás állott rendelkezésre.

Raics Jenő: Adatok a nőgyógyászati méhkaparások után várható első havivérzés időpontjának meghatározásához.

Adatgyűjtés és megfigyelés 125 betegen történt, akiknél funkcionális (99) és nem funkcionális (26) vérzések miatt történt méhkaparás. A műtét utáni első vérzés időpontjának meghatározása a szövettani lelet figyelembevételével egyénileg történhet.

Rodé György: A női meddőség kezelésével kapcsolatos tapasztalataink.

A klinika 14 évi beteganyagában ismerteti a meddőség miatt felvett 411 beteg (2,5%) kivizsgálását. A petevezeték átfűvése és a méhkaparás képezte a diagnosztika alapját. „Salpingographiát a contrast anyag költséges és nehezen beszerezhető volta miatt csak elenyésző csekély számban végeztünk” írja a szerző. Meglepő, hogy sperma vizsgálatot csak az esetek 10%-ában (41 eset) sikerült keresztül vinni.

Ruzicska Gyula: A méh sarcomájáról a debreceni női klinika 36 esetének elemzése alapján.

Az igen részletesen feldolgozott és a nemzetközi irodalommal együtt elemzett értékes patológiai és klinikai tanulmány részletezi az életkor szerinti megoszlást, a tüneteket, a tumorok elhelyezkedését, a kiindulási helyet, a makroszkópos és a mikroszkópos megjelenést, jellemzőket. A 36 esetből 21 biztosan, vagy nagy valószínűséggel myoma göcbből indult ki. Kilenc betegnél hasi méheltávolítást, 18-nál amputációt (myoma dg. alapján), 6-nál hüvelyi méheltávolítást végeztek. Minden esetben háromszor megismételt röntgen besugárzás is történt. A 36 közül 27 beteg sorsát tudták követni: 13 meghalt, 14 életben volt öt év után, a gyógyulás ebből számítva 51%.

Ruzicska Gyula: A petefészek endometriosis gyakorisága és jelentősége.

A klinikán 19 év alatt végzett 3607 hasműtétből 330 esetben (9,1%) talált endometriosis részletesen feldolgozott szövettana alapján elemzi a megbetegedés klinikumát, kialakulásának feltételezett mechanizmusát és a műtéti megoldásokat. A 38 – 47 év közötti életszakaszban fordult elő a legtöbb eset. A petefészek gyakori helye az endometriosisnak, aminek lokális hormonális okai lehetnek. Gyakori a kétoldaliság és a kiterjedt, szívós összenövések előfordulása. Mivel ebben az időben gyógyszeres kezelésre még nem volt lehetőség, a műtéti terápia állt előtérben.

Ruzicska Gyula: Áttételt képező mola hydatidosa.

Az 1933–1947 közötti 15 év alatt 21,425 szülés és 6,239 vetelés között 28 mola hydatidosát és 11 chorionepitheliomát észleltek, tehát kb. 1000 terhességre jutott 1 eset (1,15 ezrelék).

A szövettanilag benignus mola hydatidosa is lehet veszélyes pl. a méhizomzatra gyakorolt destruktív hatása vagy az invázió lehetősége miatt. A tág vénás szinuszokba benövő molás boholycsoportok leszakadhatnak és a véráram által távoli szövetekbe juthatnak (embóliás transzplantáció). — A leírt esetben még ki nem ürült molás terhesség mellett a hüvelyfalban lilás szerű, hasonló képletet észleltek.

Stangl József: Kísérletes vizsgálatok a hímvivőhormon jelentőségéről a túlhordás létrejöttében.

Terhes és nem terhes nyulak túlélő méhén végeztek kísérleteket. Testosit nevű herehormon készítmény hatását vizsgálták a Glanduitrinnal létrehozott kontrakciókra. A kísérletek eredményeit, amelyek azt bizonyítják, hogy a hímvivőhormon gátolja a méh összehúzódásait, klinikai adatokkal is igyekeztek bizonyítani.

Stangl József: Adatok az osteogenesis imperfecta congenita kórképéhez.

Először szülönő 3200 g súlyú, halott leány magzatának jellegzetes kórképét boncolási, szövettani feldolgozással, röntgenfelvétellel demonstrálja a dolgot.

Stangl József: Az idősebb nők termékenyülési viszonyai.

A klinika 23200 szülészeti esetéből 5404 (23,2%) volt a 35 éven felüliek aránya. A statisztikai feldolgozás megállapítja, hogy a nő termékenyülő képessége a 35 évtől fokozatosan a 40 éven túl pedig rohamosan csökken. A kor előrehaladtával a szülések és a vetélések száma fordított arányban változik.

Szentpáli Gavallér István: Az időelőtti és korai burokrepedés jelentőségéről.

A korai és időelőtti burokrepedés gyakoriságát 25,2%-nak találta. A tágulási szak megrövidül, a kitolási szak pedig hosszabb.

Úri József, Stangl József: Oestrogen anyagok hatása ivarszervekből eredő daganatszövetek légzésére.

A vizsgált hormonok közül a Hogival fokozta a normális méhizom légzését, míg a többi enyhén gátolta azt.

A kötet végén olvasható a Debreceni Tudományegyetem 1947. IX. 21-én tartott tanévnyitó közgyűlésén elhangzott ünnepi beszéd.

Tanévnyitó dékáni beszéd

Mint a rektort adó kar dékánja tartotta a beszédet Kovács professzor. Néhány gondolat és idézet a beszédből.

„erre az ifjúságra vár a feladat, hogy azon világrend helyett, amely az előtte járó és saját nemzedékét botorul és könnyelműen, két világháború bőven és értelmetlenül ontott véráldozatba vitte, még bővebben ontott veritékes munkájával egy új világrendet teremtsen.”

„Megváltozott az idők járása. Be kell látnunk, hogy a hangzatos, de üres frasisok melldöngető korszaka lejárt. Rá kell eszmélnünk arra, hogy az a folyton halni kész, de élni nem tudó, - az a folyton a dicső múltat emlegető, de a jelenben semmi hasznosat tenni nem tudó - az a munkátlan és tanulatlan hazafiság nem hazafiság. Fogalmaink jelentékeny részét át kell értékelnünk. A csatában kardját rántva a hazájáért vérét ontó és életét áldozó hős fogalma helyében a népéért veritékét ontva élni és dolgozni tudó hős képét, a munka hőset kell állítanunk. Mert a veriték lett az igazi vér ma. Aki többet izzad, hősebb, többet ér. A pillanatnyi nemes fellángolások szalmaláng hevében született hősi önfeláldozások helyett összeszorított fogakkal, korgó gyomorral, kopott ruhában némán tűrő és kitartó erőfeszítésekre, veritékes munkára és hangyaszorgalmú, becsületes munkásokra van szükség, akik újra felépítik a romokat.”

„...egy nemzet fajsúlyát nemzetközi értékét nemcsak lélekszáma és gazdasági termelése, hanem a kulturális közösség számára általa termelt szellemi értékeinek mennyisége és minősége szabja meg. Csak egy téren lehetünk versenyképesek: a kultúra, a szociális haladás terén. Nekünk alig maradt más kincsünk, mint ezeréves, a világ nagy népeivel gyökerében és lényegében azonos, színvonalában megközelítő kultúránk.”

„Az egyetemi oktatás egyik fontos célja ma kétségtelenül a szakoktatás. De nem egyedüli célja.” – „Az 'egyetem', az 'universitas' szemlélete sajnálatosan háttérbe szorult a magyar egyetemeken az utóbbi évtizedekben. Globális szemlélet helyett lokális szemlélet lett úrrá.” – „ha az egyetemek nemcsak jó szakemberekké, hanem az örök és univerzális emberi eszmények tántoríthatatlan képviselőivé is nevelték volna ezt az értelmiséget, bizonyára nem vesztették volna el közülük annyian maguk alól annakidején az erkölcsi talajt; nem lettek volna annyian a tévesen értelmezett lokál-patriotizmus békaperspektívájának áldozatává, és nem hurcolták volna szégyenpadra a

humanizmust.” – „ a diploma megbecsülése csak úgy biztosítható, ha az valóban nemcsak a szaktudást, hanem a műveltséget és a szociális eszmények szolgálatát is fémjelzi, nem pedig egy kiváltságos osztály menlevele, amely a sarlatánt is, ha az valami módon annak birtokába jutott, kiváltságos helyzetbe juttatja.”

„Aki munkája minőségét és mennyiségét az érette igényelt anyagi ellenszolgáltatás mértékétől függően szabja meg, az foglalkozást űz; aki az utóbbitól függetlenül mindig csak 100%-os odaadással végzi azt, hivatást teljesít.”

„A fiatalságnak eszmékben és eszményekben gazdagnak, az ideálok nagytőkésének kell lenni. Ez a szellemi és erkölcsi kapitalizmus nagyon jól összefér a demokráciával; sőt talán nem paradoxon azt állítani, hogy csak az a demokrácia lehet igazán nagygyá, népivé, szocialistává, amelyikben sok ilyen szellemi és erkölcsi kapitalista van.” „...elsősorban nem anyagi, de lelki értékek után kell törekednünk, mert nem a gazdagok boldogok, de a boldogok gazdagok; a maradandó érvényesüléshez nem feltűnni, hanem kitűnni szükséges; nem az jut el legtovább, aki két könyökkel tülekedve a legmohóbban törtet, hanem aki egyenes úton jár.”

„A félévet azzal a kéréssel nyitom meg, hogy mindegyikük mindenütt, mindig a mondottak értelmében teljesítse a kötelességét.”

EGYÉB EMLÉKEK

64. kép
A professzor és lánya (Ágota)
barátságos komondorokkal

65. kép
Külföldi vendégekkel a Hortobágyi Csárda előtt
A kép előterében Went István professzor

A debreceni tudományos rendezvények társasági programja gyakran a Hortobágyon zajlott. Néhány fénykép őrzi a hortobágyi kirándulások emlékét. Az egyikben komondorokat simogatnak kislányával (64. kép), a másikon német vendégeket szórakoztatnak Went István professzor jól ismert bővérű dalolásával (65. kép).

Feljegyzés őrzi az 1942 nyarán rendezett nőgyógyászok (sebészek) – belgyógyászok közötti futballmérkőzés eseményeit. Plakátokon nagy piros illetve kék betűkkel hirdették meg a nagy mérkőzést Kovács professzor tízéves egyetemi tanársága tiszteletére. A mérkőzést a sebészek nyerték 3:1-re. A játékosok és a lelkes szurkolók az ünnepelt által biztosított jutalmat - virslit, zsemlét és sört – jó hangulatban fogyasztották el.

Az 1956. június 5-én keletkezett önéletrajzában beszámol arról, hogy „az ostrom alatt a felszabadulásig (1944. október 10-től 1945. februárig) Budán voltam családommal és

az akkori Tiszti Kórház nőosztályát vezetem, majd a Baar-Madas Intézetben megszerveztem és megnyitottam a Sveizi Vöröskereszt Kórház szülő- és nőbeteg osztályát. Közben két hétig rejtőzködnöm kellett, hogy a Csilléry által szervezett németországi kiutazástól megmeneküljek.”

Más forrásból tudjuk, hogy Pesten felesége családjánál laktak, és gyakran kifejezetten éheztek, szenvedtek a főváros ostroma idején és azt követően is. Egy alkalommal, amikor „málenkij robot”-ra szedtek össze embereket, a professzort csak határozott fellépése és értékes bőrkabátjának átadása mentette meg ettől.

Áprilisban visszatért családjával Debrecenbe. A lakást kiürítve találták, a bútorokat, a berendezési tárgyak egy részét széthurcolták. A professzort vizsgálati fogságba helyezték, a család pedig egy kórteremben húzhatta meg magát. Erre az időre esik a kisebbik fiú, Ákos halála. A családot ért tragédia

után a professzor még zárkózottabb lett és csak a munkájának és a tudományának élt.

A már említett önéletrajzában leírja, hogy a debreceni V. sz. Igazolóbizottság 1945. július 9-én egyhangúan igazolta, ugyanúgy a későbbi „B”-lista Bizottság is változatlanul meghagyta állásában. Visszakapták lakásukat is. Arról nem tesz említést, hogy a Budapestről visszatérést követően vizsgálati fogásba helyezték.

Ugyanezen önéletrajzban megemlíti, hogy „1945 óta, annak megalakulása óta tagja vagyok az Orvosegészségügyi Szakszervezetnek és a Magyar–Szovjet Társaságnak. Eddig nyolc szemináriumon és konferencia sorozaton vettem részt. Két évig tanultam oroszul.”

Másoktól tudjuk, hogy lelkiismeretesen vett részt az ötvenes években kötelező politikai szemináriumokon. Nemcsak az előírt irodalmat tanulta meg, hanem az ajánlottból is gondosan felkészült. Olyan marxista ismeretekről számolt be, hogy mindenki csak bámult az előadóval együtt. Egy-egy felszólalása fél – egy óráig tartott, másnak nem hagyott időt a felelésre. Volt alkalom, hogy nem tudott részt venni a szemináriumon, de a gondosan elkészített jegyzeteit a szeminárium előadójának bemutatta.

Humánus emberi tulajdonságait világítja meg egy különleges esetről beszámoló magyarázkodó levél, amelyet Kovács Ferenc a M. Kir. Vallás- és Közoktatásügyi Miniszter Úrnak küldött. A debreceni mentők éjfél után szállítottak be a klinikára egy szülönőt, akiről a fejlap adatainak felvételekor derült ki, hogy zsidó, és a gettóból szállították a klinikára. A városi tisztiorvosi hivatal kifogásolta, hogy a klinika felvette a szülönőt, szerintük a gettóban kellett volna a szülönőnek maradnia. – A levélben megvédi a szülönőt felvevő orvost és a klinikát, majd részletesen indokolja, hogy „...a szülés első segélynyújtási kötelezettséget jelentett az orvos és az intézmény számára. Az első segélynyújtás megtagadása bűnvádi eljárást vonhat maga után...”

Egy 1941. június 6-án kelt, Dr. med. Peter Schwarz-tól származó levél hálás köszönetét fejezi ki a professzornak, hogy kritikus helyzetében segítségére volt: „A Te mellémállásod visszaadta az önbizalmamat és átsegített életem keserves mélypontján”.

Egy további levél, illetve kérés a „Nagyméltóságú Miniszter Úr”-hoz, majd vitéz Dr. Bessenyei Lajos főispán úrhoz, amelyben leírja, hogy a katonai behívások miatt „...3 orvos maradt a klinikán: Dr. Stangl József, Dr. Nemes János és Dr. Rodé György díjas gyakornokok. Ezek közül május 12-re behívták sorozásra Dr. Nemest és Dr. Rodét. Ennek következtében a klinikán május 12-től csupán egyetlen orvos Dr. Stangl József maradna. Azt kéri, hogy két zsidó munkaszolgálatos orvost (Dr. Róth Miskát és Dr. Szerényi Lenkét) vezényeljenek a klinikára.

A miniszterhez és a főispánhoz küldött levél melléklete az 1943 évi nagyon érdekes betegforgalmi adatokról számol be.

A járóbetegrendelőben vizsgált és kezelt betegek száma	7227
Felvett felnőtt betegek száma	4412
Szülések és vetélések száma	2223
A klinikán és a kibocsátásig ápolt újszülöttek száma	1731
Nőgyógyászati műtétek száma	1297

Érdekes az a levél, amelyet az egyik egyetem professzorának válaszolt annak kérdésére, hogy „kik jöhetnek számításba a tanszék betöltésére, esetleg van-e olyan kiváló emberünk, akit meg lehetne hívni?”

A tíz személy (Kuncz Andor, Burg Ete, v. Szathmáry Zoltán, Páll Gábor, Gyulay Béla, Salacz Pál, Kühbacher Ferenc, Batizfalvy János, Probstner Arthur, Raisz Dezső) jellemzését részletező felsorolás lényegében mindenkiről pozitív véleményt ad, egy kivételével. Nevezett. magántanár arról aki ugyan nagyon jól képzett, igen értékes, régi szakember, azt írja, hogy „nemzethűség szempontjából (pangermanismus) nem tartom megbízhatónak és éppen ezért én magyar egyetemi tanszék betöltésére nem ajánlanám.” Véleménye nem bizonyult hatásosnak, ugyanis éppen a nem ajánlott kapta meg a tanszékvezető professzori kinevezést.

Áttekintve életrajzát és pályafutását, szorgalmát és kiemelkedő szakmai felkészültségét, de akár a hivatalosan nyilvánított politikai nézeteit, szociális megnyilvánulásait, nagyon is jogosan merül fel a kérdés, hogy miért távolították el a Debreceni Egyetem professzori karából, a Szüléset- és Nőgyógyászati Klinika éléről 61 éves korában. Kétségtelen, hogy kora miatt a nyugállományba helyezése nem lett volna törvénytelen, de nem nyugdíjazták, hanem áthelyezték Budapestre a Bábaképző Intézetbe vezető főorvosnak professzori címének megtartásával.

A családtagok birtokában nincs semmiféle hivatalos dokumentum, amely az állásból való felfüggesztésre magyarázatot adna. Jogos a feltételezés, hogy az Egyetem illetve az Orvoskar tanácsuléseinek jegyzőkönyvében lehet megtalálni a magyarázatot. Keresni lehet de megtalálni nem.

Egyetlen sor, mondhatni semmitmondó sor utal a történetekre. Az 1950. október 11-i kari ülés jegyzőkönyvében a negyedik napirendi felsorolás 7. pontja (a 7. oldalon) a következő: Kovács professzor ügye; Dr. Árvay meghívása. Ez a néhány szó színes ceruzával át van húzva. Sem itt, sem a jegyzőkönyv többi oldalán egyetlen szó sincs az „ügy”-ről. Az még megállapítható, hogy 1951-ben az I. rendkívüli (január 6) és a II. rendes tanácsulésen (február 9) Kovács Ferenc jelen volt, a jegyzőkönyvet alá is írta, de az állásáról, a felmentéséről egyetlen sor vagy szó sem található. Az 1951. február 10-én tartott tanácsulésen „a Tanács új tagja Dr. Árvay Sándor egyetemi ny. rk. tanár, a Szüléseti és Nőgyógyászati Klinika új igazgatója” szerepel a résztvevő tanács-

tagok között. Majd a július 7-én a DOTE Egyetemi Tanácsának VI. rendes ülésén Dr. Kesztyűs Lóránd dékán felkérésére Dr. Szodoray Lajos előterjeszti Dr. Árvay Sándor kinevezését, amit szótöbbséggel megszavazva terjesztettek fel az Egészségügyi Minisztériumba. Itt szükséges megjegyezni, hogy Árvay Sándor magántanár főorvosnak Kovács Ferenc professzor eltávolításában semmilyen szerepe nem volt. Ezt bizonyítják a korabeli dokumentumok és ezt állítja minden ma még élő kortárs is.

A mendemondákra támaszkodni nem lehet. A még élő tanúk és személyes ismerősök véleménye Kovács professzor eltávolításáról rendszerint azzal kezdődik, hogy „úgy hallottam”, stb. Egykori munkatársainak többsége, akik 1950-ben vagy a negyvenes évek végén a Szülészeti Klinikán dolgoztak, már nincs az élők sorában. Más klinikák vagy egyéb munkahelyek dolgozói között van, aki úgy hallotta, hogy túlságosan szigorú volt a munkatársaihoz. Pl. az intézetvezető főnővérrel (főmadámmal), Fialkovicsnéval együtt határozottan megkövetelte a rendet és a tisztaságot. Büntetést vont maga után, ha a betegeket, szülőnőket kellő indok nélkül megvárakoztatták, ha az adminisztráció pontatlan volt, ha a takarítás nem felelt meg a követelményeknek, ha stb. stb. Több személyes ismerője állítja, hogy egyik jellemző tulajdonsága volt a bizalmatlanság. Ő maga is gyakran hangoztatta egyik alapfelfogását, miszerint „a bizalom alapja a bizalmatlanság”, ezt családtagjai is megerősítették. Az is kétségtelen, hogy bizonyos egoista határozottság jellemezte. Professzor társai is inkább tisztelték, mint szerették. Nagyon sokat dolgozott. Ebéd után egy órát pihent, utána késő estig olvasott, írt. Sokszor még éjjel kettőkor is égett a villany a szobájában. Ha valaki este bekopogott hozzá, nyugodt, udvarias és szívélyes volt mindenkihez, s a kérdésekkel kapcsolatos irodalmat fejből ismertette. Egy-egy ilyen beszélgetésen többet tanultunk tőle, mintha egy hétig a könyvtárt bújtuk volna – emlékezik vissza Kovács Lajos.

Nem volt közlékeny, minden munkatársát, a korban hozzá közelálló orvosokat is magázta és szigorú távolságot tartott. Ez a vezetői poroszos magatartás jellemző volt arra a korra. Egyik professzorról például azt mondják, hogy orvos kollégáit csak szakvizsga után „vette észre” és mindenkit magázott. Kovács professzor a feleségével sem tegeződött, még otthon sem. Riskó Tibor professzor úgy emlékszik vissza, hogy Kovács professzor és felesége mindig szokatlan módon sétáltak: sosem mentek egymás mellett, az általában siető, olykor rohanó férj mögött néhány lépéssel lemaradva a feleség.

Van, aki úgy emlékszik, hogy anyagiasság jellemezte a klinika orvosait, beleértve a professzort is. Ennek bizonyítása vagy cáfolata nemcsak ötven év távlatában lehetetlen, de ilyen valódi vagy vélt panaszok bizonyítása a jelenben is igen sok nehézségbe ütközik. – Van olyan vélemény is, hogy „politikailag megbízhatatlan”-nak, „a szocialista rendszer ellenségének” nyilvánították. Magánvéleményéről nincs információ, de a fentiekben idézett dolgozatainak számos részlete és a szintén idézett tanévnyitó beszéd több fontos mondani-

valója inkább volt szolidáris „a szocializmus alapjait lerakó társadalom”-mal, mint ellenséges. – Valószínűnek látszik, hogy a politikai követelmények a negyvenes évek végén egyre szigorúbbá váltak és ebben találtak bírálni való Kovács professzor magatartásában. Az 1951. február 10-én tartott kari tanácsülésen az akkori egyetemi párttitkár (Dr. J. I.) felszólalásában kifejtette, hogy az egyetemi hallgatóság ideológiai fejlődése magasabb nívón áll, mint a professzoroké és a tansegédszemélyzeté, és sürgős változtatást, megoldást tartott szükségesnek. A professzorok közül elsősorban Kellner Bélától kapott erős bírálatokat. Ugyanebben az időben zajlott Sántha Kálmán ideggyógyász professzor eltávolítása a katedráról és kizárása a Magyar Tudományos Akadémia tagjai sorából. Sántha Kálmán politikai pályafutása (1944-ben a Debrecenben megalakult Ideiglenes Nemzeti Kormány Országgyűlésének alelnöke, országgyűlési képviselő, stb.), az egyetemen elért kiemelkedő tevékenysége (a front átvonulása idején a Debrecenben maradt négy orvosprofesszor egyike, egyben az egyetem megbízott vezetője) és kiélezett konfrontálódása a Rákosi rendszer politikájával (tiltakozott az egyetemi hallgatók, beleértve az orvostanhallgatókat is, katonai kiképzése ellen; bizonyította, hogy a Sztahanov mozgalom megterhelő, esetenként súlyos idegrendszeri ártalmat okozhat, stb.), és az ellene indított fegyelmi sorozat háttérbe szorította a Kovács professzor eltávolítását kísérő felháborodást.

Eltávolításának első verziója állítólag az volt, hogy cseréljen helyet Árvay Sándorral és Gyulán legyen főorvos. Kovács Ferenc ezt a javaslatot visszautasította, elfogadta viszont Budapesten az Állami Szülésznőképző igazgatói állását.

Ő maga sem tudta, még évekkel később sem, hogy miért is távolították el a katedráról. A Dr. Gömöri Pál akadémikusnak, az MTA V. osztálya titkárnak, az Orvostudományok Doktora cím odaítélése érdekében írt kérésében többek között leírja, hogy „...engem az Eg.-ügyi Min. 1951. februárban nemcsak megkérdezésem, hanem minden előzmény, vizsgálat és indoklás nélkül 20 évi debreceni tanárságom után váratlanul a Budapesti Áll. Szülésznőképző Int. igazgatójává nevezett ki, ezzel egyúttal elvesztettem 20 éves egyetemi tanári státusomat is. Ez – különösen az egyetemi tanárok fizetésének legutóbbi rendezése óta – számomra igen súlyos anyagi hátrányt is jelent.” – „Ismét hangsúlyozom, hogy ellenem Budapestre történt áthelyezéssel kapcsolatban semmiféle vizsgálat nem folyt, áthelyezésemet sem szóval, sem írásban nem indokolták. Hozzáteszem, hogy engem a felszabadulás után az igazolóbizottság simán és egyhangúlag igazolt, valamint a később életre hívott meghagyási bizottság is meghagyandónak minősített.”

Ismét Budapesten

Itt sok csalódás érte, ugyanis a Debrecenben kiválóan képzett és szorgalmas orvosgárda helyett kevésbé igényes kollektívát talált. Új munkatársainak ambícióit megváltoztatni nem tudta. Korábbi tudományos munkáit – amenny-

nyire a lehetőségek megengedték – folytatta. Rendszeresen eljárt a Nőgyógyász Szakcsoport üléseire és csaknem mindig felszólalt élesen fogalmazott kritikáival. Különösen emlékezetesek voltak a Zoltán professzorral folytatott vitái. Sokan az „öldöklő” és „késhegyig menő” szócsaták kedvéért utaztak vidékről a szakcsoportülésekre. Tanulságosak és igen érdekesek voltak Fekete Sándorral, Lajos Lászlóval, Batizfalvy Jánossal, Lehoczky Gyözővel, tulajdonképpen csaknem minden előadóval folytatott vitái.

1961-ben nyugdíjazták és rövidesen az intézetet is megszüntették. Meghívást kapott a Madách-téri Rendelőintézetbe, ahol 1974-ben bekövetkezett haláláig dolgozott. Munka közben lett rosszul, fehér köpenyben szállította a mentőkocsi az I. sz. Belklinikára. Szívinfarktus okozta a halálát.

MINT CSALÁDAPA, NAGYAPA

66. kép
A nagyszülők és az egyik unoka (1965.)
A nagymama 58 éves, a nagypapa 75

67. kép
A nagyszülők és a másik unoka (1967.)

Milyen apa, milyen nagypapa volt Kovács Ferenc? Leghitelesebben a lányától tudhatunk erről. „Emlékezetesek voltak a régi – debreceni – karácsonyok. A szalonban plafonig érő fa állt, édesapám lelkesen vett részt a díszítésben. Amikor az ajtó kitárult és mi szépen felöltözve bemehettünk, káprázatos volt a fény és a csillogás. A családi hagyomány szerint első lépéseimet egy éves koromban kitárt karokkal imbolyogva a fenyőfa felé tettem meg. Ott állt édesapám lilás kabátban, ami ma is megvan, míg élt azt viselte itthon ünnepek alkalmával, és gyújtotta a gyertyákat, majd kezét fogott a szintén ott álló portásokkal, beteghordókkal és takarítónőkkel, akik előre odakészített pénzt, bort, narancsot kaptak emlékeim szerint. – Még Pestre is felmentettük

a csodálatos játékokat, a nagy villanyvasutat számos figurával, a gőzgépet, amely valóban sípolt, fűrészelt és vajat köpült, az állatkertet a nagyszámú, gyönyörű állatfigurával.”

„Édesapám a leglelkesebb nagyapa volt (66., 67. kép). Ha kellett szakszerűen etette a csecsemőket, vigyázott arra, akire éppen kellett, később játszótérre járt velük, iskolába ment értük, tanult velük, és mindezt hallatlanul élvezte, aranymondásaikat feljegyezte. Halála idején a fiam kilenc éves, a lányom öt éves volt, a nagyapa elvesztése mindkettőt mélyen megrázta, olyan szoros volt a kapcsolatuk vele.”

A méltatlanul elfelejtett, de legalábbis hosszú idő óta emlékekben is mellőzött Kovács Ferenc professzor nagy formátumú, kivételes tehetségű, és rendkívüli szorgalmú vezetője volt annak idején a magyar szülészet-nőgyógyászatnak, a klasszikusnak elfogadott Tauffer-Tóth iskola egyik utolsó, erőteljes vezető egyénisége.

KOVÁCS FERENC KÖNYVEI, DOLGOZATAI

- Kovács F.:* A szülőintézetek jelentőségéről a syphilis elleni küzdelemben.
Orv. Hetil. 70. 43, 1172-1175. (1926)
- Kovács F.:* A méhhátrahajlás műtéti kezeléséről.
Orv. Hetil. 70. 17, 425-428., 18, 458-460. (1926)
- Kovács F.:* Méhlepény-szövettel való kezelés befolyása a fogamzásra.
Orv. Hetil. 71. 39, 1115-1120. (1927)
- Kovács F.:* Eltávolítható-e méhkaparás útján teljesen a méhtest rákja?
Orv. Hetil. 71. 22, 612-615. (1927)
- Kovács F.:* A hím ivarmirigy hatása a nőstény állatra. (Kísérleti tanulmány az ivadékok nemi arányszámának a befolyásolhatósága szempontjából.)
Orv. Hetil. 71. 4, 87-90, 5, 111-115. (1927)
- Kovács F.:* Adatok az „aplasia cutis congenita” ismeretéhez.
Orv. Hetil. 72. 22, 610-615. (1928)
- Kovács F.:* Beiträge zur Kenntnis der „Aplasia cutis congenita.”
Zbl. Gynäk. 52. 13, 835-838. (1928)
- Kovács F.:* 365 méhenkívüli terhesség kapcsán szerzett klinikai tapasztalatok.
Orv. Hetil. 72. 22, 610-615. (1928)
- Kovács F.:* A dysmenorrhoea és annak kezelése.
Orv. Hetil. 72. Orv. Gyak. Kérd. 35, 143-144. (1928)
- Kovács F.:* Über die cystische Hypertrophie des Sellum uteri.
Zbl. Gynäk. 52. 12, 748-753. (1928)
- Kovács F.:* A méhnyak tömlős túltengéséről.
Orv. Hetil. 72. 15, 408-411. (1928)
- Kovács F.:* Adatok a bábaképzés kérdéséhez külföldi tapasztalatok alapján.
Orv. Hetil. 73. 13, 315-320. (1929)

- Kovács F.:* A magzat veleszületett általános vízkórjáról egy eset kapcsán.
Orv. Hetil. 74. 17, 401-404. (1930)
- Kovács F.:* Über die angeborene allgemeine Wassersucht der Frucht an der Hand eines Falles.
Zbl. Gynäk. 54. 31, 1948-1954. (1930)
- Kovács F.:* Mit tehetünk a szülés súlyosabb szövődményeivel szemben magánháznál és intézetben.
Orvosképzés 20. 1-2, 70-81. (1930)
- Kovács F.:* A rosszindulatú petefészek-daganatokról.
Orv. Hetil. 74. 26, 640-645. (1930)
- Kovács F.:* Újabb irányzatok és problémák a szülészetben.
Orv. Hetil. 75. 42, 1007-1010. (1931)
- Kovács F.:* Adatok a hirsutismus és virilismus kórtanához.
Orv. Hetil. 75. 19, 476-480. (1931)
- Kovács F.:* A fluor albus kezelése.
Orv. Hetil. 75. Orv. Gyak. Kérd. 9, 33-34. (1931)
- Kovács F.:* Über die bösartigen Geschwülste des Eierstockes.
Mschr. Geburtsh. Gynäk. 89. 4-5, 340-356. (1930)
- Kovács F.:* Porcszövet előfordulása méhkaparékban.
Orv. Hetil. 75. 13, 301-304. (1931)
- Kovács F.:* A női gonorrhoeáról az általános gyakorlat szempontjából.
Orv. Hetil. 75. Orv. Gyak. Kérd. 33, 131-132. (1931)
- Kovács F.:* Über das Vorkommen von Knorpelgewebe im Abschabel der Uterusschleimhaut.
Zbl. Gynäk. 55. 27, 2108-2114. (1931)
- Kovács F.:* A fluor albus kezelése.
Orv. Hetil. 75. Orv. Gyak. Kérd. 9, 33-34. (1931)
- Kovács F.:* Az extraaminalis terhességről.
Orvosképzés 22. II. Női Klin. Dolg. Ksz. 125-136. (1932)

- Kovács F.:* Beitrag zur Pathologie des Hirsutismus und Virilismus.
Mschr. Geburtsh. Gynäk. 91. 1-2, 65-79. (1932)
- Kovács F.:* J.W. Williams.
Orv. Hetil. 76. 2, 44-45. (1932)
- Kovács F.:* Über die extraaminale Schwangerschaft.
Zbl. Gynäk. 57. 7, 415-425. (1933)
- Kovács F.:* A méhenkízüli terhesség néhány ritkább alakjairól.
Orv. Hetil. 77. 16, 329-329. (1933)
- Kovács F.:* Über einige seltenerer Fälle von ektopischer Schwangerschaft.
Z. Geburtsh. Gynäk. 106. 1, 100-119. (1933)
- Kovács F.:* Terhességi pyelitis.
Orv. Hetil. 77. Orv. Gyak. Kérd. 51, 202-203. (1933)
- Kovács F.:* Hackenzange für Steisslage.
Arch. Gynäk. 156. 1-2, 397-399. (1933)
- Kovács F.:* Die Bezeichnung der Neugeborenen zwecks Verhütung von Vertauschungen.
Arch. Gynäk. 156. 197-200. (1933)
- Kovács F.:* Eine neue Methode für Prolapsoperation.
Arch. Gynäk. 156. 1-2, 90-93. (1933)
- Kovács F.:* A népességszaporodás problémái és az utódvédelem irányelvei.
Orvosképzés 23. 1, 178-194. (1933)
- Kovács F.:* A szülésszám szabályozásának /"birthcontrol"/ kérdéséről.
Gyógyászat 73. 47, 725-726. (1933)
- Kovács F.:* A szülőfájások rendellenességei.
Bába-Kalauz 39. 10, 220-225. (1934)
- Kovács F.:* Vérzések a szülés után.
Bába-Kalauz 39. 12, 272-276. (1934)
- Kovács F.:* A megelőzés szerepe az anyavédelemben.
Orvosképzés 24. 2, 195-208. (1934)

- Kovács F.:* A havibaj élettana és annak zavarai.
Orv. Hetil. 78. 51, 1172-1175. (1934)
- Kovács F.:* Zur Frage der Bezeichnung der Neugeborenen zwecks
Verhütung von Vertäuschungen.
Zbl. Gynäk. 58. 47, 2908-2911. (1934)
- Kovács F.:* Neue Methode für Prolapsoperation.
Zbl. Gynäk. 58. 4, 218-221. (1934)
- Kovács F.:* Célszerű műtéti eljárás méhelöesés gyógyítására.
Orv. Hetil. 78. 9, 183-185. (1934)
- Kovács F.:* Javaslatok az új Szülészeti Rendtartás törvénytervezetéhez.
Orv. Hetil. 79. 10, 258-263. (1935)
- Kovács F.:* Berecz János 1882-1938.
Magy. Nőorv. L. 1. 10, 333-335. (1935)
- Kovács F., Dapsy E.:* Postnatales Schicksal der Frühgeborenen.
Mschr. Kinderheilk. 63. 0, 321-340. (1935)
- Kovács F.:* Az idült lobos cseplesz-daganatról.
Orv. Hetil. 80. 42, 1111-1114. (1935)
- Kovács F.:* Über die chronisch-entzündliche Netzgeschwulst.
Zbl. Gynäk. 59. 49, 2906-2913. (1935)
- Kovács F.:* A következményes /másodlagos/ gynatresiák és
ivarcsatornaszűkületek néhány ritkább alakjáról.
Orvosképzés 25. Tóth ksz. 41-56. (1935)
- Kovács F., Dapsy E.:* A koraszülöttek születés utáni sorsáról.
Orv. Hetil. 79. 20, 551-555. 21, 582-585. (1935)
- Kovács F.:* A rendes szülés fájdalmainak csökkentését célzó
újabb törekvésekről.
Orv. Hetil. 79. 25, 687-691. (1935)
- Kovács F.:* Gyakorlati és műtétes szülészet.
Magyar Orvosi Könyvkiadó Társ. Budapest, 1936. 430 o.
/A Magyar Orvosi Könyvkiadó Társulat Könyvtára 146./

- Kovács F.:* Vergleich der Leistungsfähigkeit der häuslichen und klinischen Geburtshilfe auf Grund der Sammelstatistik der neuen ungarischen Geburtshilfeordnung.
Arch. Gynäk. 161. Kongr. H. 363-371. (1936)
- Kovács F.:* Vergleich der Erfolge häuslicher Geburtshilfe nach der Sammalstatistik der neuen ungarischen Geburtshilfeordnung.
Zbl. Gynäk. 60. 13, 741-750. (1936)
- Kovács F.:* Heilung der Ureterfistel durch Röntgenstrahlen.
Arch. Gynäk. 161. Kongr. H. 185-190. (1936)
- Kovács F.:* Über einige seltenere Formen der konsekutiven (sekundären) Gynatresien und Geschlechtskanalverengungen.
Mschr. Geburtsh. Gynäk. 101. 6, 318-345. (1936)
- Kovács F.:* Az egyke kérdéséről.
Orvosképzés 27. 1, 16-28. (1937)
- Kovács F.:* A nő öregedéséről.
Orvosképzés 27. 4, 509-518. (1937)
- Kovács F.:* Berecz János ravatalánál.
Orv. Hetil. 82. 43, 1053. (1938)
- Kovács F.:* Adatok a női ivar hormonhatás mechanizmusához.
Magy. Nőorv. L. 1. 1-2, 11-36. (1938)
- Kovács F.:* Zum Wirkungsmechanismus der weiblichen Sexualhormone.
Mschr. Geburtsh. Gynäk. 108. 2, 93-124. (1938)
- Kovács F.:* Heilungsaussichten der mit Röntgenstrahlen behandelten Gebärmutterfibrome.
Verhandlungen des Internationalen Kongresses für Geburtshilfe. Leiden, 2.Bd. 141-146 p. (1938)
- Kovács F.:* Az otthoni és intézeti szülészetről
Magyarország 1933-37. évi 913.157 szülése alapján.
Orv. Hetil. 83. 27, 657-661., 28, 687-689. (1939)
- Kovács F.:* Nőgyógyászati szempontok a házassági tanácsadásban.
Orvosképzés 29. 4, 538-549. (1939)

- Kovács F.:* Bemerkungen zum Altern, zur Klimax und Menopause der Frau.
Z. Geburts. Gynäk. 118. 2, 285-303. (1939)
- Kovács F.:* Ärztliche Gesichtspunkte der häuslichen und Anstaltsgeburtshilfe auf Grund von 914526 Entbindungen der Jahre 1933 bis 1937.
Zbl. Gynäk. 63. 15, 830-843. (1939)
- Kovács F.:* „Ärztliche Gesichtspunkte der häuslichen und Anstaltsgeburtshilfe auf Grund von 914526 Entbindungen.“
/Ergänzende Bemerkungen zu den Artikel im Zbl. Gynäk. 1939. Nr. 1/15/.
Zbl. Gynäk. 63. 27, 1538. (1939)
- Kovács F.:* Adatok az elülső falcsonttartás szülészeti jelentőségéhez.
Orvostud. Közl. 1. 1, 1-6. (1940)
- Kovács F.:* Beiträge zur geburtshilflichen Bedeutung der Vorderscheitelbein-Einstellung.
Zbl. Gynäk. 64. 23, 960-971. (1940)
- Kovács F.:* Az általános gyakorlatú orvos és a gynaekologia.
Orvosképzés 30. 5, 754-772. (1940)
- Kovács F.:* Adatok az anus vestibularis gyógyításához.
Orv. Hetil. 85. 25, 327-329. (1941)
- Kovács F.:* A szüléssel kapcsolatos ritka medencefenék sérülések.
Orvostud. Közl. 2. 8, 225-228. (1941)
- Kovács F.:* Der Allgemeinpraktiker und die Gynäkologie.
Geburtsh. U. Frauenheilk. 3. 3, 118-136. (1941)
- Kovács F.:* A császármetszés kérdésének mai állása Magyarországon az 1937. és 1938. évi kimutatások alapján.
Magy. Nőorv. L. 5. 1, 1-9. (1942)
- Kovács F.:* A női ivarszervi gümőkör népegészségügyi és népszaporodási jelentőségéről és gyógyításának kérdéséről.
Orvosképzés 32. 2, 132-162. (1942)

- Kovács F.:* A női ivarszervek gümőkórjáról.
A Magyar Orvosok Tuberkulózis-Egyesületének munkálatai. Bp.
79-91 p. (1942)
- Kovács F.:* Der gegenwärtige Stand der Kaiserschnittfrage in Ungarn auf
Grund von Aufstellungen aus den Jahren 1937. und 1938.
Arch. Gynäk. 173. 0, 565-576. (1942)
- Kovács F.:* Über den Entstehungsmechanismus zentraler und parazentraler
Dammrisse.
Zbl. Gynäk. 66. 4, 233-241. (1942)
- Kovács F.:* Házi és intézeti szülészeti eredmények az új Szülészeti
Rendtartás gyűjtőkimutatásai alapján.
Orv. Hetil. 80. 4, 71-75. (1942)
- Kovács F.:* Beiträge zur Behandlung des Anus vestibularis.
Zbl. Gynäk. 66. 9, 436-441. (1942)
- Kovács F.:* Gyakorlati és műtétes szülészet. 2. kiadás.
Debreceni Egyetemi ny. XVI., 580 oldal (1943)
- Kovács F.:* Über die Bedeutung, Diagnose und Behandlung der weiblichen
Genitaltuberkulose. /Erfahrungen an
191 eigenen Fälle./
Mschr. Geburtsh. Gynäk. 116. 1-2, 24-35., 3-4, 183-217. (1943)
- Kovács F.:* Művi hüvelyképzés egyszerű és eredményes módja.
Magy. Nőorv. L. 10.1, 2-6. (1947)
- Kovács F.:* Eine einfache und erfolgreiche Methode der künstlichen
Scheidenbildung.
Gynaecologia /Basel/, 124. 0. 290-298. (1947)
- Kovács F.:* Művi hüvelyképzés egyszerű és eredményes módja.
Magy. Nőorv. L. 10. 1, 2-6. (1947)
- Kovács F.:* Egyszerű és megbízható eljárás a művi terhesség-megszakításra
a 10. héten túl.
Orv. L. 4. 11, 368-373. (1948)

- Kovács F.:* Adatok a granulosa-sejt-daganatok élettani és kórtani vonatkozásaihoz.
A Debreceni Egyetem Női Klinika közleményei. Debrecen, 91-106 p. (1948)
- Kovács F., Balázs L.:* Az idős először szülőkről.
A Debreceni Egyetem Női Klinika közleményei: Debrecen, 107-124 p. (1948)
- Kovács F.:* Néhány fontosabb nőgyógyászati műtét javallatáról.
A Debreceni Egyetem Női Klinika közleményei. Debrecen, 55-89 p. (1948)
- Kovács F.:* Eine einfache und verlässliche Methode zur Schwangerschaftsunterbrechung nach der 10. Woche.
Zbl. Gynäk. 70. 11, 1097-1103. (1948)
- Kovács F.:* A nőgyógyászati vérzészavarokról.
Orv. Hetil. 91. 5, 146-153. (1950)
- Kovács F.:* Bemerkungen zur Diskussion über die Bedeutung des Fruchtwassers und der Fruchtblase in der Geburtshilfe.
Gynaecologia /Basel/, 130. 2, 115-126. (1950)
- Kovács F.:* A terhes méh kiürítése kapcsán létrejött méhsérülések konservatív ellátásának és megelőzésének kérdéséről.
Orv. Hetil. 91. 21, 656-662. (1950)
- Kovács F.:* A művi terhesség megszakítás javallatának eltolódása izületi és csonttbc-nél a streptomycin-kezelés következtében.
Orv. Hetil. 91. 40, 1171-1176. (1950)
- Kovács F.:* Megjegyzések a méhrák gyógyításának kérdéséhez.
Magy. Nőorv. L. 13. 3, 73-91. (1950)
- Kovács F.:* Über das Spätrezidiv des Korpuskarzinom nach Radiumbehandlung.
Z. Geburtsh. Gynäk. 133. 3, 332-348. (1950)
- Kovács F.:* A méhfüggelék-lobosodások activabb kezeléséről.
Orv. Hetil. 92. 47, 1513-1518. (1951)

- Kovács F.:* Mangel der Placentaren und Nabelschnurgefäßklappen als Ursache manches intrapartalen Fruchttodes.
Arch. Gynäk. 179. 6, 615-634. (1951)
- Kovács F.:* Zur Frage der Indikation der Kürettage.
Zbl. Gynäk. 73. 5a, 504-514. (1951)
- Kovács F.:* Beitrag zu den physiologischen und pathologischen Beziehungen von Ovarialtumoren mit östrogenen Wirksamkeit.
Zbl. Gynäk. 73. 6, 687-703. (1951)
- Kovács F.:* A medencevégű fekvéses szülés szülészeti terminológiájára vonatkozó javaslat.
Magy. Nőorv. L. 15. 2, 56-59. (1952)
- Kovács F.:* A sport és a női szervezet.
Orv. Hetil. 93. 18, 531-539. (1952)
- /Hollóházy Lajos/:* A női sport és a sportorvos.
(Hozzászólás Kovács Ferenc cikkéhez). – Kovács F.: Válasz.
Orv. Hetil. 93. 29, 851-852. (1952)
- Kovács F.:* A mai szülészet anya- és magzatvédelmi törekvéseinek néhány vitás kérdéséről.
Orv. Hetil. 95. 404-410, 16, 436-443. (1954)
- /Zoltán Imre/:* A császármetszés javallatának kérdéséről.
(Hozzászólás Kovács Ferenc cikkéhez). –
Kovács F.: Válasz I.
Orv. Hetil. 95. 38, 1049-1052. (1954)
- /Raisz Dezső/:* A Sellheim-féle császármetszés hazai irodalmi adatáról.
(Hozzászólás Kovács Ferenc cikkéhez).
– Kovács F.: Válasz I.
Orv. Hetil. 95. 40, 1107. (1954)
- /Róna Andor/:* A császármetszés javallatának kérdéséről.
(Hozzászólás Kovács Ferenc cikkéhez és Zoltán Imre hozzászólásához). – Zoltán Imre viszont válasza. – Kovács F.: Vitázó válasza.
Orv. Hetil. 96. 1, 23-28. (1955)

- Kovács F.:* Über die Ursachen des Geburtseintritts und die Eigenheiten der Funktion des menschlichen Uterus.
Acta Med. Hung. 10. 1-2, 75-109. (1956)
- Kovács F.:* A női ivarszervi gümőkórral kapcsolatban szerzett újabb tapasztalatok.
Orv. Hetil. 98. 26, 693-706. (1957)
- Kovács F.:* A szülésmegindulás okairól és az emberi méh működésének sajátosságairól.
Magy. Nőorv. L. 20. 1, 1-24. (1957)
- Kovács F.:* A szülési fájdalomról és a leküzdésére irányuló törekvésekről.
Orv. Hetil. 99. 18, 590-597. (1958)
- Kovács F., Gavallér I.:* Klinische Erfahrungen in 550 Fällen weiblicher Genitaltuberkulose.
Acta Med. Hung. 11. 2, 249-295. (1958)
- Kovács F., Gavallér I.:* Klinische Erfahrungen in 550 Fällen weiblicher Genitaltuberkulose.
Zbl. Gynäk. 80. 26, 1000. (1958)
- Kovács F.:* Adatok a női ivarszervi gümőkör népegészségügyi jelentőségéhez.
Orv. Hetil. 100. 45, 1622-1627. (1959)

IRODALOM

Árvay Sándor: Kenézy Gyula.
Orv. Hetil. 118. 2977 – 2979, 1977.

Árvay Sándor: Emlékezés Kenézy Gyulára. A klinikai élet első esztendei.
A Debreceni Orvostudományi Egyetem Női Klinikájának Évkönyve.
Évkönyv'87. 37 – 44, 1987.

Árvay Sándor: Kis életünk a nagy idők sodrában.
Kézirat III/1., 2. Debrecen, 1988.

Árvay Sándor:
Negyed század a Phan-thasiai egyetemen.
Kézirat Debrecen, 1979.

Bot György: A Debreceni Orvostudományi Egyetem története és
professzorainak életrajza 1918 – 1988. 386 oldal.
Csokonai Kiadó, Debrecen, 1990.

Bot György, Kapusz Nándor: Nyolcvanéves a debreceni orvosképzés. Intézetek
és klinikák története, professzorainak életrajza. 1918 – 1998. 583 oldal.
Orvostudományi Egyetem, Debrecen, 1998.

Fekete Sándor: Tauffer Vilmos 1851 – 1934. Adatok a magyar szülészet és
nőgyógyászat történetéhez. 162 oldal.
A Semmelweis Orvostörténeti Múzeum és Könyvtár kiadványa.
Budapest, 1971

Gyöngyössy Andor: Kovács Ferenc (1890 – 1974).
Orvosi Hetilap 125. 2085 – 2086, 1984.

Jakobovits Akos, Jakobovits Antal: Szendi Balázs dr. az emberi magzat
etológiájának hazai úttörője.
Orvosi Hetilap 2004-ben közlés alatt.

Kapronczay Károly: Fekete Sándor (1885 – 1972). In: Híres magyar orvosok.
IV. 90 – 93.
Galenus, Budapest, 2003.

Jegyzőkönyv a szülészeti és nőgyógyászati tanszék betöltésének előkészítésével
megbízott bizottság üléséről. 1930. május 5.

Lampé László: Megemlékezés a Debreceni Tudományegyetem megalapításának 75. és a Szülészeti - Nőgyógyászati Klinika felavatásának 60. évfordulójáról. A Debreceni Orvostudományi Egyetem Női Klinikájának Évkönyve. Évkönyv'87. 29 – 36, 1987.

Lampé László: Árvay Sándor és a XX. század. (1903 – 1997)
A debreceni orvosképzés nagy alakjai. 17. kötet. 107 oldal. Debreceni Egyetem Orvos- és Egészségtudományi Centrum 2000.

Lampé László: Hetvenöt éves a Debreceni Egyetem Szülészeti és Nőgyógyászati Klinikája.
Debreceni Szemle 11. 254 – 262, 2003.

Lampé László, Szállási Árpád: Százéves a Magyar Nőorvos Társaság.
Jubileumi Kiadvány, Budapest, 415 oldal, 1996.

Nemes János: Emlékezés Kovács Ferenc professzorra.
A Debreceni Orvostudományi Egyetem Női Klinikájának Évkönyve. Évkönyv'87. 47 – 51, 1987.

Riskó Tibor gondolatai 80. születésnapjára ünneplésén.
Reumainfo 2003. 3.

Ruzicska Gyula: A klinika működése a háború viszontagságai idején.
A Debreceni Orvostudományi Egyetem Női Klinikájának Évkönyve. Évkönyv '87. 52 – 59, 1987.

Ruzicska Gyula: Feljegyzés az 1931-ben történt szülészeti eseményekről.
Kézirat.

Surányi Sándor: Árvay Sándor professzor munkássága.
A Debreceni Orvostudományi Egyetem Női Klinikájának Évkönyve. Évkönyv '87. 60 – 65, 1987.

Szállási Árpád: Tauffer Vilmos tanszéki örököse: Tóth István (1865 – 1935)
Orv. Hetil. 141. 2091 – 2093, 2000.

Szállási Árpád: Bársony János professzor pályafutása, a tévedések anatómiája.
Orv. Hetil. 144. 1401 – 1404, 2003.

UTÓSZÓ

Kovács Ferenc professzor lánya, Dr. Kovács Ágota, ma már nyugállományú belgyógyász professzor keresett meg levélben 2003 tavaszán azzal a kérdéssel, hogy elvállalnám-e édesapja életrajzának leírását, szakmai munkásságának összefoglalását „A debreceni orvostudomány nagy alakjai” sorozat számára.

Az első válaszom kitérő volt, ugyanis nagyon kevés adattal rendelkeztem és én csak két alkalommal találkoztam a professzorral. Egyik találkozásunk budapesti dolgozószobájában, a Bábaképezdében volt, amikor Gyöngyössy Andorral néhány percre felkerestük. A másik egy budapesti szakcsoporthelyen, amikor igen éles hangú vitát folytatott Zoltán Imrével és Fekete Sándor professzorokkal. - Műtéttankönyvéből magam is tanultam, és több dolgozatát jól ismertem, de ez nem volt elegendő a kérés teljesítéséhez. A Kovács professzorról hallott vélemények nagyon ellentmondásosak voltak. Egykori munkatársai közül többen dicsőítették, mások negatív véleményeket terjesztettek róla. Az igazság kibogozása vagy legalábbis megközelítése izgalmas feladatnak ígérkezett.

Szerencsére a professzor egykori munkatársai (Andrássy Ernő, Kovács Lajos, Molnár András, Nyiri István, Riskó Tibor, Surányi Sándor), és több elhunyt kollégánk (Berta István, Bősze Lajos, Gyöngyössy Andor, Raics Jenő, Ruzicska Gyula, Szentpáli Gavallér István) hozzátartozói, de mindenek előtt Kovács Ágota olyan sok dokumentummal, információval és gazdag képanyaggal tudtak segíteni, hogy nem tagadhattam meg a kérést. Köszönettel tartozom a kapott adatokért, képanyagért. Külön köszönöm lektoraimnak a hasznos és értékes észrevételeket, a javasolt változtatásokat. A képek összerendezésében és nyomdai előkészítésében nyújtott segítségéért Batár Istvánt illeti köszönet és elismerés.

Jogos lehet a kérdés, hogy milyen embernek, orvosnak, professzornak tartottam Kovács Ferencet az adatgyűjtés előtt és mennyiben változott meg a véleményem. Nem titkolhatom, hogy ma is „nehéz” embernek tartom, sőt még inkább annak, ugyanakkor sokkal kedvezőbb kép alakult ki bennem mind emberi és családszerető tulajdonságairól, mind orvosi, oktatói, operatőri kvalitásairól. Bízom abban, hogy mások számára is sok emberi érték, és sok tiszteletreméltó tulajdonság került jobb, kitisztultabb megvilágításba.

***A debreceni orvosképzés nagy alakjai című sorozat
eddig megjelent tagjai:***

1. Dr. Alberth Béla: Dr. Kettesy Aladár élete és munkássága
2. Dr. Kulcsár András: Dr. Fornet Béla élete és munkássága
3. Dr. Hadházy Csaba: Dr. Krompecher István (1905–1983)
4. Dr. Törő Imre: Dr. Huzella Tivadar (1886–1951)
5. Dr. Lampé László: Dr. Kenézy Gyula élete és munkássága (1860–1931)
6. Dr. Szállási Árpád: Weszprémi István (1723–1799) és kora
7. Dr. Szállási Árpád: Dr. Szontagh Félix (1859–1929)
és a debreceni gyermekorvoslás előzményei
8. Dr. Varga Emil: Went István – az iskolateremtő mester (1899–1963)
9. Dr. Majerszky Klára: Dr. Sántha Kálmán (1903–1956)
10. Dr. Zs. Nagy Imre: Dr. Verzár Frigyes (1886–1979)
11. Dr. Csécsei György: Dr. Hullay József (1921–1984)
12. Dr. Jeney András: Dr. Jeney Endre (1891–1970)
13. Dr. Fésüs László: Dr. Tankó Béla (1905–1974)
14. Dr. Péter Mózes: Thurzóbányai Elischer Gyula (1875–1929)
15. Dr. Simon Miklós: Dr. Szodoray Lajos (1904–1980)
16. Dr. Szállási Árpád: Dr. Benedek László (1887–1945)
17. Dr. Lampé László: Dr. Árvay Sándor és a XX. század (1903–1997)
18. Dr. Gomba Szabolcs: Dr. Endes Pongrác (1907–1992)
19. Dr. Hernádi Ferenc: Dr. Vályi Nagy Tibor (1912–1969)
20. Dr. Csaba Béla: Dr. Kesztyüs Lóránd (1915–1979)
21. Dr. Lampé László: Dr. Kovács Ferenc szülészprofesszor (1890–1974)

Előkészületben:

Dr. Szállási Árpád: Dr. Bókay Zoltán
Dr. Szilágyi Tibor: Dr. Kesztyüs Lóránd

A megjelent füzetek a DEOEC Elnöki Hivatalában szerezhetők be
(4012 Debrecen, Nagyerdei krt. 98. • Fax: 52/419-807)